يٰاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ نُوْرًا مُّبِيْنًا

نحمده ونصلي

احاط الناس من طغوى ظلام | علامات بها عرف الامام
فلا تعجب بما جئنا بنورٍ | بدت عين اذا اشتد الاوام

بشرى لطلبة النور ان هٰذا المكتوب من الامام المغفور

اسمه كاتبه

حجة النور

الى علماء

العرب والشام والبغداد والعراق والخراسان

لتجرى انهار الايقان والعرفان فى زروع الايمان

وقد اتفق لطبعه فى مطبع ضياء الاسلام واشاعته من البلد ذى العذار

بيد الخادم الفقير مهدى حسين مهتم دار الكتب للمسيح الموعود فى قاديان دار الامان

فى شهر محرم الحرام سنه ۱۳۲۸ من الهجرة | بعهد خليفة المسيح نور الدين بھیروی | عدد الاشاعة ۲۱۰۰ ثمن نسخة واحدة ۸/

یہ رسالہ مطبع ضیاء الاسلام قادیان میں حکیم فضل الدین کے اہتمام سے طبع ہوا تھا۔ ٹائیٹل پیج مطبع بدر

قادیان میں مفتی محمد صادق کے اہتمام سے طبع ہوا ماہ فروری ۱۹۱۰ء

بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للّٰہ ربّ الارضین و السمٰوات العلیٰ ۔ و سلام علیٰ

ہمہ تعریفہا مر خدائے راست کہ پیدا کنندہ زمین ہا و آسمان ہائے بلند است و سلام بر

عبادہ الذین اصطفیٰ ۔ اما بعد فھذا مکتوب من مظہر

بندگان او کہ برگزیدہ او ہستند بعد ازیں واضح باد کہ ایں نامہ ایست از طرف شخصے کہ مظہر

البروزین* و وارث النبیّین عبد اللّٰہ الاحد ابی المحمود احمد

دو بروز و وارث دو نبی یعنی عیسیٰ علیہ السلام و سیدنا حضرت محمد صلے اللہ علیہ وسلم است یعنی بندہ خدائے

عافاہ اللّٰہ و ایّد الیٰ عباد اللّٰہ المتقین الصلحین العالمین

یگان ابو محمود احمد خدا از دفع ہر شر کند و مؤید او باشد و آنانکہ سوئے شاں ایں نامہ نوشتہ است

من العرب وفارس و بلاد الشام و ارض الروم و غیرھا من

بندگان خدا ہستند از اتقیا و صلحاء و علماء کہ ساکنان ملک عرب و فارس و بلاد شام و زمین روم وغیرہ

بلاد توجد فیھا علماء الاسلام الذین اذا جاءھم الحق و عُرض

بلاد اند کہ در آنجا اہل علم از مسلمانان بریں سیرت و خصلت یافتہ می شوند کہ چوں اوشاں را حق رسد

حاشیہ* قد جرت عادة اکثر علماء الاسلام انھم یُسمّون البروز قدمًا ویقولون مثلاً

عادت اکثر علما جاری شدہ کہ اوشاں نام بروز قدم مے نہند مثلاً می گویند

ان ھٰذا الرجل علیٰ قدم موسیٰ و ذالک علیٰ قدم ابراھیم ۔ منہ

کہ ایں مرد بر قدم موسیٰ است و آں مرد بر قدم ابراہیم است ۔ منہ

عليهم المعارف الالٰهية والبشارات السماوية بسلطانها و قوّتها و

و معارف الٰہیہ و بشارات سماویہ به برہان و قوت و

معانها اختضعت لقبولها قلوبهم وحفدوا اليها مطيعين مومنين

مغش آنہا بر ایشاں پیش کردہ شوند دلِ شاں برائے قبول آں فروتنی اختیار می کنند و سوئے آں معارف

ولا يمرّون عليها معرضين مستكبرين - واذا بلغهم خبر من

بتامتر اطاعت وایمان مے دوند مجو منکراں و روتابندگان نمی گذرند - و چوں ایشاں را خبرے و نقلے از

رجل و اثر من عبد بعثه الله لتجديد الدين وتائيده تراءت

کسے برسد کہ خدا او را برائے تجدید دین و تائید ملت مبعوث فرمودہ است

نضارة الفرح على وجوههم ويسعى النور في جباههم وحمدوا الله

بر چہرہ ہائے شاں تازگی خوشی نمودار می گردد و بر پیشانی ہائے شاں نور می دود و حمد باری بجا می آرند

وشكروا له على ما رحم ضعفاء الاسلام وقاموا مستبشرين

و شکر گذاری ہا می کنند ازینکہ کہ او تعالیٰ بر کمزوران اسلام رحم کرد - و بکمال بشاشت از جائے خود بر می خیزند

وخرّوا ساجدين - وترى اعينهم تفيض من الدمع بما رؤا

و سجدہ کنندگان بر زمین می افتند - و بہ بینی کہ سیل اشک از چشم شاں رواں می گردد ازیں کہ رحمت

رحمة الحق ووجدوا ايام الله وبما كانوا انفدوا الاعمار

خدا تعالیٰ دیدند - و روزہائے خدا را یافتند - و ازیں کہ در عین انتظار عمرہا بسر کردہ بودند

منتظرين - ويشدّون الرحال للقاء ذالك العبد المبعوث

و برائے زیارت آں بندۂ مبعوث بعد شناختن او طیاری سفر می کنند

بعد ما عرفوا الحق ويخلصون النيات ويطهرون الضمائر و

و نیتہا را خالص مے کنند و اندرونہائے خود را پاک مے سازند

يجرّدون القصد والهمة له ويسعون اليه وان كان في

و قصد و ہمت را از اغراضِ نفسانیہ مبرا کردہ سوئے او می دوند اگرچہ او در چین باشد

الصین۔ ولا یکونون کالذی اساء الادب علی اهل الله واذا سمع

و ہمچو شخصے نمی باشند کہ ترک ادب بر نسبت مردان خدا می کند وچون ازاں

قولا منهم مُحَدَّثا فی زعمه ما صبر طرفة عین واستعجل و

طائفہ برگزیدگان سخنے می شنود کہ نزد او نو پیدا است کہ پیش زیں شنیدہ نگفتہ شدہ تا یک چشم زدن صبر

بلّغ ظنون السوء الی منتهاها وصال معادیا وسبّ وشتم

نتواند کرد و طریق شتاب کاری می ورزد و بدگمانیہا را بمرتبہ انتہا می رساند ودشمنانہ حملہ می کند ودشنام ہا می دہد

وافترٰی وکفّر واذٰی واغرٰی القوم وحضا وما وجد سهمًا

وافترا ہا می تراشد وکافر می گوید وایذا می دہد وقوم را از بہر ایذا برانگیزد وآتش فتنہ می افروزد وہیچ تیرے

الّا رمٰی وما ظفر بکید الّا اسدٰی وقصد عرض رجال الله

نیابد کہ نیندازد وبر ہیچ مکرے دستش نمی رسد کہ آں را نمی بافد۔ وقصد آبرو وجان مردان خدا می کند

ونفسهم وما خاف یوما فیه یوخذ ویجزٰی وصار اوّل

واز روز جزا نمی ترسد واز ہمہ منکران سبقت می برد

المنکرین۔ بل یتأدبون مع الله واهله ویصبرون حتی یتجلی

پس سعیداں را ایں خصلت نمی باشد بلکہ ایشاں بخدا ومردان خدا ادب می ورزند وصبری کنند تا بوقتے کہ

لهم وجه الحق فیرحمهم الله بسیرتهم هذه ولا یفوتهم خیر

روئے حق بر ایشاں جلوہ گر شود۔ پس بدیں خصلت شاں خدائے عزوجل بر ایشاں رحم می فرماید وہیچ خیرے از ایشاں

ولا یکونون من المحرومین۔ وتلك قوم ما یعلمهم الا الله و

فوت نمی شود واز محروماں ونامراداں نمی گردند۔ وایں قومے است کہ بجز خدا ہیچکس ایشاں را نمی داند و

لا اعلم اسماءهم وصُوَرهم بید انی رئیت فی مبشوة اُریتها

من نامہائے وصورتہائے ایشاں را نمی دانم مگر ایں است کہ من در خوابے جماعتے را دیدہ ام کہ

جماعة من المومنین المخلصین والملوك العادلین الصالحین۔

مومنین مخلصین وشاہان عادل ونکوکار اند

بعضهم من هٰذا الملك و بعضهم من العرب و بعضهم من

بعض ایشاں از ہمیں ملک اند وبعض از عرب وبعض از فارس

فارس و بعضهم من بلاد الشام و بعضهم من ارض الروم و

وبعض از شام و بعض از زمین روم و

بعضهم من بلاد لا اعرفها ثم قیل لی من حضرة الغیب انّ

بعضے را نمے شناسم کہ از کدام بلاد اند - باز مرا از حضرت احدیت ندا آمد کہ

هٰؤلاءِ یصدقونك و یومنون بك و یصلّون علیك و یدعون

ایناں کسانے اند کہ تصدیق تو خواہند کرد و برتو ایمان خواہند آورد و بر تو درود خواہند فرستاد و برائے تو

لك و اُعطی لك برکات حتی یتبرك الملوك بثیابك و

دعا خواہند کرد - وترا چنداں برکتہا خواہم داد کہ شاہان از جامہ تو برکت خواہند جست و

اُدخلهم فی المخلصین - هٰذا رئیت فی المنام واُلهمت من الله

اوشاں را در مخلصان داخل خواہم کرد - ایں آں خوابے است کہ دیدم وآں الہامے است کہ از علام

العلام - ثم بعد ذالك اُلقی فی روعی ان اُؤلّف لهم کتبا و

غیب یافتم - و پس ازاں در دل من انداختند کہ برائے ایں مردم چند کتب تالیف کنم و

اکتب فیها کل ما فُتح علیّ من خالقی و اعلمهم کل ما عُلّمت

آں ابواب علوم کہ بر من مفتوح شدہ اند درآں کتب ذکر آں کنم ومردم را ازاں حقائق صادقہ

من الحقائق الصادقة والمعارف العالیة المطهّرة واُنبّئ علیهم

ومعارف عالیہ مطہرہ تعلیم دہم کہ مرا دادہ اند واوشاں را ازاں نشانہا

ممّا رزقنی ربّی من اٰیات ظاهرة و خوارق باهرة و دلائل

اطلاع دہم کہ پروردگار من نصیب من کردہ وآں کرامات ظاہرہ و خوارق تاباں ہستند و دلائل اند

موصلة الیٰ علم الیقین - لعلّهم یعرفوننی ولعلهم یکونون

کہ موجب علم یقینی اند تا باشد کہ اوشاں مرا بشناسند و تا باشد کہ اوشاں

انصاری فی سُبل رب العالمین - فاعلموا ایّها الاعزة رحمکم الله

در راه ہائے خدا انصار من گردند — پس اے عزیزان خدا بر شما رحم کند

ان ھٰذا الکتاب من کتبی التی الفتہا لھذا المقصد و انی

بدانید کہ ایں کتاب از جملہ ہماں کتابہا است کہ برائے ایں مقصود تالیف کردہ ام و

اھدیہ للی سادات العرب والشام و ابلغ ما علیّ من دینٍ

ایں کتاب را بسوئے سادات عرب و شام بطور ہدیہ می نویسم — و ہرچہ از خداتعالیٰ برمن

ذی الجلال والاکرام لینال السُّعَدَاءُ مُرَادَھُمْ و لیتمّ الحجّة

واجب است بجا ے آرم — تا سعیداں مراد خود بیابند — و تا بر منکراں وابا کنندگاں

علی المعرضین - و سئلت الله ان یجعلہ مبارکًا لطوائف المسلمین

حجت کامل شود — و از خدا می خواہم — کہ برائے طوائف مسلمین ایں کتاب را مبارک گرداند

ویجعل افئدۃ من الناس تھوی الیہ و یجعل منہ حظًا

وبعض دلہا را سوے ایں رجوع دہد — و بندگان نیکوکار را ازیں بہرہ وافر

کثیرًا لعبادہ الصالحین - و انہ علی کل شیءٍ قدیر و انہ

بخشد — واو را از ہرگونہ قدرت است — و او

ارحم الراحمین - و ارجو من اصحاب القلوب و رجال البصیرۃ

بسیار بخشندہ ومہربان است - واز صاحبان دل و مردان بصیرت امید دارم

ان لایعجلوا علیّ کما عجل بعض سُکّان ھٰذہ البلاد من

کہ بر من جلدی نکنند ہمچو مرداں ایں دیار کہ از بخل

البخل و العناد فان العجلة علی اھل الله والذین اُمروا من

وعناد جلدی کردند — چراکہ بر مردان خدا بشتاب کاری حملہ کردن — و مامورین حضرت

حضرتہ لیس بخیر و لا یعقب الّا ضیرًا و لا یزید الا غضب

احدیت را بجلدی سرزنش کردن امرے خوب نیست وبجز گزندہیچ انجامش نمی باشد وبجز خشم

الله فی الدنیا وفی یوم الدین - ولا یری المستعجل سبل الصدق

پروردگار که در دنیا و آخرت باشد، ہیچ نتیجه اش نیست - وہرکہ شتاب کاری سیرت اوست راهِ

والسداد ولا یعز فی هٰذه ولا فی المعاد ویموت مهانا

صدق وصواب را ہرگز نمی بیند - و دریں جہان و در آں جہان عزت نمی یابد وانجام کار بموت ذلت می میرد

وهو من العمین - وان لحوم الاولیاء مسمومة فما اکلها

وگوشتہائے اولیاء خدا زہرناک ہستند پس ہیچ کس گوشت شاں

لحد بغیبتهم وسبّهم الا مات علی مکانه - وبشری للمجتنبین

بغیبت و دشنام نمی خورد که آخر نمی میرد وخوشخبری باد آناں را که ازیں گوشت

المتقین - وانی رتّبت هٰذا الکتاب علی ابواب لئلا یشق علی

پرہیز مے کنند - ومن ایں کتاب را برچند باب مرتب کرده ام تا برطالبان گراں نگذرد

طلاب ومع ذالك سلکنا مسلك الوسط لیس بایجاز مخل و

وبایں ہمہ مسلک توسط اختیار کردیم نہ ایجاز خلل انداز است و

لا اطناب مملّ - ربّ اجعله کتابا مبارکا شافیا لصدور

نہ طول ملول کننده - اے خدائے من ایں کتاب را کتابے مبارک بگرداں چنانکه

الطالبین - ونورا منورًا لقلوب المتدبرین -

سینہ ہا را شفا بخشد ونورے بگرداں که دلہا را منور کند -

آمین

آمین

اَلْبَابُ الْاَوَّلُ

باب اوّل

فی ذکر احوالی و ذکر ما الھمنی ربّی و ذکر وقتی

در ذکر حالات من و ذکر آنچہ الہام کرد خدا تعالیٰ بمن و ذکر وقت من

و زمانی و ما اراد اللّٰہ بارسالی. و ذکر تفرقۃ الامم و

و زمان من و آنچہ از بہر آں مرا فرستادہ اند و ذکر تفرقہ امت ہا و ملّت ہا

الملل و النحل و ضرورة حکم من اللّٰہ الحکیم الوالي.

و مذہب ہا و بیان اینکہ دریں زمان ضرورت بود کہ از خدا تعالیٰ مصلحے و مجددے ظاہر شود.

یا عباد اللّٰہ رحمکم اللّٰہ اعلموا انّی عبد من عباد اللّٰہ الملھمین

اے بندگان خدا! او سبحانہ برشما رحمت کند۔ بدانید کہ من بندہ از بندگان خدا ہستم کہ از و بوحی او

المامورین. بعثنی ربّی لاقیم الشریعۃ و احیی الدین و اتمّ الحجۃ

مشرف شدم و مامور شدہ ام۔ و او مرا مبعوث فرمودہ است تا شریعت را قائم کنم و دین را زندہ گردانم و بر منکراں

علی المنکرین۔ و انا المسمّی من اللّٰہ باحمد مع اسماءٍ اخری ذکرتھا

حجت را بتمام رسانم و او تعالیٰ نام من احمد نہادہ است و بدیگر نامہا ہم موسوم کردہ کہ در جائے خود

فی مواضعھا و اسم ابی میرزا غلام مرتضی و ابوہ میرزا عطا محمد و میرزا عطا محمد

مذکور اند و نام پدر من میرزا غلام مرتضیٰ و نام پدر پدر من میرزا عطا محمد است

ابن میرزا گل محمد و میرزا گل محمّد ابن میرزا فیض محمد و میرزا

و او شان پسر میرزا گل محمد و میرزا گل محمد پسر میرزا فیض محمد و میرزا

فیض محمد ابن میرزا محمد قائم و میرزا محمد قائم ابن میرزا محمد اسلم و

فیض محمد پسر میرزا محمد قائم و مرزا محمد قائم پسر میرزا محمد اسلم و

میرزا محمد اسلم ابن میرزا محمد دلاور و میرزا محمد دلاور ابن میرزا الہ دین

میرزا محمد اسلم پسر مرزا محمد دلاور و مرزا محمد دلاور پسر مرزا الہ دین

و میرزا الہ دین ابن میرزا جعفر بیک و میرزا جعفر بیک ابن میرزا

و مرزا الہ دین پسر مرزا جعفر بیگ و مرزا جعفر بیگ پسر مرزا

محمد بیک و میرزا محمد بیک ابن میرزا عبد الباقی و میرزا عبد الباقی

محمد بیگ و مرزا محمد بیگ پسر مرزا عبد الباقی و مرزا عبد الباقی

ابن میرزا محمد سلطان و میرزا محمد سلطان ابن میرزا عبد الهادی بیک۔

پسر مرزا محمد سلطان و مرزا محمد سلطان پسر مرزا عبد الہادی بیگ

و بعد هٰذا لا اعلم اسماء اٰبائی المتقدمین۔ ولکنی قرءت فی بعض

و بعد ازاں مرا علمے نیست کہ در طبقہ برتر ازیں نامہائے بزرگان من بودند لیکن من در بعض کتابہائے

کتب فیها تذکرة آبائی انهم کانوا من سمرقند وکانوا من بیت

کہ در آنہا ذکر بزرگان من بود خواندہ ام کہ ایشاں بلحاظ اصل و منبع خود از سمرقند بودہ اند۔ و از

السلطنة والامارة ثم صبّت علیهم المصائب فظعنوا عن بلدة

خاندان سلطنت و امارت بودند۔ باز بر ایشاں مصیبت ہا نازل شدہ پس کوچ کردند از زمین خانہ خود

دارهم والفهم وجارهم۔ حتّی وصلوا الی هٰذه الدیار وانا خوا بها

و از دوستان خود و ہمسایان خود تا اینکہ دریں ملک رسیدند و دریں مرکبہائے

مطایا التسیار۔ مع رفقة من خدمهم واخوانهم واحبابهم و

سیر خود را بخوابانیدند و ایں سفر اوشاں بود بچندہم سفراں از خادمان خود و برادران خود و دوستداران خود

اعوانهم ثم قصدوا ان یحتمروا ملك الهند بابر۔ ویسئلوا منه

و مددگاران خود باز قصد کردند کہ زیارت کنند بادشاہ ہند بابر را و از و بخواہند کہ در سلسلہ

ان یدخلهم فی اکابر۔ فوجدوا ما قصدوا من فضل اللّٰه الرحیم۔

اکابر مصاحبین خود اوشاں را داخل کند۔ پس ہرچہ خواستند بفضل خدا تعالیٰ یافتند۔

و انتظموا فی امراء ھذا الملک الکریم۔ ثم بدا لھم ان یتخذوا

و در سلک امراء آں بادشاہ منسلک شدند باز در دل ایشاں آمد کہ ہمیں ملک را

وطنھم ھذہ الدیار ۔ و اعطوا قریٰ کثیرۃ من السلطنۃ المغلیۃ

وطن خود گردانند واز سلطنت مغلیہ دیہات

والاملاک والعقار۔ ونسوا ایام الغربۃ والھموم والافکار ۔ و

و املاک بسیار یافتند و ایام غربت را و نیز ہمہ ہم و غم را فراموش کردند و

بیناھم فی ذالک اذ قلّبت امور السلطنۃ المغلیۃ وظھر الفساد

اوشاں دریں حالت بودند کہ سلطنت مغلیہ زیر و زبر شد و در سرحدہا فساد

فی الثغور وما قدر الدولۃ ان تحامی عن الرعایا تطاول المفسدین

پدید آمد و دولت مغلیہ را طاقت نماند کہ رعایا را از تطاول وا رہاند

والخلسۃ ۔ وکثر سفک الدماء و بتک الرقاب و نھب الاموال و

وکثرت خونریزیہا وگردن زدن و غارت مال و

ھتک الحجاب واستصعب الانتظام و زادت الکروب والآلام

ہتک پردہ پدید آمد وانتظام مشکل شد و بے قراری ہا زیادت گرفت

فترک الدولۃ المغلیۃ ھذا القدر من المملکۃ ۔ وخلّص اعناق

پس ناچار دولتِ مغلیہ ایں قدر ملک را بگذاشت وگردن ہائے امیران

امراء ھذہ الدیار من ربقۃ الاطاعۃ۔ و صاروا کطوائف الملوک

ایں دیار از رسن اطاعت شاں خلاص شدند و اوشاں ہمچو طوائف الملوک

غیر تابعین لاحد من دول والمختارین فی الحکومۃ ففی تلک الایام

شدند و ہیچ دولت را تابع نبودند وحکومت با اختیار مے داشتند پس دریں ایام

رجعت الینا دولتنا المفقودۃ الی ایام وکنا نرمی عن قوس المراح

دولت مفقودہ ما رجوع کرد و ما از کمال شادی نشانہ فرحت ہا

الی غرض الافراح بأمن و سلام و عشنا عیشة السرور والراحة

می زدیم و بامن وسلامتی و بہ زندگی سرور و خوشی بسر می بردیم

و لبثنا علیٰ ذالک الیٰ مدۃ اراد اللہ ذوالجلال و العزۃ ۔ ثم طلع

و ما بریں حالت تا بوقتے قائم بماندیم کہ خدائے ذوالجلال بخواست باز

نجم اقبال مشرکی الهند الذین سمّوا بالخالصة فعصفت بنا

ستارۂ اقبال مشرکین ہند یعنی قوم سکھاں طلوع کرد پس دراں روزہا تندہوائے

سایح الحوادث فی تلک الایام ۔ وقُلع ما خیّمنا بصراصر جور

حوادث بر ما وزید و آں ہمہ خیمہ ہا کہ ما زدہ بودیم بباد ہائے سخت

هذه الاقوام ۔ و صار الامن محرّمًا کصید حرم البیت الحرام ۔

ایں قوم ہا از جا برکندہ شد ۔ و امن بر ما چناں حرام شد کہ شکارِ خانۂ کعبہ

و نبذنا علقنا و علاقتنا بالاضطرار ۔ و خلسها الخالصة بقدر اللہ

و بمجبوری ہمہ علاقہ ہائے ملکیت و حکومت خود را بگذاشتیم و سکھاں آں ہمہ ملکیت ہائے ما را بحکم قادر

القهار ۔ فزمّ اٰباءنا نوق نفوسهم بزمام الاصطبار ۔ و ما کادوا

قہار از ما ربودند ۔ پس پدران ما شتر مادہ نفس ہائے خود را زمام صبر در دہن کشیدند و بزرگان ما

یعجزون من المشرکین فی حروبهم ولکن القدر اعجزهم و کان

چنیں نبودند کہ در جنگہا از مشرکان مغلوب شوند لیکن ارادۂ الٰہی اوشاں را عاجز کرد و دریں

فی ذالک عبرة لاولی الابصار ۔ و کذالک صُبّت علیٰ اٰباءنا المصائب

دانشمنداں را سبق عبرت باید گرفت و ہمچنیں بر پدران ما مصیبت ہا ریختند

و تواترت النوائب حتّٰی انتهی الامر الی انهم عُطّلوا من امارتهم

و حادثہ ہا پے در پے آمدند تا آنکہ کار بجائے رسید کہ اوشاں را از فرمان فرمائی و رعیت داری

و سیاستهم و اُخرجوا من دار ریاستهم فلبثوا فی دار غربتهم

معطل کردند و از دار ریاست خود اخراج کردہ شدند ۔ پس در جائے بے وطنی قریبًا

الی مدۃ نحو ستین اعوام حتی اذا ماتت الاعداء الذین وقعت

شصت سال عمر بسر کردند تا بوقتیکہ آں مردم بمردند کہ با اوشاں جنگ ہا کردہ بودند

بھم محاربات وجھل الناس حقیقۃ الواقع رجعوا الی الوطن متوارین

ومردم آں واقعات را فراموش کردند آنگاہ سوئے وطن خود مراجعت کردند و پوشیدہ بماندند

مستورین بما کانت الخالصۃ قوما ظالمین جاھلین ۔ یسفکون

چراکہ قوم سکھاں قومے ظالم و جاہل بود و بر ادنیٰ لغزشے

الدماء علی ادنی عثار ۔ ولم یکن امن من ایدیھم لا فی لیل

خون مے کردند واز دست ایشاں امن نبود نہ در شب

ولا فی نھار ۔ واذا انقضی عھد دولۃ الخالصۃ وجاء عھد

ونہ در روز وچوں عہد دولت خالصہ منقضی شدہ

الدولۃ الانکلیزیۃ نجینا من تلک المصیبۃ ولم یبق الا قصص

حکومت انگریزی شد ما ازیں ہمہ مصیبتہا رستگار شدیم وازاں گروہ ظالماں صرف

من تلک الفئۃ الظالمۃ وحفظت بھذہ الدولۃ العادلۃ اعراضنا

داستان ہا بماندند وباین دولت عدل پسند آبرو ہائے ما

ودماءنا واموالنا ونسینا کل ما جری علینا فی الایام الخالیہ ۔ و

وخونہائے ما و مالہائے ما محفوظ شدند وہرچہ برما درعہد سکھاں گذشتہ بود ہمہ فراموش کردیم

لاشک ان ھذہ الدولۃ مبارکۃ لمسلمی ھذہ الدیار وقد

وہیچ شک نیست کہ ایں دولت برطانیہ برائے مسلمانان مبارک است و

اعطت کل دیانتہ وملتہ حریۃ تامۃ من غیر الاکراہ و

ہر مذہب را کامل آزادی بخشیدہ است وہیچ اکراہ وجبر نمی کند

الاجبار ۔ فنشکر اللہ ونشکر ھذہ الدولۃ فانا نقلنا بہ الی

پس شکر خدا بجا می آریم وشکر ایں دولت می کنیم کہ بذریعہ او از آتش

الجنة من النار۔ بيد ان القسوس قد انتبذوا الحق ظهريًا۔ و

بباغ دبستان نقل کردیم۔ آرے این ست کہ پادریان حق را پس پشت انداختہ اند۔ و ہرچہ

لم ياتوا فيما دوّنوه الا امرًا فريًّا۔ وقد جمعت هممهم على

نوشتہ اند بجز افترا در وے ہیچ چیزے نیست وہمتہائے پادریان بر معدوم کردن

اعدام الاسلام۔ وقلع آثار سيّدنا خير الانام۔ يدعون الناس الى

اسلام مجتمع است و می خواہند کہ نشانہائے سید ما بہترین خلق معدوم کنند۔ مردم را سوئے

اللظى والدرك۔ ناصبين شرك الشرك۔ ويقولون ان المسيح

آتش سوزاں می خوانند و دام شرک گسترده اند و میگویند کہ مسیح ابن مریم

ابن مريم جمع فى نفسه سرّ الناسوت واللاهوت ✝۔ وان هم الا

جمع کرده است در نفس خود راز ناسوت ولاہوت را وایشاں را بمسیح چہ کار

عباد الطاغوت۔ والذين قبلوا دينهم من اهل الاسلام وارتدوا

ایشان پرستش طاغوت می کنند وآنان کہ از اہل اسلام دین اوشان را قبول کردند و دین نبی

من ملّة سيدنا خير الانام۔ فهم يُوجدون فى هذه البلاد فى

صلی اللہ علیہ وسلم بگذاشتند اوشاں دریں بلاد قریب ہشتاد ہزار

فى زهاء ثمانين الفًا او يزيدون وهم يسبّون نبينا صلى الله

یا ازیں زیاده یافتہ می شوند و اوشاں نبی صلی اللہ علیہ وسلم را دشنامہا می دہند

✝ لقد اصرّوا على انه صلب المسيح ونجّا المومنين به هٰذا الذبيح وقالوا ان الله لما

بریں اصرار می کنند کہ مسیح مصلوب شد وایمان آورندگان خود را این ذبح شونده بصلیب یافتن خود نجات داد و

اراد ان ينجى الناس من جهنم انزل ابنه وكلمته وتجسّد اللاهوت وتالّه الناسوت

میگویند کہ چوں خدا تعالیٰ خواست کہ مردم را از جہنم نجات دہد پس پسر خود وکلمہ خود را نازل کرد والوہیت مجسم گشت وبشریت

وصُلب ولُعن ودخل جهنم ابن الله ولبث فيها الى ثلثة ايام ووزر حازرة المجرمين منه

جامہ خدائی بپوشید وپسر خدا در جہنم داخل شد وآنجا تا سہ روز بماند وبار مجرماں برخود برداشت۔ منہ

عليه وسلم ويشتمون۔ ويكيدون ما يكيدون۔ ويريدون ان

واز انواع واقسام فريب ہا می کنند و می خواہند کہ

يهدّوا بُرج الاسلام ويهدموه۔ ويتسلّقوا فيه مفسدين و

بُرج اسلام را منہدم کنند وبرائے استیصال اندرون این بُرج بیایند ومسلمانان را

يسلّموه۔ وان القسوس قد خرجوا عن العد والاحصا۔ و

ازان بُرج بیرون کنند۔ وپادریان از عدد وشمار خارج شده اند ودر مقدار ہمچو

بلغوا عديد الحصٰى۔ وما بقي من بلدة ولا قرية الّا نُصِبَت

سنگریزه ہا شدند وہیچ شہرے ودہے باقی نماند کہ دران خیمہ ہائے

خيامهم فيها۔ ما وجدوا كيدًا الا استعملوه وما مكرًا الّا اظهروه

این مردم نباشند۔ ہیچ فریبے نیافتند کہ استعمالش نکردند وہیچ مکرے ندیدند کہ ظاہر

واستحرّت حربهم وكثر طعنهم وضربهم واروا مكائد لم يُر

نہ کردند۔ وجنگ شان گرم شد وضرب وطعن شان بکمال رسید وآن مکرہا نمودند کہ مثل آن

مثلها في الاولين۔ ولم يوجد نظيرها في العالمين۔ ورأى الله

در اولین وآخرین یافتہ نمی شود وخدا تعالیٰ دید کہ

ان المسلمين لايستطيعون ان يبارزوا احزابهم ورأى فيهم

مسلمانان تاب مقابلہ ایشان نمی توانند آورد ودید کہ مسلمانان

ضعفًا اصابهم فرتّب فضلًا من عنده في مقابلة هٰذه الافواج

کمزور ہستند پس بمقابلہ این فوجہائے زمینی محض بفضل خود فوجے

الارضية افواجًا في السماء۔ وانزل مسيحه الموعود ليكسر صليب+

بر آسمان طیار کرد ومسیح موعود خود را از آسمان بزمین فرود آورد تا صلیب

+ قد جاء في الاحاديث ان المسيح الموعود يكسر الصليب ويُرى في كسره

در احادیث آمده است کہ مسیح موعود صلیب را خواہد شکست۔ ودر شکستن آن

الاعداء - و ان ھٰذا الکسر لیس بسیف ولاسنان کما زعمہ فریق

دشمنان را بشکند - و این کسر صلیب بہ سیف و سنان نیست چنانکہ زعم بعض

من عُمیان - بل الکسر کلہ بدلیل و برھان - و اٰیات من السماء

کوران است بلکہ تمام اقسام شکستن بدلیل و برہان و نشان و حجتہائے باشد کہ

و سلطان - و لا یُستعمل سبب من اسباب الارض و لا یوخذ سلاح

بر دلہا تسلط کنند و ہیچ سببے از اسباب زمین استعمال نخواہد شد و نہ ہیچ سلاح

من اسلحۃ ھذا العالم و ینزل الحق لیُعدم الباطل بسلاح لایراہ

از اسلحۂ این عالم گرفتہ شود وحق نازل خواہد شد تا باطل را بآن سلاحی معدوم کند کہ

الخلق وکان ھٰذا مقدرًا من بدو الزمان - ومکتوبًا فی کتب النبیین

خلق آنرا نمی بیند و از ابتداء ہمیں مقدر بود و در کتب پیغمبران مکتوب بود

ومن خالفہ فقد عصی وصایا المرسلین - و لا یاتی المسیح محاربا

و ہر کہ مخالفت کند پس او وصیتہائے رسولان را مخالفت کردہ است - و مسیح درین حالت ہرگز

بالاسنۃ والسھام و المرھفات - نعم یأتی بعجائب الخوارق و

نیاید کہ با نیزہ ہا و تیرہا و تیغہا جنگ کنندہ باشد آرے بعجائبِ خوارق و نشانہا

الاٰیات - و من علاماتہ ان تسمعوا عند وقت مجیئہ

آمدن او ضروری است و از علامات او این است کہ شما نزد آمدن او خبرہائے جنگ ہا

اخبار المحاربات - ثم تسکت الدول کلھا ویمیلون الی المصالحات -

خواہید شنید - باز ہمہ دولت ہا خاموش خواہند شد و سوئے مصالحات باہمی رغبت خواہند کرد

حاشیہ: الاعاجیب و فھمنی ربی ان کسر المسیح لیس بالمحاربات بل یضع الحروب

عجائب ہا خواہد نمود و خداوند من مرا فہمانیدہ است کہ شکستن مسیح بجنگ ہا نخواہد بود بلکہ او

کلھا ویکسر ما بنی علی الصلیب بالاٰیات - منہ

خاتمہ جنگ ہا خواہد کرد و قریب باشد کہ در دنیا ہیچ جنگے نماند و عقائد صلیبیہ را بہ نشان ہا شکست خواہد داد - منہ

و لا تبقی حرب فی الارض و لاغلبۃ الفتن والبدعات۔ و تمیل

و ہیچ جنگے درزمین نخواہد ماند و نہ فتنہ ہا و بدعات را غلبہ بماند و نفوس انسانی

النفوس الی التقوٰی بعد کثرۃ المعاصی وظلمۃ شدیدۃ علیٰ

بعد کثرت معاصی و تاریکی شدید بر زمین

وجہ الارض ومیل النفوس الی السیئات۔ وانکم ترون الیوم کیف

و میل سوئے بدی ہا سوئے پرہیزگاری میل خواہند نمود۔ و امروز شما می بینید کہ چگونہ

تراءت عساکر الالحاد۔ وظہرت رایات الفساد۔ وتجلی علی القلوب

لشکرہائے الحاد ظاہر شدہ اند و علم ہائے فساد بظہور آمدہ اند و بر دلہا تخت ابلیس

سریر ابلیس۔ واشاع اہلہ المکر والتلبیس۔ ونعرت کوساتہ

متجلی شدہ است و اہل او مکر و تلبیس را شائع کردہ اند و آواز طبلہا شیطان بلند شدہ

وصاحت من کل طرف بوقاتہ۔ وجالت خیولہ۔ و سالت

و بوق او از ہر طرف شور افگندہ۔ و اسپ ہائے او در جولان اند و سیل ہائے

سیولہ۔ وترون بحور الفتن متموجۃ۔ وآفات الارض فی

روان ہستند و می بینید کہ دریا ہائے فتنہ در موج اند و آفتہائے زمین در

ظہورہا متوالیۃ۔ وکثرت احزاب الفاسقین۔ وقلت جماعۃ

ظہور خود پے در پے ہستند۔ و گروہ ہائے فاسقان بسیار شدہ اند۔ و جماعت پرہیزگاران کم شدہ

المتقین۔ والذین قالوا انا نحن علی دین اللہ الاسلام۔ امات

است و آنان کہ میگویند کہ ما مسلمانان ہستیم بمیرانید

قلوب اکثرہم سم الاجترام۔ فما بقی فی اکفہم الا اسم

دل اکثر اوشاں را زہر ارتکاب جرائم پس در کفہائے شاں بجز نام دین

الدین وصاروا کالانعام۔ واستبدلوا الخبیثات بالذی ہو من

چیزے نماندہ و ہمچو چارپایاں شدہ اند و بعوض چیزہائے پاک چیزہائے پلید را گرفتہ اند

الطیبات۔ وغشّوا طبائعهم بغواشی الظلمات۔ واعرضوا عن ذکر

یعنی پاک از دست داده و ناپاک را در دل او گرفته و طبیعتهائے خود را در پرده ہائے تاریکی پوشانیده اند و ازیں که

الله بتوجههم الی العالم السفلی والشهوات۔ فلما اعرضوا عن

توجہ شاں بعالم سفلی و شہوات شده است از ذکر الہی اعراض کرده اند۔ پس ہرگاه که از

جناب الحق رکدت نفوسهم وانجذبت قریحتهم الی الزخارف

جناب باری اعراض کردند نفسہائے شاں از ترقی باز ماندند و محبت شاں بسوئے اشیاء مادیہ

الدنیویة والمقتنیات المادیة لمناسبتهم بالخبیثات۔ واشتدّ

منجذب شد چراکہ اوشاں را با چیز ہائے خبیث مناسبت بود و

حرصهم ونهمتهم وشغفهم بها والقاهم شحّ نفوسهم فی

حرص و آز و رغبت شاں سوئے آں خبیثات بدرجہ نہایت رسید و شدت حرص نفسہائے شاں ایشاں را

السیئات۔ وتمایلوا علی الدنیا وزخارفها الفانیات۔ وکلما استکثروا

در بدیہا انداخت۔ و بر دنیا و زینتہائے فانیہ دنیا سرنگوں شدند و چندانکہ در دنیا زیادت طلب

فیها وازداد حرصهم علیها وشحّهم بها ورجعوا خائبین غیر فائزین الی المرادات۔

کردند و حرص و طمع در آں زیادت کرد ہمچناں ایشاں را نامرادیہا و ناکامی پیش آمد و انجام کار

وما کانت عاقبة امرهم الا الضنک فی المعیشة۔ وانتیاب الاذی

شاں تنگی رزق و بر جاں درد و درد بعد از درد بود

علی المهجة۔ وما نفعهم کذبهم وکیدهم وصخبهم لدنیاهم

و دروغ ایشاں و مکر ایشاں و فریاد و بانگ ایشاں برائے دنیائے ایشاں ہیچ نفعے ایشاں را

واستأصل الله الراحة من قلوبهم وازال اضطجاع الامن من جنوبهم

نہ بخشید۔ و خدا تعالیٰ از دل اوشاں آرام را برکند و خفتن امن از پہلوہائے شاں دور کرد

وترکهم فی انواع الغمّ والتشوّشات۔ مع التغافل من الدین

و ایشاں را در گوناگوں غم و تشویشات باوجود تغافل در امر دین و گمراہی ہا بگذاشت

والضلالات - وما بقی لهم ذوق فی المناجات - ولا تلذذ فی

نہ ایشاں را در دعاہا ذوق ماند و نہ در پرستش لذتے

العبادات - فحاصل الکلام ان الناس فی زماننا هذا قد انقسموا

ماندہ پس حاصل کلام این است کہ مردم در زمانہ منقسم بر دو قسم اند

الی قسمین - ولحق کل قسم مرض بقدر رب الکونین - فالقسم

وہر قسمے را بمشیت خدا تعالیٰ مرضے وحق گردیدہ پس قسم اول

الاول قوم النصاری - وتراهم للدنیا کالسکاری و فی عبادة

قوم نصاریٰ است و می بینی کہ ایشاں از برائے دنیا ہمچو کسے ہستند کہ شراب خوردہ باشد و در

المخلوق کالاُساری - والقسم الثانی المسلمون الذین یقولون

پرستش مخلوق ہمچو قیدیان ہستند و قسم دوم آں مردمان ہستند کہ می گویند کہ

انا نحن مومنون وما بقی فی اکثرهم حلاوة الدین والایمان - و

ما مسلمان ہستیم و در اکثر اوشاں شیرینی ایمان نماندہ و

لا علم کتاب الله القرآن - و بعدوا من اعمال البرّ و افعال الرشد

نہ از علم قرآن شریف چیزے باقی ماندہ و ایشاں از عملہائے نیکی و کارہائے رشد و صلاح دور افتادہ

والصلاح - و انتقلوا من سبل الفلاح الی طرق الطلاح - و عاد

اند و از راہہائے نجات سوئے طریقہائے تباہی منتقل شدہ اند - و اخگر شاں

جمرهم رماداً - وصلاحهم فساداً - و رکنوا الی الدنیا الدنیة - و

خاکستر شدہ و نیکی شاں بفساد مبدل گشتہ و سوئے دنیائے ناچیز میل کردہ اند

رکدوا بعد جریهم فی اماکن الخیر لا رضاء حضرة العزة - و

و بعد ازاں کہ در مکانہائے خیر از بہر رضامندی باری تعالیٰ رواں بودند - ازاں ہمہ نیکی ہا باز ماندند

ترکوا سِیَرًا ابراهیمیة - واتبعوا سبلا جحیمیة - وصاروا لابلیس

و سیرتہائے ابراہیمی را بگذاشتند و سیرتہائے جہنمی اختیار کردند و مر شیطان را

كالمقرنين في الاصفاد - والمقودين في الاقياد - خربوا بايديهم
اسیران شدند کہ در بندہائے مضبوط بہ تمامتر تشدد بستہ و در قید ہا کشیدہ شدہ اند - مسجدہائے خداتعالیٰ را
مساجد الله لترك الصلوة ولم يبق في اعينهم جاه الاذان و
از جہت ترک صلوٰۃ بدستہائے خود خراب کردہ اند وعزت بانگ نماز وعزۃ خوانندگان سوئے
عزة الدعاة لما سمعوا صوت الموذنين ثم ما حفدوا الى المساجد
نماز در چشم شان ہیچ نماندہ چراکہ بانگ را شنیدند باز برائے نماز نہ شتافتند
للعبادات يكذبون ولا يخافون - ويخانون ولا يتقون - و يقربون
دروغ می گویند نمی ترسند وخیانتہا می کنند وتقویٰ نمی ورزند - و
حرمات الله ولا يجتنبون ويفسقون ولا يمتنعون - مُلئت
محرمات خدا را ارتکاب می ورزند وپرہیز نمی کنند وبدکاری ہا می کنند وباز نمی آیند - شکمہائے شان
بطونهم من الحرام - والسنهم تُوَثَّث باكاذيب الكلام - و تزني
از حرام پر ہستند وزبان ہائے شان بدروغ آلودہ وچشمہائے ایشان
اعينهم ولا يخشون قهر الله العلام - وقد صاروا اعوانًا لاهل
زنا می کنند وایشان از خدائے دانا نمی ترسند بباعث بدکاریہائے خود اہل کفر را
الكفر بسوء اعمالهم - و ارضوا الشيطان بضلالهم - رُفعت
مددگار گردیدہ اند - وبگمراہی خود شیطان را راضی کردہ در ایشان
من بينهم الامانة - وضاعت الديانة - وما بقي من معصية
نہ امانت ماندہ نہ دیانت وہیچ گناہے باقی نہ ماندہ کہ
الا ارتكبوها - وما من جريمة الا ركبوها - وتركوا القرآن و ما
ارتکاب آن نہ کردند - وہیچ جرمے نبودہ کہ بعمل نیاوردند و قرآن ووصایائے او را ترک
دعا اليه - وتبعوا الشيطان وما اغرى عليه - وصاروا كاليهود
کردند وشیطان وترغیبات او را پیرو شدند وہمچو یہودان

قردة خاسئين بعد ما كانوا اسودا عادين - فلاجل ذالك ذاقوا

بوزنہ ہائے راندہ واز حق دور گشتہ شدند بعد ازاں کہ ہمچو شیراں بودند - پس ازہمیں سبب ذلت را

الذلة بعد العزّة - وضُربت عليهم المسكنة بعد ايام الدولة-

بعد از عزت چشیدند وناداریہا برایشاں زدند بعد زانکہ صاحب دولت بودند

وذالك جزاء قلوب مقفّلة - واثام صدور مغلقة من ربّ

واین پاداش آں دلہا ست کہ برایشاں قفل زدہ اند وسزائے آں سینہ ہاست کہ درہائے شاں بستہ اند

العالمين - يا حسرةً على هٰؤلاء المسلمين - انهم تركوا الدين لدنياهم

اے حسرت بریں مسلماناں کہ ایشاں دین را از بہر دنیا ترک کردہ اند

و اٰثروا هٰذه الدار على عقباهم - واحبوا الفساد - وعادوا الصدق

واین خانہ را بر عقبیٰ اختیار کردند وفساد را دوست داشتند وراستی ودرستی را

والسداد - ونسوا نموذج قوم افتتحوا بالشهادة بكمال الانقياد-

دشمن گرفتند ونمونہ کسانے را فراموش کردند کہ بکمال اطاعت شربت شہادت چشیدند

وذبحوا نفوسهم بالمحبّة والوداد - الذين سقوا بستان الملّة

وجان ہائے خود را از محبت و وداد ذبح کردند - آناں کہ باغ ملّت را بخونہائے خود آب دادند

بدماءهم - وهدموا بنيان وجودهم لارضاء بنّاءهم - و الذين

وبنیاد وجود خود را برائے خوشنودی بانی خود مسمار کردند وآناں کہ

تلطّخوا بادناس الدنيا و رجزها و قذرها اولٰئك قوم كثروا في

بآلائشہائے دنیا و ریمہائے آں و پلیدی ہائے آں آلودہ شدہ اند - این مردم دریں زمانہ بکثرت شدہ

هذا الزمان - وانّهم فقدوا تقواهم واغضبوا مولاهم بانواع

و ایشاں تقویٰ را گم کردہ از گنہ ہائے گوناں گوں مولائے خود را بغضب

العصيان - وترى كثيرًا منهم شغفهم حب الاموال و الاملاك

آوردند وبسیار کس از ایشاں بینی کہ محبت مال و املاک و زناں در دل شاں

والنِسْوان - واقسی قلوبهم لوعة الفضّة والعقیان - ودسّوا نفوسهم

فرو رفته است و دل ایشاں را عشق سیم و زر سخت کرده - و نفسهائے خود را

بهمومها بعد ما جلّت مطلعها نور الاسلام والایمان - و اذا رأوا

بغم دنیا در خاک پنهاں کردند بعد ازاں که نور اسلام و ایمان مطلع آنها را روشن کرده بود -

بعض امور دنیاهم غیر المنتظم اخذهم الضجر بالکظم و لا

و اگر بعض امور دنیائے خود را غیر منتظم بیابند چنداں بے قراری ایشاں را بگیرد که بر آمدن نفس

یبالون دینهم ولو یُهدّ ارکانه و تهدم جدرانه و یکرهون ان

شکل گردد و پروائے دین هیچ ندارند اگرچه ارکان هائے آں شکسته شوند و دیوارهائے آں منهدم گردند و کراهت

یظهروا علی ابدانهم شعار الاسلام . و یحبّون ان یلبسوا لباس

می کنند که بر بدن هائے خود لباس اسلام ظاهر کنند و دوست می دارند که لباس اهل کفر

اهل الکفر و عبدة الاصنام - ترکوا فریضة الصلوٰة و صیام رمضان

و بت پرستاں بپوشند فریضهٔ نماز و روزه هائے رمضان ترک کرده اند

ولا یحضرون المساجد و ان سمعوا الاذان - بل یکره اکثرهم مخیلة

و بمسجد ها نمی روند اگرچه بانگ نماز بشنوند بلکه اکثر متکبراں کراهت میکنند که

ان یبرزوا للتعیید - وما تری فیهم من سنن العید الا

برائے نماز عید بیروں آیند و از سنت هائے عید اسلام هیچ چیزے در ایشاں نه بینی بجز

لبس الجدید - و تری اکثرهم اعتضدوا قربة الملحدین

نو جامه پوشیدن و اکثرے را از ایشاں به بینی که مشک ملحداں به بازو آویخته اند

و استقادوا لسیر الکافرین - وحسبوا ان الوُصلة الی الدولة

و سیرت کافراں را رهبر خود ساختند و خیال کردند که وسیله سوئے دولت

طُرق الاحتیال و الاختیال و الاباحة و افتاهم فکرهم بانّ الفوز

طریقه هائے حیله گری و طرز ناز و نخوت و بے قیدی است و فتویٰ داد دلهائے ایشاں که کامیابی

فى المكائد. فيستقرونها و يرصدون مواضعها كالصائد- و

در مکرہاست پس تلاش کرہا می کنند و ہمچو شکاریان منتظر موقعہ آں می باشند - و منجملہ شاں

منهم قوم يستوكفون الاكف بالوعظ و النصيحة كالعلماء- و

قومے ہست کہ چکیدن مے خواہند دست ہا را بذریعہ وعظ و نصیحت ہمچو علماء و

ويطلبون الصيد بتقمص لباس الفقهاء- و يأمرون الناس

در لباس فقہاء شکار مے جویند و مردم را بہ نیکی

بالبرّ وطريق الصلحاء- وينسون انفسهم ويحسبون هذا

مے فرمایند . وخود آں کار نے کنند و می پندارند کہ ہمیں طریق

الطريق من الدهاء- لا ينقدون امور الدين بعين المعقول-

زیرکی است سرہ نمی کنند امور دین را بچشم عقل

ولا يمعنون النظر فى مبانى الاصول- ولا يسلكون مسلك التحقيقات

و نظر را بدقت و امعان در مبانی اصول دین خرچ نمی کنند۔ بر راہ تحقیقات نمی روند

وما تجدهم الا كالعجماوات بل هم كالجمادات- ويظهرون العلم

و نمی یابی ایشاں را مگر ہمچو چارپایاں بلکہ ہمچو شجر و حجر و علم و رفق را

والرفق كانهم هذبوا باخلاق النبوة و الولاية - و اذا رأوا

ظاہر می کنند گویا ایشاں باخلاق نبوت و ولایت آراستہ اند ۔ و چوں می بینند

ان استحطافهم لا يُكدي رجعوا الى الاغلاظ و الشكاية- يؤثمون

کہ از نرمی ہیچ نفعے و حظ نفس حاصل نشد بد گفتن و شکایت کردن رجوع می کنند۔ بگناہ

الابرار- ويكفّرون الاخيار- و يفسّقون الصلحاء الكبار- ويجهّلون

نسبت می کنند نیکاں را و بکفر نسبت می کنند اہل صلاح و رشد را و نسبت بجہالت می کنند

قوما يكمّلون الانظار- مع انهم كغمر جاهل ما يعلمون ما

آناں را کہ در علوم نظر شاں کامل است باوجودیکہ ایشاں خود ناداناں اند و نمی دانند کہ اسلام

الاسلام - ثم یضحون من الذین اوتوا العلم و یحسبون انهم

چیست باز از درجہ مے افگنند اہل علم را و گمان مے کنند کہ اوشان

هم العلماء العظام - یروون فی مسارح لمحاتهم - من

خود علمائے عظام اند طلب مے کنند در چراگاہِ انظار خود کسے را کہ پُر کند

یملأ وفاضهم بعد سماع کلماتهم - ویضمرون عند مسائح

توشہ دانہائے ایشاں را بعد شنیدن کلمات ایشاں و در دل مے دارند در جاہائے رفتن

غدواتهم - من یزید عدد دریهماتهم - یخوّفون الناس بزواجر

نوافلی صبح خود کہ شخصے پیدا شود کہ عدد درہم ہائے قلیل ایشاں زیادہ کند - مردم را بزجرہائے وعظ خود

وعظهم - ولا یخافون الله بلفاظة لفظهم - یستوون اخلاط

مے ترسانند - و از خدا نمی ترسند کہ از دہان شاں چہ مے برآید مردم مجتمع را

الزمر بانشاد اشعار - ویبوحون الیهم عند خاتمة الوعظ

بخواندن شعرہا خوش مے کنند و ظاہر مے کنند بر ایشاں وقت ختم وعظ

بحاجات واوطار - لیفرّجوا غمّتهم بدرهم ودینار - ویذلفون

حاجات خود را تا اندوہ ایشاں را بدرہم و دینار دُور کنند و سوئے امراء

الی الامراء - ویُظهرون علیهم انهم من اکابر العلماء - واسبغ

مے روند و بر ایشاں ظاہر مے کنند کہ ایشاں از اکابر علماء ہستند و خدا

الله علیهم من علم الحدیث والقرآن - والناس یستکفون

ایشاں را علم قرآن و حدیث بطور کامل دادہ است و مردم بروقت

بهم الافتتان بمکائد عبدة الصلبان - ثم یشیرون الی انهم

فتنہ اندازی پادریان از ایشاں مدد کافی مے یابند باز سوئے ایں اشارہ مے کنند کہ

من حماة الملة ومن الذین بذلوا مالهم وهمّتهم فی سُبل الدین

اوشاں از حامیان ملت ہستند و برائے دین مال و ہمت خود صرف کردہ

لرضا الحضرة - وما بقی لهم شغل الّا الوعظ لیؤدوا فریضتهم

والیشاں را ہیچ شغلے جز ایں نماندہ کہ مردم را

ولیهدوا الناس ولیرووا غلّتهم - ولیس من سیرتهم لیغلقوا

ہدایت کنند وتشنگی ایشاں را بنشانند وعادت ایشاں نیست کہ در ہر کس آبروے خود

لکلّ احد دیباجتهم - ویرفعوا الیه حاجتهم - فالحاصل انّهم

کہنہ کنند وحاجت خود پیش او برند پس حاصل کلام ایں است کہ

یقولون کذا وکذا مکرًا وحیلةً - وقد یتفق ان رئیسا یرسم

اوشاں ایں چنیں سخنہا از راہ مکر وحیلہ جوئی میگویند گاہے اتفاق مے افتد کہ رئیسے برائے ایشاں

لهم وظیفة - او یُعطی لهم صلة لما وجدهم کالسائلین الباکین۔

وظیفہ مقرر میکند چراکہ ایشاں را ہمچو سائل گریہ کنندگاں مے یابد

فلا شك ان هذه العلماء قد انتهوا فی غلوائهم - و سدروا

و ہیچ شک نیست کہ ایں علماء در تجاوز ہائے خود از حد تجاوز کردہ اند و در پندار خود

فی خیلائهم - و اصرّوا علی جهلاتهم - ولوّنوا الناس بالوان

بیباک شدہ اند و اصرار کردند بر امور باطلہ خود ومردم را برنگ ہائے امور باطلہ خود

خزعبیلاتهم - وقد جاوز الحد غیّهم - و اهلك الناس بغیهم۔

رنگین کردند وگمراہی ایشاں از حد در گذشت وظلم ایشاں مردم را ہلاک کرد

اذا وعدوا اخلفوا واذا غضبوا اغلظوا - واذا حدّثوا کذبوا - و

چوں وعدہ مے کنند وعدہ خلافی می کنند وچوں خشمگیں می شوند سخت می گویند وچوں سخنے می گویند دروغ می گویند

نشر نموذج السوء زهوهم - و اضر الحقّ لهوهم - و اقسا قلوب

ونخوت ایشاں نمونہ بد را فاش کردہ است وبازیچہ ایشاں حق را ضرر رسانیدہ است ودلہائے مردم را

الناس سوء اعمالهم - و قبح سیرتهم بعد ما عثروا علی سریرتهم

بداعمالی وبدخلقی اوشاں سخت کردہ است پس ازانکہ بعد از آں بر درونی شاں اطلاع یافتند۔

یجترؤن علی السیئات بعزم صمیم - کانّھم لیسوا بمرآیٔ رقیب

بر بدی ہا بعزم خاص جرأت می کنند گویا ایشاں در نظرگاہ خدائے نگہبان و دانندہ

علیم - زلّت اقدامھم - و اوبق الناس اقلامھم - و تغیّر حالھم -

نیستند بلغزیدند پائی ہائے ایشاں وہلاک کرد مردم را قلمہائے ایشاں وحال ایشاں متغیر گشت

وکدر زلالھم - ما یاخذھم ندم مع کثرۃ الذنوب - ویرصدون

وآب صافی شاں مکدر شد باوجود کثرت گناہاں پشیماں نمی شوند وباوجود نکردن تخمریزی امید

المزرعۃ مع عدم زرع الحبوب - لا ینتھجون مھجّۃ الاھتداء

کشت می دارند طریق ہدایت را راہ خود نمی گیرند

ولا یعطفون علی احد الا بطریق الریاء - قد کان فیما مر من

و بر مردم شفقت نمی کنند مگر بطور ریاکاری در زمان پیشین

الزمان اھواء کاھوائھم - ولکن ما خلا قوم من قبل فی شباءۃ

ہوا وہوس مثل ہوا وہوس ایشاں ہم بودہ است مگر قومے پیش زیں نگذشتہ کہ در تیزی ظلم

اعتدائھم - یوقظھم اللّٰہ فیتناعسون - ویجذبھم الحق فیتقاعسون

برابر ایشاں باشد خدا اوشاں را بیدار مے کند پس بتکلف در خواب می روند - و حق ایشاں را مے کشد

جمعوا التعصب بانواع غرارۃ - ولا یسمعون الحق کانّھم فی

پس تاخر و پستری روند تعصبہا بانواع غفلت ہا جمع کردہ اند - وحق را نمی شنوند گویا ایشاں در غارے

مغارۃ - ولا یوجد فیھم شیٔ من بصیرۃ ولا بصارۃ - قد

ہستند - ہیچ بصیرتے و بصارتے در ایشاں یافتہ نمی شد

ھجم الشیطان علیھم مواریًا عنھم عیانہ - فانساب فی عروقھم

شیطان بر ایشاں داخل شدہ بطریقے کہ ایشاں شیطان را نادیدہ اند - پس داخل شدہ در رگہائے ایشاں

و شرائینھم و اغرٰی علیھم اعوانہ - لا یستطیعون ان یسمعوا

وشریان ہائے ایشاں و مددگاران خود را بر ایشاں حرکت داد ہرگز طاقت ندارند کہ کلمہ حق را

كلمة الحق- فيثبون وثب البق - و يزفرون زفرة الغيظ - و يخاف
بشنوند پس ہمچو پشہ ہا می جہند ودم می کشند ہمچو دم کشیدن گرمائے سخت واندیشہ پیدا
ان يتميّزوا من الغيظ - و يحملقون الى من قال قولا يخالف
می گردد کہ اعضائے شاں از باہم جدا شوند وحملہ می کنند برکسے کہ برخلاف رائے شاں سخنے گفت
آرائهم - و لو كان يواخى اٰباءهم - ترى هممهم عالية للدنيا
و اگرچہ او از دوستان پدران ایشاں باشد - درامور دنیا ہمت ایشاں عالی خواہی یافت
الدنية - و ترىٰ احتداد بصرهم فى الافكار السفلية - واما
و در افکار سفلیہ چشم ایشاں تیز خواہی دید مگر
فى امر حماية الدين فقد خبت نارهم - و توارىٰ اوارهم -
در امر حمایت دین پس آتش شاں فرونشستہ است وشدت گرمی شاں پوشیدہ شدہ است
يوافون الامراء بالمداهنة - و يقعدون قُبالتهم على لحم مشوى
ملاقات امیراں بمداہنہ می کنند و درمقابل آں مردم برگوشت بریاں
وخبز سميذ للمواكلة - ولو كان من اهل البدعات والمعصية -
و نان سپید برائے خوردن می نشینند اگرچہ اوشاں از اہل بدعات ومعصیت باشند
و لا يخرج من افواههم كلمة تخالف آراء هذه الفئة -
و از دہن شاں چناں کلمہ نمی برآید کہ مخالف رائے ایں گروہ باشد
و يخالطونهم كالماء و الراح بكمال الفرحة - و يمدون ايديهم
و ہمچو آب و شراب باوشاں بکمال خوشی مے آمیزند وبرائے مصافحہ بحالت
فرحين للمصافحة - فالحاصل انهم يرضون اهل الدولة والحكومة
خوشی دستہائے خود دراز می کنند حاصل اینکہ اہل دولت وحکومت ہا را
بلطائف الاحتيال - و يسجدون لكل من ملكَ امرًا و يتركون
بلطائف حیلہ ہا راضی مے کنند وکسے را کہ در دست او چیزے باشد سجدہ می کنند و

طريق الجدال - و اما الغرباء الضعفاء فيُداسون تحت اقدامهم - و
طریق جدال بگذارند لیکن غریبان و کمزوران زیر پا ہائے ایشاں مالیده می شوند و
يُكفَّرون باقلامهم - ولا يرون كُفرَ من يجلب منه ما يُقتنىٰ - او
بقلمہائے ایشاں کافر گردانیده می شوند وکفر آنکس نمی بینند که از و امید حصول چیزے باشد یا
يُستدفع به الاذىٰ - فلا يسئلون من ذا - و يقولون يا سيدى
از و امید دفع آزارے باشد - پس آنجا نمی پرسند که این کیست - ومیگویند کہ اے جناب
انت فُقتَ غيرك بمحامد لا تُحصىٰ - ويستقرون للقاءه
تو از غیر خود بمحامد غیر متناہی فائق ہستی و برائے ملاقات او راه ہا
الطُرق - و يستفتحون الغُلَقَ - و لا يبرحون مكانه - حتى يروا
می جویند و درہائے بستہ را کشادن می خواہند - و از مکان او جدا نمی شوند تا بوقتے کہ اورا
عيانه - و اذا لقوا سلّموا راكعين - وكلّموا خاشعين - اولٰئك هم
نه بینند وچوں دیدند خم شده او را سلام می کنند - وکلام می کنند بکمال عجز و فروتنی - ہمیں
العلماء السوء واولئك هم الملعونون على لسان خاتم النبيين -
علماء بد ہستند وہمیں کسانے اند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر ایشاں لعنت کرده است
يريدون عَرَض الدنيا ولا يريدون الأخرة و آثروا الحيوٰة الدنيا
و می خواہند مال ومتاع دنیا را و نمی خواہند آخرت را و زندگی دنیا را اختیار کردند
و استائسوا من يوم الدين -
و از روز جزا نومید گردیدند -
فالحاصل انهم قوم يختارون كل طريقة يُرشح بها اناء - و
پس حاصل کلام این است کہ ایشاں ہر طریق را اختیار می کنند کہ بداں آوندے چکانیده شود
يحفرون كل ارض يخرج منها ماء - ويصيدون الخلق ببكاء و
و ہر زمینے را می کنند تا از و آبے بیروں آید وشکار می کنند کہ خلق را بگریہ و زاری

نحيب فی ناد رحيب ويزيد صفرُ راحتهم ـ رُنّةَ نياحتهم ـ و

درمجلسے وسیع وزیادہ می کند تہی دستی ایشان آواز گریہ ایشان را و

ماکان مجلبة الدمع الا الشيء الذی اذابهم کالشمع ـ و

سبب گریستن بجز حرص دنیا ہیچ نباشد کہ ایشان را گداختہ است ـ و

کذالك ينفدون اعمارهم فی فکر هذه العيشة ـ و انساهم

ہمچنیں عمرہاے خود را در فکر ایں معیشت بسرے کنند وشیطان

الشيطان فکر الأخرة ـ اينما وجدوا قنصا نصبوا شَرَكَ الوعظ

فکرآخرت از دل شاں فراموش کردہ ـ ہرجا کہ شکارے یافتند دام وعظ و نصیحت

والنصيحة ـ ويمشون علی مساق واحد اضمروه فی النية

بگسترند در یک روش مے روند کہ در دل پنہاں مے دارند و نیت

وليس هو الاجمع الاموال واشباع العيال بالمکر والخديعة

آں روش چیزے نیست بجز جمع کردن مال و سیر گردانیدن عیال بذریعہ مکر و فریب

ويستقرون الباکين والمُرحّبين فی مجالسهم ليُنزلوهم منزل

وتلاش مے کنند کہ گریہ کنندگان و مرحبا گویندگان در مجالس شاں موجود باشند تا ازیشاں

القبس والذُبالة ـ و ان اعطاهم بغيٌّ مالا وعرضت عليهم

کار آتش وفتیلہ برآید یعنی مجلس گرم شود ـ واگر زن فاحشہ چیزے مال داد کہ حرام بود

حراما لا حلالا فيتسلّمون ولايتكلّمون لحرصهم علی تلك

نہ حلال بگیرند وہیچ کلام نمی کنند بوجہ حرصے کہ بر آں مردار مے دارند

الجيفة ـ وتری ابناءهم يقتصون مَدْرجهم ـ ويقرؤن مُدرجهم

و بہ بینی پسران ایشاں را کہ مے جویند راہ اوشاں را و میخوانند رقعہ اوشاں را

تشابهت قلوبهم بآبائهم الضالين ـ الّا قليل من عباد الله

با پدران گمراہ خود مشابہت میدارند مگر اندکے از بندگان نیکوکار

الصالحین ۔ ما دانتھم تقوی القلوب ۔ و استحاذ اللّٰہ علو مھم

نزدیک نیامد اوشاں را پرہیزگاری دلہا و باز پس گرفت خدا تعالیٰ علمہائے ایشاں را

فما بقی فی صدورھم الا ظلمات الذنوب ۔ و منھم قوم لا

پس نہ باقی ماند در سینہ ہائے ایشاں مگر تاریکی گناہہا و از ایشاں قومے ہست کہ

یدرون الفقر و لا یستطلعون طلع مقام الولایۃ ۔ و معذالک

فقر را نمی دانند و نہ از مقام ولایت آگہی دارند و باوجود ایں

خالج قلبھم انھم اھل اللّٰہ و علی الھدایۃ ۔ و تری اکثرھم

در دل شاں پیدا شدہ است کہ اوشاں اہل اللہ و ہدایت یافتہ ہستند واکثر ایشاں را خواہی دید

یخبطون فی اسالیب الفقر و الطریقۃ ۔ و ما امرھم الا التخلیط

کہ در راہ ہائے فقر و طریقت کج مج می روند وکار شاں فساد انداختن و

وخلط البدعات بالشریعۃ ۔ و لیس فی ایدیھم الا الانتساب بسلاسل

آمیزش بدعات در شریعت باشد و نیست در دست شاں الا نسبت قادری و نقشبندی وغیرہ

الاسلاف ۔ و ما ھو الا کسلاسل بعین الانصاف ۔ قد خطف الشیطان

و ایں نسبت محض چوں زنجیرہا ست اگر بچشم انصاف بنگری و شیطان

نور صدورھم و اودعھا الکبر و العجب و الریاء ۔ و زیّن اعمالھم

نور دل ایشاں ربودہ و در سینہ ہائے شاں تکبر و پندار و ریا بنہادہ و در چشمہائے شاں

فی اعینھم فآثروا الرعونۃ و الخیلاء ۔ یھشون لرجوع الناس

عملہائے ایشاں را زینت داد ۔ پس رعونت و خود پسندی را اختیار کردند ۔ بدیں خوش می شوند کہ مردم سوئے ایشاں

الیھم ۔ و یبتھجون بمدح الجالسین لدیھم ۔ و یحبون ان یُحمدوا

رجوع می دارند ۔ و بستائش آناں مسرت ظاہر می کنند کہ نزد ایشاں می نشینند ۔ و دوست میدارند کہ تعریف شاں

بما لم یفعلوا ۔ و ان لا یُسمّٰی ذنبھم ذنبًا و ان اجرموا ۔

بعملے کردہ شود کہ در ایشاں یافتہ نمی شوند و اینکہ گناہ شاں بگناہ موسوم نشود اگرچہ ارتکاب جرمے کنند

فهذا هو الذی دعاهم الی التعامی - و منعهم من قبول الحق

پس ایں ہماسبب است کہ سوئے دانستہ کورشدن ایشاں را خواند و از قبول حق منع کرد

و اضلهم فی الموامی - یوغلون فی مقاصد الدنیا الدنیّة - و

و در صحراہا گمراہ کرد در مقاصد دنیا بسیار تیزی مے روند

یسقطون عند مهمّات الدین کالمیّتِ - ما ینهضون لاوامرَ

و در وقت مہمات دین ہمچو مردار می افتند در لوامر الٰہی

اُمروا بها بنشاط الخواطر - و یقومون لنفسهم الامّارة کالکمیش

بنشاط خاطرہا نہ می برخیزند و برائے نفس امارہ خود بعد چالاکی بر می خیزند

الشاطر - یتلقفون ما وافق هوی النفوس - و لو من ایدی

زود فرا مے گیرند ہرچہ موافق ہوائے نفوس ایشاں است اگرچہ از دست

القسوس - و لا یقبلون ما کان یخالف حکم اهوائهم - و لو

پادریاں باشد و قبول نہ می کنند آنچہ مخالف خواہشہائے ایشاں باشد اگرچہ

کان من آباءهم - لا یعلمون شیئا من الحقیقة و المعرفة -

از پدران ایشاں باشد از حقیقت و معرفت چیزے نمی دانند

وجمعوا فی اقوالهم و اعمالهم انواع البدعة - و امّا

و در اقوال و اعمال خود گوناگوں بدعات جمع کردہ اند مگر

عامة الناس من المسلمین - فقد تبع اکثرهم الشیاطین

عامہ مردم از مسلماناں پس اکثر شاں تابع شیطاناں شدہ اند

و تری احداثهم و شیوخهم منهمکین فی السیئات - و

و خواہی دید جوانان ایشاں را و پیران ایشاں را غرق در بدیہا و

تری بلبالهم لدنیاهم و للبنین و البنات - یمیلون عن

خواہی دید شدّت اندوہ شاں برائے دنیائے ایشاں و برائے پسران و دختران - وقت خصومت

الحق عند الخصام والمراء - ویحضرون المحاکمات لغصب حقوق
از حق اعراض می کنند در جلسۂ حکومتہا حاضری شوند تا حقوق شرکاء
الشرکاء - یریدون ان یدّعوا الاخوان ویستخلصوا لنفوسهم
غصب کنند - ارادہ میکنند کہ برادران را دفع کنند و خالص برائے خود کنند حقوق وراثت
حقوق الارث - ولا یذکرون یوم الجزاء لا علی وجه الجد
و یاد نمی کنند یوم جزا را نہ بر وجہ تحقیق
ولا العَبَثِ - ویعتراهم اکتیاب واضطراب لفوت شئ
نہ بطور بازی و پیش می آید ایشاں را اندوہ و اضطراب برائے فوت شدن
من هٰذه الدار - ولا یتهیّج اسفهم علی فوت الدین کله
مقاصد دنیا و دین اگرچہ بتمام فوت شود ہیچ اندوہ ایشاں را نمی گیرد
کالکفّارِ - یموتون للدنیا ولا یخبوا ضجرهم ولا ینصل کمدهم
برائے دنیا می میرند و فرو نہ می نشیند بے آرامی شاں و زائل نمی شود
ولا یحمون لیوم یغضب فیه مولاهم وصمدهم - ضل
اندوہ پنہانی شاں و برائے آں روز اندوہگیں نمی شوند کہ دراں خداوند شاں بر ایشاں غضبناک شود
سعیهم فی الحیٰوة الدنیا وما بقی لهم به من حس و
کوششہائے شاں در زندگی دنیا ضائع شد - و ایشاں را بداں شعورے نماند و دلہائے شاں
ماتت قلوبهم - فلا یفیقون من هٰذه الغشیة - و اوردوا
بمردند پس ازیں غشی بہوش نمی آیند و جانہائے خود را
انفسهم مورد سخط الله ثم لا یترکون مسری الفجرة -
مورد غضب الٰہی کردہ اند باز راہ بدکاراں نے گذارند
لا یسرون الا المسری الذی یخالف طرق الورع - ولو نُدّد
نمی روند مگر آں راہے کہ مخالف راہ پرہیزگاری است اگرچہ ظاہر کردہ شود

بانه من مناهی الشرع - یحسبون بول ابلیس مُزْنةً - و

که این از منہیات شرع است پیشاب ابلیس را باران خیال می کنند و

روث النعم نعمةً - بلغ الزمان الی الانقطاع - وما انقطعت

سرگینہائے چارپایاں را نعمت می شمارند زمانہ تا بحد انقطاع رسید و آں گیجی ایشاں

مادة زیغهم الذی دخلتهم من الرضاع - أضبتهم الذ مائم

منقطع نشد که از ایام شیرخوارگی در ایشاں داخل شد بدبہائے دل ایشاں ازاں وقت

مذ میطت عنهم التمائم - واستسنوا زینة الدنیا وقیمتها -

بردہ است که از ایشاں تعویذ ہا دور کردہ شدند و بزرگ پنداشتند زینت دنیا و بہائے آنرا

وحسبوا جهامها صَیّباً - واستغزروا دیمتها - واستأنسوا بجمالها -

و ابر بے باراں او را ابر بسیار بارندہ شمردند و بسیار شمردند باران او را و اُنس گرفتند بجمال آں

و ولعوا ببخالها و جمالها - وخدعهم حلاوة عشرتها - و

و حریص شدند بنجرہائے آں و شترہائے آں و فریب داد ایشاں را شیرینی صحبت آں و

تجمل قِشرتها - وطراوة بُسرتها - وتألق بَشَرتها - و ما

خوبی ظاہر جلد آں و تازگی آب باران تازہ او و درخشیدن ظاہر صورت او و در شناختن

امعنوا النظر فی توسمها - وما سرّحوا الطرف فی میسمها -

آں نظر عمیق را بکار نبردند و در روئے او چشم را نگذاشتند که تا خوبی ملاحظہ کند

وهنّأوا نفوسهم بالزور - وابتدروا استلام ید المکار الغرور -

و مبارکباد گفتند نفسہا را بدروغ و زودی کردند برسیدن دست مکار فریبندہ را

جهلوا جدرانها المتهافتة بردیة قِیدها - وخلبوا بعماراتها

دیوارہائے آں را که از اندرون پارہ پارہ بودند باعث کج آں نشناختند و بعمارتہائے آں فریفتہ شدند

وما تنکّهوا قصص حصیدها - وان ایمانهم احال صفاته

و قصہ ہائے ویران شدہ آں نخواندند و ایمان ایشاں صفات او بین خود را متغیر کرد

الاولیٰ - وغاب روحه وما بقی الا الهیولیٰ - و بدعات علمائهم

و روح او غائب شد وصرف ہیولا ماندہ و بدعت ہائے علمائے ایشاں

غیّرت صورة الاسلام - و اَرَتْهُ کارنب مع کونه کالضرغام -

متغیر کردند صورت اسلام را و او را ہمچو خرگوش بنمودند حالانکہ او ہمچو شیر بود

فتری الیوم برقه خُلّباً - والدهرَ به قُلّبا - و کلٌ من

پس می بینی امروز برق اورا بے باراں و زمانہ را بادحیلہ گر و ہریک از

الاقران یرید ان یبلعه - و یقصدہ کل عدوٍّ ان یقلعه -

اقراں ارادہ مے کند کہ فرو خورد آں را و ہر دشمن قصد مے کند کہ آں را از بیخ برکند

العلوم الطبعیة تغری به الخطوبَ - وکذالك الهیئة احمی

علوم طبعیہ بر آغالند برو کارہائے سخت را و ہمچنیں علم ہیئت گرم کرد

الحروبَ - وفی طرفٍ اقمر لیل البراهمة - وصالوا علینا

جنگہا را و در طرفے روشن شد شب ہندواں و بباعث افراط

بافراط القوة الواهمة - و من جانب نهض الفلاسفة - و

قوت واہمہ بر ما حملہا کردند و از جانب فلاسفہ برخواستند و

طغوا ولا تطغی کمثله الریاح العاصفة - وان هذا الاسلام

از حد در گزشتند و مثل آں طوفان باد تند نمی باشد و اسلام کہ شکل او

الذی بُدّلت حلیتهُ وقبحت هیئتهُ - تراہ بینهم کرجل

تبدیل کردہ شد و ہیئت او زشت وانمودہ اند دریں مذاہب اورا مثل آں شخصے خواہد دید

یداہ مقطوعتان - ورجلاہ تتخاذلان - یمنعه القزل من

کہ دو دست او بریدہ باشند و ہر دو پائے او در وقت رفتن سست و جنباں اند - عارضۂ لنگ اورا

الفرار - ولیس لهٗ یدٌ لیحارب فی المضمار - فما الحیلة عند

از گریختن باز میدارد و دست نیست کہ باآں جنگ کند پس کدام حیلہ است بوقت

هجوم هذه الخطوب - و لزوم تلك الحروب - من غير ان يرحم
فرا گرفتن این حادثہ ہا ولازم شدن این جنگ ہا بجز اینکہ خدا تعالیٰ از آسمان
الله من السماء - و يُرى وجه الاسلام مع يده البيضاء - و معذالك
رحم فرماید و چہرۂ اسلام مع دست سپید او بنماید و با این ہمہ
ترون ان النُوب الخارجية انتابت - و مجارى الاسلام قبحت
مے بینید کہ حادثہ ہائے بیرونی پے یکدیگر آمدہ اند و چشمۂ اسلام بزمین فرو رفت
و غار منبعه و مياهه غاضت - و اَقوت مجامع الدين وانقطعتْ
و آب ہائے آں کم شدند رفت و خالی شد مجلسہائے دین و منقطع شد
و اَكَضّت مضاجع اهل الحق و الراحة هَرَبَتْ - واستحالت الحال
و درشت شد خوابگاہ اہل حق و آسائش بگریخت و برگشت حال
و تواترت الاهوال - و انعقرت اجارد العقول - و خلت
و متواتر شد خوفہا و اسپہائے عقلہا زخمی شدند و خالی شد
مرابطها من العلماء الفحول - و نبا المرابع بفقدان الصالحين-
طویلہ ہائے آنہا یعنی علماء نماندند و ناسازوار شد منزل ہا بوجہ فقدان صالحین
وكثرت الانعام و اودى من كان من الناطقين - و احتذى
و چار پایان بسیار شدند و ہلاک شد کسے کہ از ناطقاں بود و اسلام
الاسلام من الوجى - و دهم المسلمين الشجى - و تواترت ايام
از سودگی نعل حد پا کرد و فرو گرفت مسلماناں را غم و غصہ و روز ہائے نومیدی
الخيبة و الشقا و الحرمان - و استوطن العقول وهادا - و ما
و بدبختی و محرومی متواتر شدند و وطن گرفتند عقل ہا زمین پست را و نہ
بقى فى الرؤس الا التكبر كالشيطان - و ان الاسلام مذ انزله الله
باقی ماند در سرہا مگر تکبر چوں شیطان - و تحقیق اسلام از وقتے کہ ظہور او

علی الارض لم یر ھذا الھوان - وما صار کمثل ھذا الیوم الدینَ

بر زمین شده ندیده است این ذلت را ونشد ہمچو این روز دین اہانت کرده شد

المُھَانَ - ولیس فی وسع المسلمین دواءِ ھذہ العلۃ التی جرت

و در طاقت مسلمانان نه دوائے این بیماری است که چوں قصه

علی الالسن کالقصۃ - ولا مساغَ لھذہ الغُصّۃ - فمثلھم

بر زبان ہا جاری است ونه این که این غصه را فرو برند وصبر کنند - پس مثل اوشاں

کمثل غریب فقد مطیّتہ فی الاعماء - و لیس عندہ شیءٌ

مثل آں مسافر است که مرکب خود را در بیابانے گم کرد که خالی از عمارت ومردم است - و نزد او

من الغذاء والماء - وکان فی ذالک فاذا فاجاءہ حزب

ہیچ چیزے خوردنی وآشامیدنی نیست و در ہمیں بود که ناگاه گروہے از دشمنان

من الاعداء - و معھم سیوف و اسنۃ وصالوا بشدۃ البطش

بد و رُخ کردند و به اوشاں تیغہا و نیزه ہا بودند و بشدت سختی ہمچو باد تند

کالھوجاء - وکان لہ حبیب من اھل الحکومۃ والفوج والدولۃ

حمله کردند و او را دوستے بود از اہل حکومت وفوج و دولت

فبلغہ خبرہ وما اصابہ من المصیبۃ - فالحق والحق اقول

پس او را خبر آں مسافر رسید که چنیں مصیبت بر او افتاد پس من راست راست می گویم

انہ یبدر الیہ لنصرتہ - ویبلغ مقامہ مع جندہ واعوان دولتہ -

که او بعدوی تمامتر سوئے او خواہد رفت - وآنجا که او باشد مع لشکر و اعوان دولت خود

و ینجی حبیبہ و یجزی کل احد جزاء جریمتہ - فذالک

خواہد رسید - پس از آں مصیبت دوست خود را نجات خواہد داد و ہر گناه گارے و مجرمے را سزائے او خواہد رسانید

مثل اللہ و مثل دینہ و یعرفہ العارفون - وان کنت لاتعرف

این است مثل خدا و دین او واین را عارفاں می شناسند و اگر تو نه می شناسی

ففکر فی آیۃ انا لہ لحافظون - و ان فی ذالک لآیۃ لقوم یتدبّرون

درآیت انّاللہ لحافظون فکر کن ودریں تدبّر کنندگاں را نشانے است

فادرک فائتک و اغتنم ساعتک واشفق علیک و علیٰ

پس دریاب فوت شدہ خودرا وغنیمت داں ساعت خودرا و بر خود و بر خویشان خود

عترتک - ولا تنس ایام اقبال المسلمین - و لاتیئس من

بترس وروزہائے اقبال اسلام را فراموش مکن و از وعدہ جناب الٰہی

وعد اللّٰہ ربّ الناس ربّ اجسامھم و ربّ نفوسھم عند کونھم

نومید مباش او پروردگار آدمیان است وچنانکہ اجسام اوشاں را پرورد ہمچنیں او پرورندہ نفسہائے شاں

کالعمین - الا ترٰی ان الاٰثار قد ظھرت - و الاٰفات عمّت

است چوں کور شوند نہ می بینی کہ علامات ظاہر شدہ اند وآفات عام شدہ اند

و القلوب فسدت - وصغائر الذنوب وکبائرھا کثرت - و

و دلہا خراب گردیدہ وگناہاں صغیرہ وکبیرہ بحد رسیدہ و

کان قبل ذالک لایقربون الفسق و الفجور علانیۃ - و الاٰن

پیش ازیں ہیچ کس ارتکاب فسق و فجور بطور علانیہ نہ مے کرد واکنوں

یزنی احد ویراہ آخر و لا یعدّونہ سیئۃ - وترٰی مجالس

یکے زنا مے کند و دیگرے مے بیند واو را بدی نہ می شمرند ومجلس ہائے می بینید

تنعقد بجواری زانیۃ و مزامیر و مُدامۃ ولا یعترض علیھا

کہ انعقاد آں بدختر ہائے زانیہ ومزامیر و شراب می باشد وہیچ کس از آناں

احد من حلقۃ - بل یسرّون برویۃ تلک البغایا ویقبلونھن

اعتراض نمی کند بلکہ بدیدن زن ہائے زانیہ خوش مے شوند وبوسہ می دہند ایشاں را

ویشربون الخمر بھن فی وسط الاسواق من غیر حیاء وخشیۃ

و در وسط بازارہا بداں زناں بغیر شرم وخوف شراب می نوشند

و ان فی ذالك لاٰية لقوم يتفكّرون ۔ و ان عمارة الاسلام قد

ودریں برائے آں مردم نشان است کہ فکر می کنند و بہ تحقیق عمارت اسلام

انهدمت ۔ و اموره تشتت ۔ و رياح العداوة عصفت ۔

منہدم باشد و امور او پراگندہ گردید و بادہائے تند دشمنی تیز شدند

فكيف ينكرون ضرورة حكم ينصر الدين ۔ و يقوی ما ضعف

پس شما چگونہ ازیں انکار می کنید کہ آمدن حَکَم ضروری است تا دین را مدد دہد و ہرچہ ضعیف شد

و يقيم البراهين ۔ و انتم ترون ان كثيرًا من الاٰفات

آں را قوت دہد و براہین را قائم کند و مے بینید کہ بسیارے از آفتہا بر اسلام

نزلت علی الاسلام ۔ وظلمات احاطت قلوب الانام ۔ و كيف

نازل شدہ است و تاریکی عظیم بر دلہا احاطہ کردہ و چگونہ

يفتی قلبكم ان الله راٰی هذه الاٰفات كلها ۔ و اٰنس

دل شما فتوی دہد کہ خدا تعالیٰ ایں آفت ہا دید و ایں ہمہ

الضلالات و الجهلات باسرها ۔ ثم لم يرحم عباده المستضعفين

گمراہی ہا و جہالت ہا را مشاہدہ کرد باز بندگان کمزور خود را بنظر رحمت ندید

ولم يدرك حزبه الهالكين ۔ و ان كنتم لاتعلمون سنن الله

و ہلاک شوندگان را نہ دریافت و اگر شما سنتہائے خدا را نمے دانید

او تريبون ۔ فانظروا الی سننكم التی عليها تداومون ۔ و

یا شک کنید پس سنت ہائے خود را بہ بینید یعنی آں عادت کہ برآں مداومت بدارید و

انكم تسقون زروعكم علی اوقاتها ۔ ولا يرضی احدٌ منكم ان

شما زراعت ہائے خود را بروقت آں ہا آب می دہید و ہیچ کس از شما راضی نے گردد کہ

لايستعمل اٰلات الحرث عند حاجاتها ۔ و اذا بُشّر مثلاً احدكم

وقت ضرورت آلاتِ کاشتکاری استعمال نکند و چوں یکے از شما خبر دادہ شود کہ

بجدارٍ من بيته يريد ان ينقض ظل وجهه مصفرا و يقوم

دیوار خانہ او افتادن می خواہد رمۓ او از غم زرد می گردد وبرے خیزد

و لا یری بردًا ولا حرًّا و يطلب المعمار و يرمّ الجدار شفقة على

وسردی وگرمی را نمی بیند ومعمار را می خواند ودیوار را درست می کناند تا او را

نفسه و على الاهل و البنين - فكيف يظن ظن السوء بالله

یا زوجہ او را یا پسران او را آفتے فرو نگیرد پس چگونہ برخدائے رحیم وکریم بدگمانی

الكريم الرحيم - و يقول انه لا يبالى ضعف دينه القويم - مع

می کند ومی گوید کہ او را ہیچ پروائے دین قویم اسلام نیست باوجودیکہ

روية هذا الخلل العظيم - الا ساء ما تحكمون - و تظلمون

ایں خللِ عظیم را مے بیند پس بلاشبہ ایں راہ بد است کہ بداں حکم می کنید و

و لا تقسطون - و لو يواخذ الله هٰذه الامّة بظلمهم

ظلم می کنید وانصاف نمی کنید و اگر خدا تعالیٰ ایں امت را برگناہان شاں مواخذہ کردے

لفعل بهم ما فعل قبلهم بعلماء اليهود - ولكن يؤخّرهم الى

البتہ بایشاں ہماں کار کردے کہ قبل ایشاں بعلماء یہود کردہ بود - مگر او ایشاں را تا

الاجل الموعود - اجل مسمّى لعلهم ينتهون و يتوبون الى الله

وقت موعود مہلت می دہد تا مگر ایشاں از کارہائے زشت خود باز آیند و سوئے

الودود - و لعلهم يتفكرون - الا يرون انهم لمولاهم

خدا تعالیٰ کہ محب نیکوکاراں است رجوع کنند و تا شاید فکر کنند - آیا نمی بینند کہ ایشاں برائے خدائے خود

ما عملوا - وليوم الدين ما استبضعوا - ولينظر كل امرء

چہ کارہا کردہ اند وبرائے روز جزا چہ بضاعتے گرفتہ اند و باید کہ ہر انسانے دریں نظر کند

ايمشى قويم الشطاط او مكبًّا كالانعام - وليتدبر انه

کہ او راست قدمی رود یا ہمچو چارپایاں سرنگوں وتدبّر کند کہ

سُرَّ بعين الزلال او بملامح السراب والجهام - انظروا كيف

بچشمۂ شیرین خوش شده یا بدرخشیدن نمائش آب وابر بے باران ببینید کہ چگونہ

تكابدون الصعوبة لدنياكم - فاني كرب بكم كهذا الكرب لمولاكم

سختیہا برائے دنیائے خود مے کشید و برائے خدا آن بیقراری کجاست کہ ہمچو این بیقراری ہا باشد

و يشهد كل امرءٍ ان شاءَ انه رجل سعى في سُبُل نفسه

و ہر شخص گواہی می دہد کہ او چنین مردے است کہ در راہ ہائے نفس خود دویده

وما ونى - ليحصل ما قصد من الهوا - وما امطّ عنه قط

و در مانده نشده تا آنچہ خواست او حاصل شود و گاہے دور نہ شد از و سختی ہو

وعثاءه وعناءه للدنيا و لله ما عنا و بادر في هيئة

مشقت او و رنج او کہ برائے دنیا بود و برائے خدا تعالیٰ گاہے فروتنی نہ کرد و بصورت فروتنی

الخاشع الى الحكام - وما بادر خائفًا كمثله الى الصلوة والصيام

سوئے حاکمان ہمیشہ می رفت و سوئے نماز و روزه بمشابہ آن خوف گاہے جلدی نکرد

وقصد مجالس البطر والمراح والفسق والرياء ولو كابد

و مجالس خودستائی و شادمانی و فسق و ریاء را قصد کردند اگرچہ برائے

لتلك الاسفار الصعوبة - وما حضر في سكّته صلوة عروبة -

این سفرہا مشقت برداشت و در کوچہ خود برائے نماز جمعہ حاضر نشده

و ان كان هذا الرجل من العلماء - فيشهد عليه نفسه

و اگر این شخص از علماء باشد پس نفس او برو گواہی می دہد

انه انفد عمره في الرياء - وما ارتقى قط في منبر الوعظ

کہ او عمر خود در ریا بسر کرده است و گاہے بر منبر وعظ بالا نہ برآمد

والنصيحة والدعوة - وما مثل بالذروة - وما بكى وما صاح

و نہ بر بالاتر جائے از منبر بایستاد - و در وقتے نعرہ ہا نہ زد

عند اکتظاظ الجامع بحفله - و ما اری هناك رعد
کہ مسجد بجماعت خود تنگ و پرشدہ بود و نہ آنجا آواز ابر بے باراں
جهامه و جفله - وما برز خطیبًا فی اُهبة الائمة - و ما
خود بنمود و برائے خطبہ خواندن بطور اماماں طیارشدہ ظاہر نشد
سلّم علی عصبة الحاضرین عند تاهّب الخطبة الّا و
و بر جماعت حاضرین بروقت طیاری خطبہ سلام نگفت مگر
کان قلبه مملوا بأنواع الهوٰی - وکان یستکف اکف الندی
دل او بگوناگوں خواہش ہا پر بود و بود چکیدن مے خواست کفہائے مجلس را
بالندٰی - وما قال الحمد لله المعطی فی بدو خطبته - الّا
بخشش وگاہے درابتدائے خطبہ ایں نگفت کہ حمد خدائے را کہ عطا کنندہ است مگر
ترغیبا فی العطاء و تشویقا لخُطبته - و ما قال الله الذی
اینکہ در دل میداشت کہ مردم مرا چیزے دہند وگاہے درخطبہ ایں نگفت کہ خدا
یقضی الحاجات ویحسم انواع اللاواء - الّا لیحثّ الحاضرین
ہماں خدا است کہ حاجت براری ہا می کند وسختی ہا را می برد وایں ہمہ از بہرایں باشد کہ تا مردماں
علی الاعطاء و الارواء - و ما قال ان الله یحب اهل السماح
از بہر داد ودہش ترغیب دہد و می گوید کہ خدا اہل جود وبخشش وکرم را
والجود و الکرم - و یهلك البخیلین کما اهلك عادًا و ارم۔
دوست می دارد وبخیلاں را ہلاک می کند چنانکہ عاد را وارم را کہ قوم ہود علیہ السلام
الا لیُرَغّبَ المصلین فی الطَوْل و الاحسان - لیملأوا
بود ہلاک کرد - وایں ہمہ از بہرایں باشد کہ نمازیاں را رغبتِ عطا واحسان کند تا کیسہ او را
کیسه بالفضة والعقیان - و ان کان هذا الرجل من الصوفیة
بہ زر وسیم پر کنند واگر ایں شخص ازاں گروہ صوفیہ باشد

الذین یبایعھم الناس لیثبتھم اللہ علی التوبۃ۔ و یکتب فی
کہ از مردم بدیں غرض بیعت می گیرند کہ تا دلہائے اوشاں بر توبہ ثابت شوند و تا خدا تعالیٰ
قلوبھم الایمان و یغرس فیھا اشجار المحبۃ۔ و یزین التقوی
در دلہائے شاں ایمان را بنویسد و در آنہا درختہائے محبت بنشاند و تقوی را در چشمہائے شاں
فی اعینھم و یشرح صدورھم لاعمال الخیر و البر والصلاح
زینت دار نماید و سینہ ہائے ایشاں را برائے اعمال خیر و صلاح و عفت منشرح
والعفۃ۔ فلا شک ان قلب ھذا المرء و زرعہ الایمانی
کند پس ہیچ شک نیست کہ دل ایں شخص و تخم ایمانی او ملامت کند
یشھد علیہ و یلومہ۔ و یلعنہ بما یخالف ظاھرہ باطنہ
او را و برو لعنت کند زیرا کہ ظاہر او مخالف باطن اوست
و یقول لہ یا ھذا ما ھذا الشرک الذی نصبتہ۔ و الشرک
و بگوید اے فلاں ایں چہ دامے است کہ بگستردہٗ و ایں چہ شرکے
الذی ارتکبتہ۔ الا تعلم انک رُجَیْلٌ ما حظیت مثقال
است کہ ارتکاب آں کردہٗ۔ آیا نمی دانی کہ تو مردکے ہستی کہ یکذرہ از علم فقراء
ذرۃ من علم الفقہاء ولا من علم الصلحاء۔ وما اعطی
و علم صالحین ترا بہرہ نیست و نہ ترا
لک سر من اسرار الدین۔ و ما مس قلبک نور من انوار الشرع
رازے از رازہائے دین بخشیدہ اند و نہ دل ترا نورے از نورہائے شرع متین
المتین۔ و ما شرح صدرک و ما اثمر سدرک و ما
مس کرد و نہ سینۂ تو منشرح کردند و نہ درخت کنار تو مثمر گردید و
علّمک اللہ علما من علوم المعرفۃ۔ و ما اتاک رحمۃ
خدا از علوم معرفت ہیچ علمے ترا نہ بخشیدہ است و نہ ہیچ رحمتے خاص

من عنده وما كنت مجلّى الحلبة ۔ وما تحققت فيك آثار كامل

از نزد خدا ترا داده نشده و تو از اسپان دونده این راه اول اسپ نیستی و در تو نشانهائے کامل و مکمل ثابت

ومكمل ۔ وما استجيب بك دعاء مؤمّل ۔ ولست من الذين

نشده و بذریعه تو دعائے امید دارنده قبول نشده و تو از آنان نیستی

أُيّدوا من جناب الحق في وقت لا يدٍ معهم ولا مساعد ۔

که در وقتے تائید حق یافتند که باوشان ہیچ یاری کننده نبود و نه موافقت کننده

ولا من الذين فهّموا الناس اسرار الدين واصوله والقواعد ۔

و نه از آنان که مردم را از رازہائے دین و اصول و قواعد آن خبر دادند ۔

الذين كانوا للاسلام ممهّدين ۔ وللملّة موطّدين ۔ ولادلة

آنان که اسلام را پہنا کننده بودند و ملّت را استوار کننده و برائے دلائل

الرسل مؤكّدين ۔ ولقلوب الطالبين مسدّدين ۔ والذين حفظوا

پیغمبران تاکید کنندگان و برائے دلہائے طالبان تقویت دہندگان آنان که قوم را

الاقوام من الوساوس الشيطانية ۔ والذين وصلوا الارحام بالمنن

از وساوس شیطان نگہداشتند و آنان که باحسانہائے روحانی خویش ہا را

الروحانية ۔ ثم تسئله نفسه اي فضيلة توجد فيك لتعد

پیوند دادند باز نفس تو ازو سوال می کند که کدام فضیلت در تو یافته می شود تا ترا

من الائمة ۔ وليتبعك الناس لاستفاضة انوار تلك الفضيلة

از امامان شمرده شود و تا مردم برائے حصول انوار این فضیلت پیروی تو کند

أ أُعطيتَ معارف لا توجد في غيرك من العلماء والفقراء ۔

آیا تو آن معارف داده شدهٔ که در غیر تو از علماء و فقراء یافته نمی شود

او تفاض عليك اسرار الغيب اكثر من غيرك من حضرة الكبرياء ۔

یا بر تو فیضان اسرار غیب زیاده تر از دیگران مے شود ۔

او فیك قوۃ قدسیۃ فتُزدع الاھواء باتباعك - و من ورثك

یا درتو قوت قدسی است کہ حرصہائے نفس از پیروی تو باز داشتہ می شوند و ہر کہ

ببیعتہ یجد متاعًا من متاعك - ثم بعد ھذا الارث

بہ بعیت کردن وارث تو شد او از متاع تو متاعے یابد باز پس ازیں وراثت یا فتی برائے

یعد للرحلۃ اعداد السعداء - و یرحمہ اللہ من عندہ فیمیو

کوچیدن ہمچو نیکاں آمادگی میکند و خدا برو رحم کردہ از صلحاء اورا

من الصلحاء - فیدّرع حلل الورع - و یداوی علۃ العثار

مے گرداند پس پیرایہ ہائے پرہیزگاری می پوشد و بیماری لغزش و بیہوشی را

والصرع - و یسوی کل اود العمل و الاعتقاد و الاخلاق - و

علاج می کند و ہر کجی عمل و اعتقاد و اخلاق را راست مے گرداند و

ینجو من سلاسل النفس و اغلالھا و ینزل لہ امر الاعتاق -

از سلاسل نفس و غل ہائے آں نجات مے یابد و برائے او حکم آزاد کردن فرود می آید -

و ان کنت ما اُعطیت کمثل ھذہ الصفۃ و نوع الکمال - فبین

و اگر ایں صفت و ایں کمال ترا نہ دادہ اند پس بیان کن

ایّ کمال اخفی فیك ان کنت صادقًا فی المقال - ا اُعطیت

کہ کدام کمال درتو پوشیدہ است - اگر تو در قول خود صادقی آیا عصا ہمچو

عصا کعصا موسٰی - او اٰیۃ الدم لمن عصٰی او یدہ البیضاء

عصائے موسٰی ترا دادہ اند یا نشان خون برائے نافرماناں یا دست سفید او برائے

لمن یرٰی - او اُعطیت اعجازًا کاعجاز القراٰن - او وُھب

آں کہ بہ بیند یا ترا معجزہ ہمچو معجزہ قرآں دادہ شد یا بلاغت بیان ترا

لك بلاغۃ کبلاغۃ رسول اٰخر الزمان - فان الولی یاتی علٰی قدم الرسول

بخشیدہ شد ہمچو بلاغت بیان پیغمبر آخرالزمان زیرا آنکہ نبی بر قدم رسول خود مے آید

و يعطى له من الخوارق ما أعطى لرسوله المتبوع المقبول - و
و او را ازاں خوارق داده مے شود که رسول متبوع را عنایت شده و
قد اتفق اهل القلوب على ان الولاية ظل للنبوة - فما كان
اہل دلہا بریں متفق اند که ولایت ظل نبوت است - پس ہرچه
في الاصل من انواع كمال يعطى للظل علامة للظلية - و
اصل را از انواع کمال باشد ظل را نیز مے دہند تا آں نشانِ ظلّیه باشد و
كان من كمالات رسولنا صلى الله عليه وسلم معجزة حسن البيان
از کمالات رسول صلی اللہ علیه وسلم یکے ایں بود که اورا معجزہ حسن بیان داده بودند
كما هو تجلى فى مرأة القرآن - فمن شرائط الولاية الكاملة
چنانچه ایں امر از آئینه قرآن ظاہر است - پس از شرائط ولایت کامله ایں است
اعجاز الكلام - ليتحقق الظلية بالتشبه التام - و
که ولی را اعجاز در کلام باشد - تا بوجه تحقیق ظلّیت تشبه تام حاصل گردد و
لا يختلج فى قلبك ان هذا الامر يقدح فى معجزة كتاب
در دل تو ایں وسوسه نه گذرد که بدیں نوع کرامت که بلاغت بیان است در معجزہ قرآن
الله المجيد - فان الظل ليس بشئ بل يتراءى بلباسه الاصل
قدحے واقع می شود چراکه ظل بذات خود چیزے نیست و ظل در ماہیت خود ہماں اصل است
ويتجلى هوية الاصل فى مرأة الظل كما لا يخفى على الرشيد -
که بصورت ظل ظاہر شده مثل صورتہا که در آئینه منعکس می شوند
ولو فرض القدح لبطلت المعجزات كلها بالكرامات - فانها
و اگر فرض کنیم که ازیں قسم کرامت قدحے در اعجاز قرآن کریم لازم مے آید - پس ازیں خیال
قد شابهها فى صور ظهورها على وجه الخرق وكونها فوق العادات
ہمه معجزات بکرامات اولیا باطل مے گردند زیرا آنکه آں ہمه کرامات در بودن آنہا خارق عادت مشابه به معجزات افتاده اند

فلا شك ان هذا الوهم باطل بالبداهة و من قبيل الاغلوطات۔
پس ہیچ شک نیست کہ ایں وہم بہ بداہت باطل است واز قبیل مغالطہ ہا است

ولا يزعم كمثل هذا الا الغبيّ الذى ذهب عقله بسبيل
و ہیچ کس چنیں زعمے نہ کند مگر آنکہ سیل تعصبات عقل او بردہ باشد

التعصبات ۔ وليس عندنا جواب قريحة جامدة ۔ و فطنة
و نزد ما جواب طبیعت بستہ و زیرکی فرو نشستہ نیست

خامدة ۔ ولا حاجة الى رد هذه الخرافات ۔ و لو كان
و حاجت ردّ ایں خرافات نیست واگر ایں

لهذا الاعتراض مورد من موارد الصواب ۔ فكان من الواجب
اعتراض را مورد متحقق از موارد صواب بودے پس بر رسول

ان يمنع رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابته من تكلمهم
صلے اللہ علیہ وسلم واجب شدے کہ صحابہ خود را گفتگوئے شاں

ببلاغة البيان وفصاحة التبيان سدًّا للباب ۔ ولكن الرسول
بلاغت بیان وفصاحت تقریر برائے سدّباب منع فرمودے مگر رسول خدا

صلى الله عليه وسلم ما منعهم و ما اشار الى ان ينتهوا من
صلی اللہ علیہ وسلم ایشاں را منع نکرد و نہ بدیں اشارت فرمود وایں ظاہر نہ کرد

هذه العادة ۔ و ما ندّد بانه من مناهي الشرع لما فيه رائحة
کہ ایں عادت از منہیات شرع است چراکہ دریں بوئے از شرکت

من الشركة ۔ بل حثّ عليه فى مواضع فما استقالوا منه
یافتہ می شود بلکہ درچند مقام بریں رغبت داد پس صحابہ ازیں خدمت درگذاشتن

ليتأدبوا مع كلام حضرة العزة ۔ بل تصدوا للنظم والنثر
نخواستند وایں معذرت پیش نہ کردند کہ طریق بلاغت وفصاحت دور از ادب کلام رب مجید است بلکہ

وكثر شغلهم في هذه المهجة - ولهم اشعار وقصائد و
برائے نظم ونثر پیش آمدند ودریں راہ شغل ایشاں بسیار شد- ومر ایشاں را شعرہا وقصیدہ ہا و
عبارات ساقوها على نهج البلاغة - ودوّنت في الكتب المشهورة
عبارات اند کہ بر طرز بلاغت آں ہا را راندہ اند ودر کتب مشہورہ نوشتہ شدند
ومن المعلوم انه كان طائفة من الشعراء الماهرين والفصحاء
ومعلوم است کہ طائفہ از شعراء وتقریر کنندگان در حضرت نبوت
المتكلمين موجودين في حضرة النبوّة - ثم اعلم ان كلام الاولياء
موجود بودند باز بداں کہ کلام اولیاء
ظل لكلام الانبياء كاشكال منعكسة ومرايا متقابلة - وهما
برائے کلام انبیاء ہمچو سایہ است مثل اشکال منعکسہ وآئینہ ہائے باہم مقابل وہر دو
يخرجان من عين واحدة - وما هو ثابت للاصل ثابت للظل
از یک چشمہ بیروں مے آیند وہرچہ برائے اصل ثابت است برائے ظل نیز ثابت
من غير تفرقة - ولا يعرف كلام الولاية الا بمشابهته
است وتفرقہ جائز نیست وکلام ولایت شناختہ نمی شود مگر چوں بکلام نبوت
بكلام النبوة - في كل صفة وهيئة - وكفاك هذا ان كان لك
در ہیئت وصفت مشابہت داشتہ باشد - وترا ایں قدر کافی است اگر ترا
حظ من معرفة - ثم نرجع الى اول الكلام - فاعلم ان
بہرہ از معرفت باشد باز ما سوئے کلام اول رجوع می کنیم پس بداں کہ
الزمان قد تغير بالتغير التام - وكثرت المعاصات - وقلت
زمانہ تغیر تام پذیرفتہ وگناہاں بسیار شدند وغمخواری
المواسات - وازدُرِي اهل القلوب مع حلول الاهوال -
کم گردید واہل دل تحقیر کردہ شدند باوجود فرود آمدن ترس ہا

ومساورة الاعداء وحمل الاثقال - لا یرضی العدو الا

وجستن دشمنان وبرداشتن بار ہا دشمن راضی نمی گردد مگر

بسکرة مصرعهم - واعدام اثر مطلعهم - وجعل اللحد

بسختی جائے افگندن اوشان وبدور کردن نشان طلوع ایشان وگردانیدن شگاف قبر

مودعهم - ویرید الحاسدون ان یطمسوا معلمهم - و

جائے سپردن ایشان حاسدان می خواہند کہ جائے بلند ایشان را ناپدید کنند و

یمرّوا مطعمهم - طالت السن کل سفیه و رعاع - وغلب

طعام ایشان را تلخ گردانند زبان ہائے ہر یک سفلہ ومردم ناکس دراز شد - وہر کہتر

کل مسودٍ علی مُطاع - وعقوق الابناء - انقض ظهر الآباء -

بر مہتر غالب شد ونافرمانی پسران کمر شکست پدران را

وولّد دواءهم انواع الداء - وتعوّد اکثر الناس مواصلة اللهو

ودواء ایشان گوناگون بیماری ہا پیدا کرد - وعادت گرفتند اکثر مردم پیوستگی بازی کردن

وعوّدهم عجبهم مداومة الزهو - وعکس الآمالَ تعلیم

وعادت گردانید ایشان را عجب ایشان ہمیشگی کبر وناز وواژگون نمود امیدہا را تعلیم صبیان

الصبیان - وصار حصادَ الاخلاق والایمان - وغیّر الهیئةُ هیئة

ودرو کنندہ شد اخلاق وایمان را وعلم ہیئت ہیئت نوجوانان را

الاحداث - واحاط الطبعیة طبیعتهم فملکوا طرق

متغیر کردہ است وعلم طبعی طبیعت شان را تبدیل کرد - پس ہمچو وارثان مالک

الالحاد کالمیراث - ونسوا الله وقدره واتخذوا الاسباب

طریق ہائے الحاد شدند وفراموش کردن خدا را وتقدیر او را واسباب را خدائے خود

الٰهًا وحسبوها کالغوات - ویسخرون من الذین اٰمنوا

گرفتند وفریادرس خود دانستند وبر مومنان استہزاء می کنند

ویحسبونهم جاهلین ناقصین کالاناث - ودخلوا فی بطن
والیشان را ہمچو زنان احمق وناقص مے دانند ودر شکم فلاسفہ
الفلاسفة کدخل الاموات فی الاجداث - ولم یبق لقوم
چناں داخل شدند کہ مردہ ہا در قبرہا داخل می شوند وباقی نماند ہیچ قومے را
شرح الصدر للایمان لما هبّ ریح الفسق وقسی القلوب
شرح صدر برائے ایمان چرا کہ باد فسق وزیدہ است ودل ہا سخت شدند
بهذا الطوفان - الا قلیل من عباد الرحمٰن - وکلّما کان من
بباعث ایں طوفان مگر اندک مردم از بندگان خدا تعالیٰ وہر قدر کہ
اخلاق فاضلة - وشمائل محمودة مرضیة - فقد رکدت فی
اخلاق فاضلہ بودند وسیرتہائے بہتر وپسندیدہ بودند پس ہوائے آں دریں
هذا العصر ریحها - وخبت مصابیحها - وقلّ التقوی
زمانہ بایستاد وچراغہائے آں مردند وکم شد تقویٰ
والتوکل علی الله القدیر - وافرط الناس فی استقراء
وتوکل بر خدائے قدیر ومردم درتلاش
الحیل وتجسس التدابیر - لا یومنون باقتدار الله و
حیلہ ہا وتجسس تدبیرہا از حد درگذشتند وایمان نے دارند بریں کہ خدا قادر است
یوم الاثام - ولو کانوا مومنین لما اجترءوا علی الاجترام
مجرمان را سزا خواہد داد واگر اہل ایمان بودندے بر گناہ کردن جرأت نکردندے
ما بقی خوف الله فی قلوبهم - فلاجل ذالك طغی سیل ذنوبهم
خوف خدا در دل ایشاں باقی نماندہ است پس ازہمیں سبب سیلاب گناہان شاں از حد درگذشت
وعصفت بهم هوجاء عصیانهم - وصارت عیشتهم کلها
وتند باد نافرمانی شاں سخت وزید وتمام زندگی ایشاں برائے

لنفسهم و شيطانهم - أَسْلَمَتْهم دنياهم للكرب - والقاهم

نفس ایشان و شیطان گردید سپرد اوشان را دنیائے اوشان بانده ها و انداختن

طلبها في نار النوب - يتعلمون لها كثيرا من العلوم

ایشان را جستن دنیا در آتش مصیبتهای آموزند برائے دنیائے خود بسیارے از علوم

النخب - كمثل الهيئة و الطبعيّة و فنون الادب - فان

برگزیده ہمچو علم طبعی و ہیئت و فنون ادب - پس اگر

لم يُرفعوا عند الامتحان و أُقعدوا في الصبَبَ - فكادوا

پاس نشدند در وقت امتحان و نشانیده شدند در نشیب یعنی فیل شدند پس قریب است

يُهْلكون انفسهم و تصعد زَفَراتهم كالسُحب - وان فازوا

که خود کشی کنند و ناله و آه شان ہمچو ابر بلندتر گردد - و اگر در امتحان پاس

بمرامهم فيتمهرون عند نجح الارب - و يرون قُرّةَ

شوند پس از نشاط می جنبند بوقت برآمدن حاجت و می بینند خنکی

عينهم في المال و سكينتهم في النشب - هذه همهم

چشم شان در مال و آرام شان در متاع این نمونه ہمت ہائے ایشان است

في منتجع الهوا و مرمى الطلب - يقرءون الكتب بشق

در جستن خواہشہائے نفس و اندازه طلب از بہر آن - و می خوانند کتاب را بمشقت

الانفس و الوجي و التعب - و يبيتون مذّكرين و مفكّرين

نفس ها و لبودن و مانده شدن و شب می گذرانند در یاد گرفتن سبق و در فکر

فيما ادرسوا و يسبق بعضهم بعضا في الخبب - و ينضون

معانی آن و در دویدن بعض بر بعض سبقت می کنند و لاغر می کنند

فيه ركاب طلبهم حتى يُخاف عليهم دواعي العطب -

درین کار شتران طلب خود را تا آنکه خوف آن اسباب و امراض پیدا می شود که ازان ہلاک شوند

و يريد كل احد منهم ان يكون حظيًا و مالك الفضة و

دارادہ می کند ہر یک از ایشاں کہ صاحب قدر و دولت و اقبال و مرتبت و مالک زر و سیم

الذهب - فيسعى له بجهد النفس فى ليله و نهاره و

باشد پس مے دود برائے آں در شب و روز و

يذيب جسمه فى مطالعة الكتب - و ترى كثيرًا منهم

می گدازد جسم خود را در مطالعہ کتابہا و بسیارے را از ایشاں خواہی دید

اسلّهم شدّة جهدهم او اخذهم الصرع بهذا السبب -

کہ سخت محنت شاں اوشاں را مسلول کرد یا مصروع شدند

و ذهب الحيات فى هوى الذهب - و ماتوا و غابت اشباحهم

و زندگی در حرص زر برباد رفت و مردند و کالبدہائے شاں چوں

كالحُبَبِ - و انسدّت الحيل ثم نزل الاجل فخلس ارواحهم

حباب ہا ناپدید شدند - و بستہ شدند حیلہ ہا باز فرود آمد موت پس ربود جان ہائے ایشاں را

بيد الحَرَبِ - فهذه مآل الدنيا و مآل شدّة الجهد لها و

بدست غارتگری پس ایں انجام دنیا ست و انجام کوششہا از بہر آں است و

نموذج شعبة من الشعب - يا حسرة على الذين اغترّوا

نمونہ شاخے است از شاخہائے آں - اے حسرت بر آناں کہ بر شیرینی

بحلاوتها و نضارتها و نسوا مرارة المنقلب - و اذا قيل لهم

و تازگی دنیا فریفتہ شدند و تلخی بازگشت را فراموش کردند و چوں ایشاں را گفتہ شود

اتقوا الله و لا تنسوا حظكم من العقبىٰ قالوا ما العقبىٰ

کہ از خدا بترسید و بہرہ خود را از روز جزا فراموش نکنید میگویند کہ روز جزا چیست

ان هى الّا قصص نحتتها اهل العجم و العرب - و افرط

ایں ہمہ قصہ ہا ہستند کہ اہل عجم و عرب آنہا را از خود تراشیدہ اند و اکثر

كثير منهم فى الطباع الذميمة - و فسدت نفوسهم و رعنت

نفس ہا در سرشت نکوہیدہ از حد درگزشتہ اند و فاسد شدند نفسہائے شاں وخالی شد

رؤسهم و مالوا الى الخسة والدناءة و البخل و الشح و

از مادۂ عقل سرہائے شاں - وسوئے کمینگی و فرومایگی و بخل و حرص و

الكبر والفسوق و المعصية - و رزائل اخرى من الرياء و

کبر و بدکاری و نافرمانی و رذائل دیگر مثل ریاء و

الشحناء و الغيبة و النميمة - ولا ترى نفسا ولى وجهها

بغض و گلہ و غمازی میل کردند و نخواہی دید نفسے را کہ سوئے

شطر الحضوة - الا قليل من الاتقياء الذين هم كالنادر

حضرت عزت رو کردہ باشد مگر اندکے ازاں پرہیزگاراں کہ ایشاں بمقابلہ ایں مردم کثیر

المعدوم فى هذه الطوائف الكثيرة المستكثرة - وترى الوفا من

ہمچو نادر و معدوم اند و خواہی دید ہزار در ہزار

الاحداث والشبان - الذين تعلّموا العلوم الجديدة و

نوعمراں و جواناں را آناں کہ علوم جدیدہ و فنون

فنون اهل الصلبان - ما انقاد قلوبهم لربّ العالمين

رواج دادہ عیسائیاں را آموختہ اند دلہائے ایشاں فرمانبردار خداوند عالمیاں نماندہ اند

وظلموا انفسهم بانكار خالق السماء والارضين - و ما

و بہ انکار ذات پیدا کنندہ زمین و آسمان بر نفسہائے خود ظلم کردند - و

تقيّدوا بقيود الشرع و شعار الاسلام - و خلعوا خلعة

بقیدہائے شرع و شعار اسلام مقید نماندند و خلعت فاخرہ ملت اسلام

الملّة و صاروا كالانعام - و ما بقى اعتقادهم فى الله

را از بر کشیدند و چوں چارپایاں شدند و اعتقاد اوشاں در خدا تعالےٰ

كما هو فى الملة الاسلامية - بل خرجوا من حكم الله

ہمچو عقائد اسلام نماند بلکہ از حکم باری تعالیٰ بیرون شدند

و دخلوا تحت حكم الفلاسفة - و سلموا نواصيهم الى

و تحت حکم فلاسفہ در آمدند و پیشانیہائے خود را در

ايدى الملاحدة الغربيين - و اعرضوا عن الحكمة اليمانية

دستہائے ملحدان مغربی سپردند واز حکمت یمانی یعنی حقائق قرآنی و

و عرفان العربيين - فجرّهم الملاحدة حيثما شاؤا - و بعدوا

معرفت مومنان اہل عرب اعراض کردند - پس ملحدان اوشان را کشیدند بہر جا خواستند و از

من رحم الله و بغضب من الله باؤا - و اشاطهم

رحم خدا تعالیٰ دور افتادند و زیر غضب خدا تعالیٰ آمدند و بکشتن پیش آوردند

شياطينهم - و مزّقهم سراحينهم - و اضلتهم طواغيتهم

ایشان را شیطانہائے ایشان - و پارہ پارہ کرد ایشان را گرگہائے ایشان و گمراہ کرد ایشان را طاغوتہائے ایشان

و شنّت عليهم الغارة و نزعت منهم يواقيتهم - و قاموا

و از ہر طرف برائے غارت برایشان افتادند - و یاقوتہائے ایمان ایشان ربودند و سوئے

الى شن ايمانهم فاهراقوا ماءها - و ما تركوا فيها الا اهواءها.

مشک ایمان ایشان برخاستند پس ہمہ آب آں ریختند و ہیچ چیز دراں بجز ہوائے نفس امارہ آں نگذاشتند

فبعث الله فيهم مصلحا منهم ليرد اليهم اموالهم

پس خدا تعالیٰ در ایشان ہم از ایشان مصلح مبعوث فرمود تا مال ہائے ایمان ایشان سوئے ایشان رد کند

و يفيض المال و يؤمنهم من اهوالهم - فان المخالفين

و آں مال ایمانی را بکثرت در ایشان پیدا کند - و از خوفہا در امن آرد چرا کہ مخالفاں قومے ہستند

قوم لم يكونوا منفكين من غير حجة بالبالغة و ضربة

کہ بغیر حجت بالغہ و ضرب شکنندہ سر از شر خود باز آئندہ نبودند

دامغة بما بلغوا فی نشأتهم الظلمانیة الی هویة ابلیسیة ولحتاجوا

چرا کہ اوشاں در پرورش ظلمانی خود تا بماہیت ابلیسیہ رسیدہ بودند و محتاج شدند

الی عصا ثامغة - وانهم تبعوا الفلاسفة فی جمیع ما رقمه

سوئے عصائے شکنندہ چرا کہ ایشاں در جمیع آں امور پیروی فلاسفہ کردند کہ سرانگشت فلاسفہ آں را

بنانهم - ونطق به لسانهم - ودخلوا بطونهم - واستیقنوا ظنونهم -

نوشت و زبان آناں باں گویا شد و در شکمہائے ایشاں داخل شدند - و گمانہائے ایشاں را یقین

واستحسنوا شئونهم - واستبدلوا الزقوم بالتی هی لهنة الجنة

پنداشتند - و کارہائے ایشاں را نیکو شمردند و زقوم را بعوض آں طعام گرفتند کہ قبل از طعام بہشت

واتخذوا الخزف واضاعوا وشاح دررهم الیتیمیة الفریدة

بطور نمونہ دادہ شد - و سفالہا گرفتند - و حمیل درہائے یگانہ ضائع کردند

وقالوا ما انحلت عقدنا وما انکشف غطاءنا الا بکتب

و گفتند کہ عقدہ ہائے ما حل نشدند و پردہ ہائے ما منکشف نشدہ مگر بکتابہائے

الفلسفة - وان هی الا حیل کاذبة وکلمات مخلوطة بالمکر

فلسفہ و ایں ہمہ حیلہ ہائے دروغ و کلمات آمیختہ بہ مکر

والفریة - بل ما حصلت لبانة نفوسهم الامارة الا فی طرق

و افترا ہستند - بلکہ حقیقت ایں است کہ حاجت نفس امارہ شاں بجز ایں امر

الاباحة والخروج من الربقة الملیة - ولا یعلمون ان

حاصل نمی شد کہ از ربقہ ملت و مذہب بیروں آیند - و نمے دانند کہ

شرایع الانبیاء - قد هدت الی حضرة غفل منها عقول الحکماء -

شریعتہائے انبیاء سوئے آں درگاہ ہدایت کردہ اند کہ ازاں عقول حکما غافل اند

واوضحت اسرارا لم یزل الفلاسفة فی ظلمات منها لا یعلمون

و واضح کردند آں رازہا را کہ ہمیشہ بودند فلاسفہ در تاریکیہا ازاں نمی دانستند

طرق الاھتداء - والسرّ فیه ان الانبیاء یُلقون العلوم من اللّٰه

راہ ہدایت را و دریں راز حقیقت این است کہ انبیا علیہم السلام از خدائے علیم و حکیم

العلیم الحکیم - و اللّٰہ لا یغفل عن النہج القویم - بل یجمع فی

علم می یابند و خدا تعالیٰ از راہ ہدایت غافل نمی شود و جمع می کنند در

بیانہ علوما صحیحۃ و دلائل مبصرۃ تُوصِلُ الی الصراط المستقیم

بیان خود علوم صحیحہ و دلائل روشن را کہ تا صراط مستقیم مے رساند

لما لا یجوز علیہ الذھول و ھو نور کامل تنزّہ شانہ عن

چراکہ برو غفلت جائز نیست واو نور کامل است وشان او از

ظلمۃ الرای السقیم - واما العبد فلا بدّ لہ ان یغفل عن شیٔ

ظلمت رائے بیمار پاک است - مگر بندہ پس برائے او ضرور است کہ اگر چیزے را نگہدارد

دون شیٔ و یذھل عن امر عند اخذ امر آخر ولیس فی یدہ

از چیزے دیگر غفلت کند واگر امرے را بگیرد امر دیگر ازو فراموش ماند. چراکہ در دست او

قانون عاصم من الذھول و الخطاء - واما صناعۃ المنطق

قانونے نیست کہ از نسیان و خطا محفوظ تواند داشت - مگر صناعت منطق

فمتاع سقط ولیست بعاصمۃ قط من ھذہ الھوجاء - و

پس این متاع ہیچ وردی است وہرگز ازیں بادتند محفوظ تواند داشت و

قد ضلت الحکماء الفلاسفۃ مع اتخاذھم ھذہ الصناعۃ

حکماء باوجودیکہ صناعت منطق را امام خود گرفتند باز گمراہ شدند

اماما - وکثرت فی آراءھم الاختلافات والتناقضات والشبھات فما

و در رائے ہائے ایشان بکثرت اختلافات و تناقضات پدید آمد پس

استطاعوا ان یقطعوا بھا خصاماً - فلذالك تجد الفلاسفۃ

نتوانستند کہ بمنطق قطع آن پیکار کنند واز ہمیں سبب فلاسفہ را می بینی

يخالف بعضهم بعضاً فى الآراء- وكل احد منهم يدّعى كمال
که در رائے ہائے خود بیکدگر اختلاف می دارند و ہریک از ایشاں دعوئی کمال فرزانگی
الدهاء- وهذا هو الامر الذى يتميّز به النبى- و من
میکند واین ہماں امر است کہ بدو تمیز می شود پیغمبر وہرکہ
تبعه عن الفلسفى- فايّاك ان تغفل عنها و تبعد من
تابع او باشد از فلسفی پس خود را ازیں نگہ دار کہ ازیں امر غافل شوی واز
حضرة الحليم العلى- وقد عثرتَ على ان هذا الزمان
حضرت علیم وعلی دور گردی وتو بریں مطلع شدۂ کہ ایں زمانہ
زمان الفتن و الالحاد و البدعات- وملئت الارض ظلماً و
زمانہ فتنہ ہا وکجروی و بدعت ہاست و زمین از جور و ظلم پر شدہ
جورا و قلّ عدد الصالحين والصالحات- ومن اعظم المصائب
است و مردان وزنان نیک کم شدہ اند واز بزرگ تر مصیبتہا
على الاسلام ان الذرية الجديدة الذين ورثوا شيوخهم المسلمين
براسلام این است کہ ذریّت جدیدہ کہ بداں پیران خود را وارث شدہ اند
يجهّلونَ اهل الاسلام بأجمعهم ويقولون ان الفلاسفة من
نسبت بجہل میکنند تمام مسلمانان را ومی گویند کہ فلسفیان بر راستی
الصادقين- وقالوا انهم فازوا بدرجة التحقيق- وشربوا
ہستند وگفتند کہ فلاسفہ بہ درجۂ تحقیق رسیدہ اند وازیں
مستوفين من هذا الرحيق- واما الانبياء فاصابوا بعضا واخطئوا بعضا
شراب خالص سیراب شدہ اند ونعوذ باللہ کلام انبیاء علیہم السلام بصحیح و غلط
وكلامهم مخلوط بسداد و غير سداد- وكانوا فى الامور الحكمية كغبى و
مخلوط شدہ و در امور حکمیہ ہمچو غبی و

بلیدا ۔ فانظروا الی ایّ حد بلغ امر توہین الاسلام ۔ و

بلید بودہ اند پس بہ بینید کہ تا کدام حد امر توہین اسلام رسیدہ است و

انّ ھذا لھو البلاء المبین و من الدواھی العظام ۔ و یقتضی

ایں بلاء ظاہر واز مشکلات بزرگ است و ایں مقام

ھذا الموطن ان ینزل نور من السماء ۔ کما خرجت ظلمات مخوّفۃ

مے خواہد کہ نورے از آسمان نازل شود ہمچنانکہ تاریکی ہائے ترسانندہ

من ارض قلوب العمیان والجھلاء ۔ لیوفی اللّٰہ الموطن حقّہ و

از زمین دلہائے کوراں و جاہلاں بیروں آمدہ تاکہ خدا تعالیٰ ایں حالت موجودہ را حق او

یُدرِک الذین کانوا علی شفا التباب ۔ وھذا من سنن اللّٰہ کما لا

بکمال و تمام دہد و تدارک کسانے فرماید کہ بر کنار ہلاکت افتادہ اند ۔ و ایں از سنتہائے خدا تعالیٰ است

یخفٰی علی اولی الالباب ۔ ولاشک ان ھذہ السموم بلغت الی

چنانکہ بر دانشمنداں پوشیدہ نیست ۔ و ہیچ شک نیست کہ ایں زہرہا بحدے رسیدہ اند

حد احست بھا قلوب النسوان والصبیان ۔ فضلا عن عقول

کہ دلہائے زنان و کودکان نیز آنہا را محسوس کردہ اند ۔ قطع نظر از

اھل البصیرۃ و العرفان ۔ وما کان امرھا ھیّنا بل لا یوجد

اہل عقل و معرفت وکار ایں زہرہا آسان نیست بلکہ نظیر آں

نظیرھا من بدو الخلقۃ الی ھذا الاوان ۔ واھلکت اکثرمما اھلکت

در ہیچ زمانہ یافتہ نشدہ وہلاک کرد زیادہ تر از آنچہ

سموم سابق الزمان ۔ و ما بقی خوف اللّٰہ فی زاویۃ من زوایا

ہلاک کرد زہرہائے زمانہ سابق و در کرانہ از کرانہ ہائے دلہا خوف خدا تعالےٰ

القلوب ۔ و وسعھا حب الدنیا و شغفھا کالمحبوب ۔ فخلق فی

باقی نماند و در گرفت تمام صحن دلہا محبت دنیا و اندرون را شگاف کردہ داخل شدہ ۔ پس

السماء بحذاء ما حدثت فی خواطر الناس - لیکون الامر للہ الواحد

در آسمان آں امر پیدا کردہ شد کہ در دلہائے مردم پیدا شدہ بود تاکہ ہمہ امر خدا را شود

القہار و یقطع ما نسجہ ایدی الخنّاس - فان الغیرۃ الالٰہیۃ لا

و ہرچہ خنّاس بافتہ است آنرا قطع کردہ شود چراکہ غیرتِ الٰہی

تعطی الضلالات عمرًا طویلا - وتنزل منہ حربۃ الصدق ویقتل

گمراہی را عمر طویل نمی بخشد ونازل مے شود از و حربہ صدق پس قتل میکند

ما دجل الحق حجۃ و دلیلا - ولا تحسبنّ اللہ مخلف وعدہٖ رسلہ

آنرا کہ پوشید حق را لیکن نہ قتل جسم بلکہ از روئے اتمام حجت - و گمان مکن کہ خدا تعالیٰ تخلف وعدہ خود

او منسی سنّتہ و سُبُلہ - فانّہ جوّادٌ کریم یرحم عبادہٖ عند المصائبُ

کند یا سنتہا و راہ ہائے خود را فرموش کند - چراکہ صاحب جود و کرم است بروقت مصیبت بر بندگان خود رحم

وینزل نِعمہ عند انتیاب النوائب - وکذالک جرت عادتہٗ

می فرماید و چوں مصیبت ہا پے در پے بیاید رحم او نازل میشود ہمچنیں از ابتدائے پیدائش ہمیں

من بدو الخلقۃ - وقد توعّد علی انکار ھذہ العادۃ فتحسّسوا

عادت او جاری ماندہ است و بر انکار ایں عادت وعید فرمودہ است - پس خبر بپرسید

من مجددٍ این ھو عند ھذہ الفتن وھذا الزمان - وقد

از آگاہاں کہ باوجود ایں فتنہ ہا و ایں زمانہ مجدد دین کجاست - و

انقضت علی رأس المائۃ من سنین و ثُقّبت الملۃ باسنۃ

بر سر صدی سال ہا گذشتند و ملت محمدیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام از نیزہ ہائے

اھل العدوان - ولا یترک اللہ مدینۃ دینہ کعمارۃ خُرِّبتْ-

ظالمان سوراخ کردہ شدہ ؛ خدا تعالیٰ شہر دین خود را ہمچو عمارتے نمی گذارد کہ خراب شود

و جدران ھدّمت - بل یبنی سورھا وینجّی محصورھا-

و نہ ہمچو دیوارہائے کہ منہدم شوند بلکہ فصیل گردا گرد آنرا بنا می کند تا آنکہ در محاصرہ اند آنان را نجات

و یدع صول الاعداء - و یطفی ما ظھر من نار المراء - حتّی
می بخشد - و دور می کند حملہ دشمنان را - و فرو می نشاند آنچہ ظاہر شد از آتش خصومت - تا
لا یبقی لمسلم من ایدی العدا فزع - و لا فی ھدم بیت الدین
باقی نماند برائے مسلمانے از دست دشمنان ترسے و خوفے و نہ کافرے را در منہدم کردن
لکافر طمع - و ھکذا تمشی امر اللہ علی ممرّ الدھور -
خانۂ دین طمعے و امیدے - و ہمچنیں امر الٰہی از قدیم جاری ماندہ
و لزم ظھور المفاسد لمعان ھذا الظھور - و ان کنت لا تعرف
و لازم ماندہ است ظہور مفاسد را روشنی ایں ظہور و اگر تو ایں سنت الٰہی را
ھذہ السنۃ فاقرء فی القرآن ما قیل لموسٰی - اذھب الی
نمی شناسی پس قرآن را بخواں و بہ بیں کہ موسیٰ را چہ گفتہ اند کہ برو سوئے فرعون
فرعون انہ طغٰی - فانظر کیف اقتضٰی طغیان فرعون وجود
کہ او طاغی شدہ است - پس نظر کن کہ چگونہ طغیان فرعون وجود کلیم علیہ السلام را
الکلیم - وکیف ارسل اللہ رسولہ عند غلوّ ھذا الکافر اللئیم -
بخواست و چگونہ اللہ تعالٰی رسول خود را بوقت غلوّ ایں کافر لئیم فرستاد -
ثم لمّا ظھر الفساد وکثرت احزاب المفسدین - فی زمان
باز چوں در زمانہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ خاتم الانبیاء بودند فساد غلبہ کرد و گروہ ہائے مفسداں
خاتم النبیین - و عبدت الاصنام - و ترک القدیر العلام - و
زیادہ شدند و پرستش بت ہا شد و خدائے قادر و غیب داں را ترک کردند - و
وقع فی دولۃ و بوح الاقوام - و اباح الفسق و المعصیۃ
امر تمام قوم با مختلط و مشتبہ گردید و مردمان دوں فسق و معصیت را بر خود
اللئام - و ما بقی شغلھم الا الاکل و الشرب کانھم الانعام -
حلال کردند - و بجز خوردن و نوشیدن ہیچ شغل شاں نماند گویا ایشاں چارپایاں ہستند -

بعث اللہ رسولہ الکریم من الامیین - و ارسلہ الی العالمین.

انگاہ خداتعالیٰ رسول خود را از اُمیان پیدا کرد - و سوئے جہانیان او را فرستاد - وفرمود کہ

وقال قم فانذر و ربک فکبر - و ثیابک فطھر -

برخیز و مردم را بترساں کہ گناہان ایشاں غضب خدا را برانگیخت و چندانکہ توانی بزرگی خداتعالیٰ را ظاہر کن یعنی

و الرجز فاھجر -

جلال خدا کہ بتاں را داده شد بازستاں و جلال الٰہی ظاہر کن دریں اشارت است کہ بردست او بتان مقہور

خواہند شد و جلال و عظمت الٰہی ظاہر خواہد شد - و از پلیدی ہا جدا باش - ایں اشارت است کہ سوئے اینکہ

از ہر قسم پلیدی دُور باید ماند و نیز سوئے ایں اشارت است کہ خدا ارادہ فرمودہ است کہ از صحبت مشرکاں

کہ نجس اند ترا جُدا کند و شرک را از زمین مکّہ بردارد - و جامہ ہائے خود را و دل خود را پاک کن (ثوب بمعنی

دل نیز آمدہ) ایں اشارت است سوئے اینکہ خدا ارادہ فرمودہ است کہ دلہا را از ہر قسم شرک و ظلم و التفات

الی ماسوی اللہ پاک کند - و نیز ایں ہم دریں آیت ہا اشارہ می کنند کہ ایں شریعت بریں ہمہ اجزاء

مشتمل است -

فحاصل الکلام ان نبینا صلی اللہ علیہ وسلم اُرسل لھذا

پس حاصل کلام ایں است کہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم براے ایں غرض

الغرض المذکور من رب العباد - و ما کان من نبی ولا

مذکور فرستادہ شدہ ہیچ نبی و رسولے نیامدہ

رسول الا انہ اُرسل عند فرع من فروع الفساد - واجتمعت

کہ از بہر شاخے از شاخہائے فساد نیامدہ باشد وایں ہمہ شاخہا

الفروع کلھا فی زمن نبینا الحماد السجاد - ثم جاء زماننا ھذا

در زمانہ جناب پیغمبر ما مجتمع شدند باز زمانۂ ما آمد

فلا تسئل عما رئینا فی ھذا الزمان - و اللہ قد تمت فی

پس ہیچ مپرس کہ دریں زمانہ چہ دیدیم و بخدا کہ دریں زمانہ

هذا الزمن دائرة الفسوق والفحشاء والشرك والعدوان - و ما
دائرہ فسق و بدکاری و شرک و ظلم بکمال خود رسیدہ است
ترك الناس صغيرة ولا كبيرة فما اصبرهم على النيران يستحسنون
نیک می شمارند
السيئات ويستحلون مرا و يأكلون سم العصيان - وكثر رعاع
بدی ہا را و شیریں مے پندارند تلخ را و می خورند زہر نافرمانی را و بسیار شدند مردم
الناس وقل شرفاءهم من اهل التقى والايمان - وانبتوا نباتا
سفلہ و کم شدند مردم شریف از اہل پرہیز و ایمان و بہ خبیث روئیدگی
خبيثا ونشأوا في مجالس الالحاد والارتداد والكفران - واعطوا
روئیدند و در مجلسہائے الحاد و ارتداد و کفران نعمت پرورش یافتند و حق ہائے
حقوق الله غيره واخذوا طريق الطغيان - وما بقي من قوة
خدا تعالےٰ را بغیر او دادند و طریق طغیان گرفتند و ہیچ قوتے نماند
ولا خلق الا اعطوها لغير الله الديان - مثلا كانت المحبة
و خلقے کہ غیر حق را نہ دادہ باشند مثلاً محبت در انسان
جوهرا شريفا وخلقا اعظم في الانسان - واودعه الله تعالىٰ اياها
جوہر شریف و خلقے اعظم بود و خدا تعالیٰ در انسان قوتہائے محبت برائے این
ليفني نفسه في تصور جمال ربه المنان - وليكون له
ودیعت نہادہ بود تاکہ ایشاں نفس خود را در اطاعت رب خود فنا کنند و تاکہ از
بالروح والجنان - وليترقى في سبل حبه ولا يبقى منه اثر
دل و جان مر خدا را باشد و تاکہ در راہ ہائے محبت او ترقی کند و از وجود او اثرے
ويذوب وجوده بنار العشق والولهان - ولكن العميان بذلوا
نماند و وجود او بہ آتش عشق و محبت الہی بسوزد و لیکن نابینایان این صفت شریف

هذه الصفة الجليلة الشريفة فی غیر محلها واضاعوا درة الایمان۔
وبزرگ را درغیر محل آں خرج کردند وگوہر بیرنگ ایمان را ضائع کردند
و وضعوا محبة الله فی مواضع اهواء النفس عند غلیانها و
ومحبت الٰہی را درمحل ہواہائے نفس وجوش آں نہادند
الهیجان۔ ونسوا الله وحبه و شغفوا بالغلمان المرد والنسوان
وخدا را ومحبت او را فراموش کردند وشیفتۂ جمال امرداں وزناں شدند
وغابوا عن حضرة الحق وجهلوا حسنها فویل للعمیان۔ لهم
واز جناب باری غائب شدند وحسن آں درگاہ را فراموش کردند۔ پس واویلا بریں کوراں
اعین لا یبصرون بها ولهم قلوب لا یفقهون بها فتهوی تلك
ایشاں را چشمہائے ہستند کہ بداں نمی بینند ودلہا کہ بداں نمی فہمند پس ایں دلہائے فلاں
القلوب غیر الرحمٰن۔ ولصق بها طائفها فلا یترکها فی حین
بغیر رحمان محبت می کنند وبدلہائے ایشاں خیال ہائے ناپاک چناں چسپیدہ اند کہ
من الاحیان۔ یفعلون سیئاتهم بالحریة والاجتراء۔ حتی
ہیچ وقتے از ایشاں جدائی شوند بداں آزادی ودلیری بدی می کنند تا آنکہ
لا یفهم منه قط انهم یومنون بالله ویوم الجزاء۔ ولا یتخیل
ازاں فہمیدہ نمی شود کہ ایشاں بخدا وروز جزا ایمان می دارند وبدیدن اعمال شاں
برؤیة اعمالهم انهم یخافون مثقال ذرة حضرة الکبریاء۔ فهذا
درخیال نمی گذرد کہ ایشاں بقدر ذرہ ہم از خدا می ترسند۔ پس
هو الامر الذی اقتضی مصلحا ینزل بینهم من السماء۔ و
ہمیں امر است کہ تقاضا کرد کہ یک مصلح از آسمان برایشاں نازل شود و
کذالك جرت عادة الله فی السابقین من اهل البغی والغلواء۔
ہمچنیں درپیشینیاں از اہل جرائم ہمیں عادت خدا تعالےٰ جاری ماندہ

وقد کتب اللہ قصۃ قوم نوح وقوم ابراھیم وقوم لوط و
وخدا تعالیٰ در کتاب خود از بہر ہمیں امر قصہ قوم نوح و قوم ابراہیم و قوم لوط
قوم صالح فی القرآن - و اشار الی انھم اُرسلوا کلھم عند الفتن
و قوم صالح نوشتہ است واشارہ کردہ است کہ ایں ہمہ انبیاء در وقت فتنہ
والفسوق و انواع العصیان - و ما عُطلت ھذہ السنۃ قط
و بدکاری ہا فرستادہ شدند و ایں سنت گاہے معطل نماندہ
وما بُدلت وماکان اللہ نسیًّا کنوع الانسان - فکفاک ھذا
و نہ تبدیل یافتہ وخدا ہمچو انسان فراموش کنندہ نیست و ترا ایں قدر بیان ما
لمعرفۃ سنن اللہ ان کنت تطلب دلیلًا - ولن تجد لسنۃ
کفایت می کند اگر طالب دلیل ہستی چراکہ سنتہائے خدا را
اللہ تبدیلا -
تبدیل نیست -

ثم اعلموا رحمکم اللہ انی امرء قد اعطانی ربی کلما ھو
باز بدانید خدا بر شما رحم کند کہ من چناں مردے ہستم کہ خدائے من مرا آں ہمہ
من شرائط المصلحین - وارانی آیاتہ وادخلنی فی عبادہ
چیزہا دادکہ از شرائط مصلحان می باشد - ومرا نشانہائے خود بنمود و در بندگان
الموقنین - وانہ انزل علیّ برکات وانار مکانی - وما بقی
اہل یقین مرا داخل کرد - واو از ہرگونہ برکت ہا بر من نازل فرمود ومکان مرا روشن کرد - و
لی من منیۃ الا اعطانی - ویتمنی الانسان ان یکون من
ہیچ آرزوئے من نبود کہ مرا نداد و انسان آرزو می دارد کہ از خاندان ریاست
بیت الریاسۃ والامارۃ ویکون لہ حسب ونسب - فاعطانی ربی
و امارت باشد و او را حسب ونسب بود - پس خدائے من

هذا الشرف كله وما بقي لي طلب - وكذالك يتمنى الانسان

این شرف بتمام وکمال مرا داد وهیچ طلب مرا نماند وهمچنین انسان آرزو میدارد

ان يكون له وجاهة في الدنيا والدين - وكرامة وعزة في اهل

که او را در دنیا و دین وجاهتے باشد ونزد اہل آسمان

السماء والارضين - فوهب لي ربي عزة الدارين - وشرفني

واہل زمین اورا عزتے باشد پس بخشید مرا پروردگار من عزت ہر دو جہان ومرا بزرگی

بشرف الكونين - وقد لا يرى الانسان مواليه من ورائه -

ہر دو جہان شرف فرمود وگاہے انسان نے بیند که بعد از مردن

ولا يكون له ولد يرثه بعد فنائه - فيأخذه غم وضجر و

او را فرزندے است که وارث اوست پس می گیرد اورا غم وبے قراری

كآبة لعدم ابناءه - ويعيش حزينا ويبكي في مساءه و

دل وشکستگی بوجه نبودن فرزندان وغمناک زندگی بسری کند وی گرید در شام وصباح

رواحه - فما مسني هذا الحزن لطرفة عين بفضل الله

ز بفضل الہی ورحمت او این غم مرا تا یک چشم زدن ہم مس نکرد

ورحمته - واعطاني ربي ابناءا لخدمة ملته - وقد يهوى

وپروردگار من برائے خدمت دین خود چند پسر عطا فرمود - وگاہے

المرء ان يُعطى له دررُ معارفَ وعلوم نخبٌ - و ان

دوست می دارد انسان که او را گوہرہائے معارف وعلوم برگزیده داده شود وآنکه

يحصل له نضار وعقار ونشب - فوهب لي ربي هذه كلها

زر وزمین ومال اورا حاصل گردد پس مرا خدائے من باحسان ومنت خود

بكمال الاحسان والمنة - وانعم علي بنعم هذه الدار ونعم

این ہمه داد وبرمن نعمتہائے این دنیا ونعمت ہائے

الاٰخرۃ - و اتم علیّ و اسبغ من کل نوع العطیۃ - واعطانی
آخرت انعام کردند و برمن از ہر قسم داد و دہش نعمت خود را تمام کرد و بے انکہ
فی الدارین حسنتین من غیر المسئلۃ - و قد یودّ الانسان
از و بطلبم در ہر دو جہان خیر و خوبی مرا بخشید - و گاہے انسان دوست میدارد
ان یُعطیٰ لہ محبۃ اللہ کالعاشقین الفانین - و یُسقیٰ من
کہ او را محبت الٰہی ہمچو عشاق فنا شدہ دادہ شود و از جام
کأس المحبوبین المجذوبین - وقد یحب ان یُفتح علیہ ابواب
محبوبان و مجذوبان نوشانیدہ شود و گاہے دوست میدارد کہ برو درہائے
الکشوف والالہامات - واخبار الغیب والاٰیات - و تُستجاب
کشف و الہام و اخبار غیب و نشانہا کشادہ شوند و دعاہائے او
دعواتہ باسرع الاوقات - و تصدر منہ عجائب الخوارق والکرامات۔
جلد تر قبول شوند و از و عجائب خوارق و کرامات صادر شوند
و یکلّمہ ربّہ و یُشرّفہ بشرف المکالمات والمخاطبات - فالحمد
و او را پروردگار او شرف مکالمہ و مخاطبہ بخشد پس حمد
للہ علیٰ انہ اعطانی ذالک اجمع - و وھب لی کل نعمۃ کنت
خدائے را کہ او این ہمہ نعمتہا مرا بخشید و ہر نعمتے کہ ذکر آں
اقرء ذکرھا فی الکتب او اسمع - و جعلنی من المقربین - و
در کتابہا می خوانم یا شنوم مرا ارزانی فرمود - و از مقربان مرا گردانید و
وھب لی علم الاولین والاٰخرین - وحلّ عُقدۃً من لسانی
مرا علم اولین و آخرین عطا فرمود و از زبان من عقدہ برداشت
و املأ بمُلح الادب بیانی - و حلّی کلامی بحلل البلاغۃ
و بہ نمکین گفتارہائے ادب بیان مرا پُر کرد و آراستہ کرد کلام را بحلّہائے بلاغت

و قوّی سلطانی ۔ فواللہ ان کلامی ابلغ فی قلوب الناس
وقوی کرد حجت مرا پس بخدا کہ کلام من در دلہا آں اثر می کند
من مائۃ الف سیف ۔ فھذا ھو الذی وضعت الحرب بھا
کہ صد ہزار شمشیر نتواند کرد ۔ پس ایں ہماں چیزے است کہ بدو ضرورت جنگ نماند
و فتحت الحصون من غیر جبر وحیف ۔ وما کان لمخالف
و قلعہ ہا را بغیر جبر و ظلم فتح کردہ ام و ہیچ مخالف را مجال نیست
ان یبرز فی مضماری ۔ و من برز فمات تعصبًا بانکاری ۔
کہ در میدان من بروں آید و ہر کہ بروں آمد پس بلا توقف بوجہ انکار من بمرد ۔
فالحاصل ان اللہ کرّمنی بانواع الصنیعۃ ۔ و رزقنی
پس حاصل کلام ایں است کہ خدا تعالیٰ مرا بقسما قسم احسانہا مکرم کردہ است ۔ و مرا
من نعم الدنیویۃ والدینیۃ ۔ و راعی اموری بالفضل و
از نعمتہائے دنیا و دین رزق دادہ است و از راہ فضل و بخشش
الکرامۃ واحسن مثوای بالتحنّن والرحمۃ ۔ و بشّرنی بان
رعایت امور من فرمودہ است وجائے آرام مرا برحم و مہربانی نیکو کردہ است ۔ و مرا بشارت دادہ
عیونہ علیّ فی خلوتی ومشاھدی و فی کل حالی ۔ وانہ یرحمنی
است کہ چشم او در وقت خلوت و جلوت و بہر حال برمن است واو برمن رحمت میکند
ویمنّینی و یوملنی عند اھوالی ۔ و انی اری کلما ھو عندہ
و بہ آرزو می آرد و امید می دہد در وقت خوفہائے من ۔ و می بینم کہ ہرچہ نزد اوست
کانہ ھو عندی وفی یدی ۔ و انہ کھفی وملجائی و ترسی
گویا آں نزد من است و در دست من است ۔ و او پناہ من است وجائے گریز من و سپر من
وعضدی ۔ و انہ سرٰی فی قلبی و عروقی و دمی ۔ وانی منہ
و بازوئے من ۔ و او سرایت کردہ است در دل من و رگہائے من و خون من ۔ و من ازو

بمنزلة لا يعلمها الخلق من عربي و عجمي - و انه خلقني و

بداں منزلت ہستم کہ ہیچ انسانے آنرا نمی داند گو عربی باشد یا عجمی - داد مرا و تمام

خَلَقَ كلّ قوتي فرجعتُ اليه مع هذه القوافل - وانهمرتُ

قوت ہائے مرا پیدا کرد پس من با ایں قافلہ ہا سوئے او بازگشت کردم و سوئے او چناں رواں شدم

كما ينهمر الماء من قُنن الجبال الى الاسافل - و احاطني

کہ آب از بلندی ہائے جبال سوئے زیر می آید واو برمن احاطہ کرد

فغُشّيتُ تحت ردائه - و متّعني بانوار جماله فاعرضتُ عن

پس من زیر چادر او پوشیدہ شدم ومرا با نور ہائے جمال خود متمتع فرمود پس من از دشمنان خود

اعدائي و اعدائه - و انه نزع عني ثياب الوسخ و الدَرَنَ -

و دشمنان او اعراض کردم - واو جامہ ہائے چرک و ریم از من دور کرد

ثم ألبسني حُلل النور و اصطفاني لذاته في هذا الزمن - و ما

باز حلہ ہائے نور مرا پوشانید ودریں زمانہ برائے ذات خود مرا برگزید و

ابقى لي غيره وهذا اعظم المنن - و من الآئه انه شرح صدري

برائے من دیگرے را نگہداشت وایں بزرگتر احسان اوست - واز احسان ہائے او یکے ایں است کہ او سینہ مرا

وكمّل بدري - فما اصابني ضجر قط لافكار الدنيا وهمومها

منشرح کرد و بدر مرا بکمال رسانید - پس مرا برائے فکرہائے دنیا گاہے دل تنگ نشدہ

وما أحسّ احد كآبةً على وجهي و جبيني لهمومها وغمومها

وہیچکس برروو جبین من از بہر دنیا شکستگی را مشاہدہ نہ کرد

و انه جعلني مسيحاً موعودًا و مهديًا معهودًا - ففرط

پس او تعالیٰ مرا مسیح موعود و مہدی معہود گردانید پس

العلماء عليّ و قالوا مزور كذّاب - و آذوني من كل باب -

علماء ایں دیار برمن زیادتی کردند و گفتند کہ دروغ آرایندہ کذّاب است واز ہر جہت مرا ایذاء دادند

وكذّبونى و فسّقونى وجهّلونى و ما خافوا يوم الحساب - و

وتکذیب کردند ونسبت فسق وجہل کردند واز روز حساب نترسیدند و

سربوا الى جهة وما تدبروا الاحاديث وما فى الكتاب - وجُذِبَ

بطرفے واحد رفتند ودر قرآن وحدیث تدبر نکردند و مردم

القوم الى هذه الصائتين - و ما استقروا طرق الصواب - و

قوم مسلماناں سوئے ایں آواز کنندگان کشیدہ شدند - وراہ ہائے صواب را نجستند و

فرضوا لهم من اموالهم و سيوبهم ليداوموا على ردّ كتبى و

برائے اوشاں از مالہائے خود معین کردند تا ہمیشہ ردّ کتب من کردہ باشند و

ليكتبوا الجواب - فما كان جوابهم الا السبّ والشتم والذكر

تا جواب نویسند پس جواب ایشاں بجز ایں ہیچ نبود کہ دشنام ہا دادند و

باسْوءِ الالقاب - و دعوتهم ليبارزونى فى الميدان بفرسانهم

بہ بد لقب ہا یاد می کردند - وایشاں را خواندم تا بسواران خود درمیدان بیایند

ويسئلوا عنى ما اختلج فى صدرهم و ما خطر فى امرى

وہر شک وشبہ کہ در سینہ ایشاں است و ہرچہ در دل ایشاں گذشتہ ہمہ از من

بجنانهم - فما خرجوا من بابهم - و ما فصلوا عن غابهم -

بپرسند پس از در خود بیروں نیامدند واز خانۂ خود جدا نہ شدند

وكان من شانهم ان يسفر وجوههم ويتلألأ جباههم

ومی بایست کہ اوشاں ازیں دعوت من خوش شدندے وروئے شاں وجبین شاں

بالمسرّة عند هذه الدعوة - و ان يبادروا الىّ ويُفهمونى

از خوشی روشن شدے و نیز می بایست کہ سوئے من جلدی کردندے وبکتاب

بالكتاب والسنة - و انّ الحق يشجّع القلوب المزوورة و

وسنت مرا ملزم کردندے و بہ تحقیق حق دلیری گرداند دلہائے ترسندہ را و

يفتح الابواب المسدودة - ولكنهم كانوا كاذبين فی اقوالهم -
می کشاید باب ہائے بستہ شدہ را مگر ایشان در اقوال خود کاذب بودند
ففرّوا مع عصيّهم و حبالهم - وقلت لهم جادلونی بالكتاب
پس با عصاہا و رسن ہائے خود بگریختند و من اوشان را گفتم کہ از روئے کتاب
والسنة - وان لم تقبلوا فبالادلّة العقلية - وان لم تقبلوا
وسنت با من بحث کنند - واگر ایں طریق قبول نمی کنند پس بدلائل عقلی بحث کنند واگر ایں ہم قبول نمی کنند
فبالآيات السماوية - فما قبلوا طريقا من هذه الطرق الثلثة
پس بہ نشانہائے سماوی مقابلہ کنند - پس ایشان ازیں ہر سہ طریق اختیار نہ کردند
واخذ بعضهم يعتذرون الیّ اعتذار الاكياس - و جاؤنی
وآغاز کردند بعض اوشان کہ عذر می آوردند سوئے من ہمچو دانایان و نزد من
تائبين وبايعونی و نجّاهم الله من الوسواس الخنّاس - والبعض
تائب شدہ آمدند - وخداتعالیٰ ایشان را از شیطان نجات داد وبعض
الآخرون اصرّوا علی تكذيبی - وهمّوا بتمزيق جلابيبی - وقالوا
دیگر برتکذیب من اصرار کردند وقصد کردند بپارہ کردن چادرہائے من و گفتند
كذبت فيما ادّعيت وكبر ما افتريت - وان كنت تزعم
دروغ گفتی در آنچہ دعوی کردی وبزرگ افتراء آوردی و اگر تو گمان می کنی
انك من الصادقين - فاتنا باية توجب اليقين - واصرّوا علی
کہ از راستان ہستی پس آں نشانہا بنما کہ یقین را پیدا کنند وبرسوال اصرار
سئلهم وابرمونی - واحرجوا صدری وآذونی - فاراهم الله
کردند وبرمن زور دادند ومرا دل تنگ کردند وایذاء دادند پس خداتعالیٰ ایشان را
آيات صريحة من السماء - فابوا واعرضوا كما هی سيرة الاشقياء -
نشانہائے صریحہ از آسمان بنمود پس سرزدند و اعراض کردند چنانچہ سیرت اشقیاء است

وجحدوا بها واستیقنتها انفسهم وما آثروا طریق الاهتداء۔
و انکار کردند ویقین کرده بود دلہائے شان وطریق ہدایت اختیار نہ کردند

بید انهم نزعوا عن ارهاقی ۔ بعد ما رؤا خوارق خلاقی ۔ و قلّ
مگر این ست کہ اوشان جدا شدند از تنگ کردن من ۔ بعد ازانکہ خوارق خدائے من دیدند ۔ و کم شد

احتداد اللدد وشدة الخصام ۔ بل جعل بعضهم یخضعون
تیزی خصومت وسختی پیکار بلکہ بعض ایشان در کلام نرمی اختیار

بالکلام ۔ واتخذوا الادب شرعة ۔ والتواضع مهجة ۔ وحُبّب
کردند وگرفتند ادب را طریقہ و تواضع را طریق ودوست داشتہ

الیّ مذ امرتُ من الله ذی الآیات ۔ ان أعاشر الناس بالصبر
سوئے من از وقتیکہ مامور شدم از خدائے صاحب نشانہا کہ با مردم بصبر و مدارات

والمدارات ۔ وان أبدی الاهتشاش ۔ لمن جاءنی و ترك
معاشرت کنم وانیکہ ظاہر کنم خورسندی وسرور را برائے آنکہ نزدم آمد

الاحتراش ۔ واتخذتُ لی هذه الشرعة نجعة ۔ ورجوتُ به
وعادت خراشیدن را ترک کرد ۔ وگرفتم این طریق را برائے خود غذا وامید داشتم بدین عادت

من العدا تؤدة ۔ فتعرّی کبرهم کتعرّی الجبال بعد انجیاب
از دشمنان آہستگی ۔ پس کبر ایشان چنان ظاہر شد کہ بعد از انشقاق برف کوہ ہا ظاہر

الثلوج ۔ وما بقی فیهم من الادب المعروف المروج ۔
می شوند ودر ایشان آن ادب نیز ہم نماند کہ معروف و رواجی است

وعجبتُ من قلبی کیف یاخذنی الرحم علی هذه العدا ۔ علی
ومن از دل خود تعجب می کنم چگونہ مرا بر ایشان رحم می آید با آنکہ

انی لم الق منهم الا الاذی ۔ وقد ارادوا سفك دمی و
تحقیق من از ایشان بجز ایذا ہیچ ندیدم واراده کردند کہ خون من بریزند و

هتك عِرضی و کلّمونی بکلم کالقنا - و لبسوا الصفاقة - وخلعوا

عزت مرا بدرند و مرا بسخنهائے ہمچو نیزہ ہا خستہ کردند و پوشیدند بے شرمی را وکشیدند از خود

الصداقة - واقبلوا علیّ اقبالَ سباعِ الفلا - الا الذین تابوا و

جامۂ راستی را و ہمچو درندگان بیابان برمن حملہ کردند مگر آنانکہ توبہ کردند و

اصلحوا وکفّوا الالسن وعاهدوا ان یجتنبوا الفحش وان

اصلاح دلہائے خود کردند و زبانہائے خود بند کردند وعہد کردند کہ از بدی پرہیز خواہند کرد و پرہیزگاری را

لا یترکوا التقی - و ما اسئلهم من اجر لیظنّ انهم من

از دست نخواہند داد و از ایشان اجر خود طلب نمی کنم تا کسے خیال کند کہ ایشان از

مغرم مثقلون - و ما اَمْثُلُ بین یدیهم لیُحْطون . ولی

تاوانے زیر بار مے شوند و نہ روبروئے ایشان مے استم کہ مرا چیزے دہند و مرا

رب کریم یُکفّلنی فی کل حین - وارجوا ان ارحل من الدنیا

خداوندے کریم است کہ ہر وقت متکفل حال من است - وامیدوارم کہ ازین جہان بگذرم

قبل ان احتاج الی الآخرین - و والله انی جئت الناس

پیش زاں کہ محتاج دیگرے شوم و بخدا من برائے این آمدم کہ تا مردم را

لاَجُرّهم من المَحْلِ الی غزارة السحبِ . ومن الجهل

از خشک سال سوئے بسیاری ابرہا بکشم واز جہل ہا

الی العلوم النخب - ومن التقاعس الی الطلب - و

سوئے علمہائے برگزیدہ واز بازپس رفتن سوئے جستن - و

من الهزیمة المُخزیة الی الفتح والطرب - و من

از شکست رسوا کنندہ سوئے فتح و شادمانی و از

الشیطان الی الله ذی العجب - و ارید ان اضع مرهم عیسٰی

شیطان سوئے خدائے صاحب عجب و می خواہم کہ در جائے خارشہا مرہم عیسیٰ نہم

مواضعَ النُقَبِ۔* ولکنهم ما صالحوا و لفتوا وجوههم الی الخصام

کہ خارشہارا ازیں مفیداست مگر اوشاں مصالحت اختیار نہ کردند و سوئے پیکار روئے خود بگردانیدند

و نصّلوا الیّ اسهم الملام۔ وصاروا سباعاً بعد ان کانوا کالانعام۔

و نہادند پیکانہا برائے من تیرہائے ملامت را و از حالت چارپایاں درندہ شدند

الا قلیل من الکرام۔ و انی جئتهم بآیات وقمت فیهم مقام المبلغین

مگر اندکے از کریماں و من نزد شاں بہ نشانہا آمدہ ام و در ایشاں بجائے حکم رسانندگان ایستادم

ونصحت لهم نصح المبالغین۔ وکانوا من قبل یطلبون هذه الایام

و بکوشش بسیار ایشاں را نصیحت دادم و پیش زیں طلب می کردند ایں روزہا و اقبال

واقبالها۔ ویستقرون دولة السماء لیتفیأوا ظلالها۔ ثم اذا افضی

ایں روزہا را و می جستند دولت آسمان را تا بسایۂ او در آیند پس چوں حق

الحق الی دیارهم۔ و نزلت الرحمة علی دارهم لانتظارهم۔ حرجت

تا ولایت ایشاں رسید و رحمت نازل شد بر ایشاں از وجہ انتظار ایشاں۔ تنگ شدند

صدورهم۔ وانطفأت نورهم۔ و اننا الفینا کثیرا منهم فی سجن

دلہائے شاں و فرو مرد نور ایشاں و ما اکثرے را از ایشاں در زندان

الجهل و ترك الاقتصاد فلا یریدون ان یتخلصوا من هذا

جہالت و ترک طریق میانہ روی یافتیم۔ پس نمی خواہند کہ ازیں زندان خلاص شوند

السجن و یتخذوا سبل السداد۔ بل له باب من حدید التعصب

و طریقہ درستی اختیار کنند بلکہ آں زندان را از آہن تعصبات

والاعراض و العناد۔ فلذالك اوسعونی سبّاً۔ واوجعونی عتباً۔

واعراض و عناد درے است پس ازیں سبب بسیار دشنام دادند۔ و بخشم گرفتن مرا درد مند کردند

* ان مرهم عیسیٰ ینفع کل انواع الحکة والجرب والطاعون والقروح والجروح وغیرها من الامراض التی تحدث من فساد الدم رکبه الحواریون لجروح عیسیٰ علیه السلام التی اصابتهم من الصلیب والمراد ههنا من الحکة حکة الشکوك والشبهات کما لا یخفی علی اللبیب۔ منه

فمثلهم كمثل الرجل الذی كان ينفد عمره فی كمد - لخلوه عن

پس مثال اوشاں مثال آں کسے است کہ عمر خود در اندوہ مے گذراند چراکہ اورا ہیچ فرزندے

ولد - وكان يحضر الفقراء و العوّافين - و يستقری حيلة بدعاء

نبود - و بود کہ ہمیشہ در خدمت فقیراں و طبیباں می رفت و برائے فرزنداں بدعا یا دوا حیلہ

او دواء للبنين - فلما منّ الله عليه بحمل زوجته - وتحقق امر

مے جست پس چوں خدا تعالے بحمل زن او بروئے رحم کرد و امر حصول مراد او

حصول منيته - رغب فی الاسقاط قبل النتاج - ليضيع الولد

متحقق شد - رغبت کرد در ساقط کردن بچہ قبل از زادن تاکہ ضائع کند بچہ را

لشهوات ارادها و ليكسر الجنين كالزجاج - فالحق والحق اقول

برائے شہوتہا کہ ارادہ آں کرد و جنین را ہمچو آبگینہ بشکست پس راست راست می گویم کہ

ان هذا هو مثل الذين يوذوننی من العدوان - و يعتنبون

کہ ایں خیال آں مردم است کہ از راہ ستم مرا ایذا می دہند و بر راہ دشوار و مشکل

الطريق - ولا يطئون اقوم الطرق و اسهلها للعرفان - وكانوا

مے روند و راست تر طریق را نمیگیرند کہ بسہولت تمام تا بمعرفت مے رساند و بودند کہ

يطلبون من قبل و يدعون الله كالعطشان - ثم شاهت الوجوه

می جستند پیش زیں و می خواندند خدا تعالیٰ را ہمچو تشنگاں باز بروقت خروج من

عند خروجی بقدر الرحمان - وكم من داع اعولوا كماخض

رو ہا زشت شدند بتقدیر خدائے رحیم و بسیار دعا کنندگان کہ ہمچو زن درد زہ گرفتہ

فی البكاء عند الدعاء - وبلغت رنتهم الی السماء فاندلقت

بوقت دعا بہ بلند آواز گریہ ہا کردند و آواز شاں تا بآسمان رسید پس بزودی بیروں آمدم

عند هذه الدعوات - و برز شخصی بتلك الجذبات - وكنت

در وقت ایں دعا و بروں آمد جسم بدیں جذبہ ہا و من

غائبًا معدومًا ما ملكتُ لفظ انا ۔ فكانت دعواتهم ما ابرزنا و

غائب ومعدوم بودم مالک نہ بودم لفظ انا را ۔ پس دعاہائے شاں بودند کہ بیروں آوردند مارا

هَلُمَّ بنا ۔ و لمّا جئتهم كان من شانهم ان يمتلئوا حبورًا ۔ و

و خواندند مارا و چوں نزد شاں آمدم پس از شان ایشاں بود کہ از خوشی پر شدندے و

ان يحمدوا الله على بعثى و ليهنّئ بعضهم بعضًا سرورًا ۔ و

اینکہ بر بعث من ستائش خدا تعالیٰ دیگر را از خوشی مبارکباد گویند

لكنهم انكروا و سبّوا و سعوا فى سبل التكفير و خبّوا حتى تبيّن

مگر ایشاں انکار کردند و مرا دشنام دادند و در راہ تکفیر شتافتند تا آنکہ روشن شد کہ

انهم من الاعداء لا من الطلباء ۔ فاعرضتُ عنهم كاليائسين

ایشاں از دشمناں اند نہ از طالباں حق پس از ایشاں نا امید شدہ رو گردانیدم

لما رئيتُ فى صياغتهم دجلَ الغاشين ۔ و سياتى زمان يتعلق

چراکہ من در زرگری ایشاں طمع خیانت کنندگاں دیدم و عنقریب آں زمانہ خواہد آمد کہ

عالمٌ باهدابى ۔ و يتبرك الملوك بمساس اثوابى ۔ ذالك قَدَرُ

جہانے بدامن من خواہد آویخت و بادشاہاں بسودن جامہ ہائے من برکت خواہند جست ۔ ایں تقدیر

الله ولا راد لقدره وما قلت هذا القول من الهوى ۔ ان هو

الٰہی است و ہیچ شخص اورا رد نمی تواند کرد ۔ و ایں قول را از ہوائے نفس نگفتم ایں چیزے نیست

الّا وحى من رب السموٰت العلى ۔ و اوحى الىّ ربىّ و وعدنى انه

مگر وحی خدائے آسمان ہا و وحی فرستاد رب من سوئے من و وعدہ فرمود کہ

سينصرنى حتى يبلغ امرى مشارق الارض و مغاربها ۔ تتموّج

مرا مدد خواہد داد تا بحدے کہ امر من بر مشرق و مغرب خواہد رسید و دریا ہائے راستی

بحور الحق حتى يعجب الناس حبابُ غواربها ۔

بموج خواہند آمد تا آنکہ حبابہائے برتر طبقہ ہائے موج او مردم را در تعجب خواہند انداخت

هذا ما اردنا ان نكتب شيئًا من مفاسد هذا الزمان - و

ایں آں سخنانے اند کہ ارادہ کردیم کہ آنہا را درباره مفاسد ایں زمانہ بنویسیم - و

نزّهنا كتابنا هذا عن ازراء الاخيار الذين هم على دين من

ما ایں کتاب را از عیب گیری آں گروه نیکاں منزه داشتیم کہ بر دینے از ادیان

الاديان - ونعوذ بالله من هتك العلماء الصالحين - وقدح

قائم اند و پناه بخدا بجوئیم کہ ہتک علماء صالحین کرده باشیم یا عیب گیری

الشرفاء المهذبين - سواء كانوا من المسلمين او المسيحيين

شریفاں اہل تہذیب کنیم خواه از مسلماناں باشند یا عیسائیاں

او الآرية - بل لا نذكر من سفهاء هذه الاقوام الا الذين

یا از قوم آریہ بلکہ ما از سفیہاں ہر قوم ذکر ہماں فرقہ سفہاء مے کنیم کہ در زیادت

اشتهروا فى فضول الهذر والاعلان بالسيئة - والذى كان

بے ہوده و اعلان بدی مشہور اند و آنکہ از عیب

هو نقى العرض عفيف اللسان - فلا نذكره الا بالخير ونكرمه

سفاہت و بدزبانی بری باشد ما او را بجز خیر یاد نے کنیم

ونعزه ونحبه كالاخوان - ونسوّى فيه حقوق هذه الاقوام

وایں حق ایں ہر سہ قوم مسلماناں و عیسائیاں و ہندوآں

الثلثة - ونبسط لهم جناح التحنن والرحمة - ولا نعيب

را می دہیم و برائے اوشاں بازوے مہربانی و رحمت مے گستریم وایں بزرگاں را

هؤلاء الكرام تصريحا ولا تعريضا رعاية للادب - فان فى المعاريض

نہ بہ تصریح و نہ بطور اشاره بدیاد نکنیم تا از ادب دور نیفتیم - زیرا کہ در طریق اشارات

لمندوحة عن الكذب - ولا نغتاب المستورين قط ولا ناكل ابدًا

نیز ہم رنگے از دروغ است و ما ہرگز عیب آناں نمی بر آریم کہ بظاہر مستور نیک اند و ما

لحم الجيف من غير العارضة - الذين عرضوا انفسهم لكل نوع السيئات

گوشت تندرست جانور ہرگز نمی خوریم ہاں گوشت بیلان خوراک ماست ومراد از عارضه آن گرده است که بر قسم بدی

واعلنوها على رؤس الشاهدين والشاهدات - ولا يزالون يقعون

بلاتکلف مے کنند وبطور علانیه ارتکاب فسق مے کنند وہمیشه قصد شان ہمیں مے ماند که مردم را

فی اعراض الناس - ويجعلون دينهم ترسا عند اظهار هذه الادناس.

بے آبرو کرده باشند ودین خود را بوقت ظاہر کردن این ریمناکی ہا بطور سپر مے کنند

وتجد فی كل قوم كثيرًا من هذه الفرقة - فان كنت لا تعرف

و در ہر قوم بسیار کس ازین فرقه خواہی یافت پس اگر تو این را نمی شناسی

فاستعرض الاقوام كلهم وسل من شئت عن هذه الحقيقة.

پس ہمه قوم ہا را بپرس وہرکرا خواہی از حقیقت ایشان سوال کن

وانهم من عُرض الناس وعامتهم ليس لهم قدر فی اعين شرفاء

وایشان از عامه مردم ہستند و در چشم شرفاء قوم ہا ہیچ قدر شان نیست

الاقوام - يسبّون الاكابر ويكثرون اللغط بوهم من الاوهام.

اکابر را دشنام ہا می دہند وبادنی وہمے بسیار شور مے افگنند

تراهم باكين تحت ذلة وخصاصة - ويكون مدار مذهبهم

خواہی دید ایشان را گریه کنندگان زیر ذلت ودرویشی و مدار مذہب ایشان

حطامهم يبدلونه به ولو بقصاصة - فالحاصل انا ما ذممنا

مال حقیر دنیا می باشد پس باندک چیزے تبدیل مذہب می کنند - پس حاصل کلام این ست که ما درین رساله

فی هذه الرسالة - الا الذين يجاهرون بمعاصيهم ويجترؤن

ہماں مردم را بد گفتیم که علانیه ارتکاب معصیت می کنند و ہمچو زنان بازاری

كالبغايا على انواع الخباثة - ويُظهرون عيوبهم وعاداتهم الشنيعة

بر ہر نوع ناپاکی دلیری مے نمایند وعیب ہا و عادات قبیحه خود را

فی وسط الاسواق - ویکشفون ما ستر اللّٰہ علیہم ویُلغون خفایا

دروسط بازارہا ظاہر می کنند و مردم را آں گناہ ہا وانمایند کہ خدا بر ایشاں پوشیدہ است

عیوبہم الی الآفاق - فلا غیبۃ لفاسقٍ مجاھرٍ عند العاقلین -

وعیب ہائے پوشیدہ خود را تا دور دراز ملک ہا شہرت می دہند - پس نزد عاقلاں ہرچہ دربارہ کسے گفتہ شود کہ خود گناہ خود

فانہم خرّبوا بیوتہم بأیدیہم کالمجانین - وکلما قصصنا علی

فاش میکند آں عیب غیبت نیست زیرا کہ اوشاں خود خانہ ہائے خود را ہمچو دیوانگاں خود را خراب کردہ اند - وہمہ آں قصہ ہا

الخلق من قصص اشرار ھذہ الزمان فی الکتاب - فلا نعنی بہا

کہ دریں کتاب بہ نسبت اشرار ایں زمانہ بیان کردیم - پس مراد ما ازاں

الا نفوس ھذہ الاحزاب - وانا براء من تہمۃ ذم المستورین

ہمیں گروہ ہا ہستند و ما ازیں تہمت بری ہستیم کہ مردم مستور را

القلیلین - ونُفوّضہم الی عالم العالمین - وانما نذم الذین

کہ قلیل اند بدیاد کردہ باشیم - و اوشاں را بسوئے خدای سپریم و ما مذمت آناں می کنیم کہ

یفعلون السیئات معلنین - وایّ رجل یشک فی ھذا ان

بطور آشکارا ارتکاب بدی ہا میکنند وکدام انسان دریں شک تواند کرد کہ

السیئات قد کثرت فی زمننا ھذا مع فساد العقائد - وما

بدی ہا دریں زمانہ بسیار شدہ اند وبا ایں ہمہ عقائد نیز فاسد گشتہ و

فینا الا من یُصدّق ھذا فسل من العامۃ والعمائد - و

در ما ہیچ کس چنیں نیست کہ تصدیق ایں امر نکند پس از عوام وخواص بپرس و

کثرت الفِرق الضالۃ - وتراءت فی کل طرفٍ الضلالۃ -

فرقہ ہائے ضالہ بسیار شدند ودر ہر طرف ضلالت پدید آمد

واکل المتحصبون القذر کما تاکل الجلّالۃ - والاصل فی ذالک

و مردم متعصبان خوردن نجاست روا داشتند چنانکہ گاو پلید خوار نجاست می خورد - و اصل در بیان ایں ضلالت ہا

ما رُوی عن سیدنا خیر الانام - وافضل الانبیاء الکرام - وھو انه قال صلی اللہ

آں حدیثے است کہ از بزرگترین پیغمبراں جناب نبی صلی اللہ علیہ وسلم مروی شدہ - و او ایں است

علیه وسلم حین اخبر عن اواخر الایام - لتسلکن سنن مَن قبلکم

کہ آنجناب در حالات زمانہ آخری چنیں فرمودہ است شما بر طریقہ کسانے خواہید رفت کہ پیش

حذو النعل بالنعل - واراد علیه السلام من ھذا ان المسلمین

از شما گذشتہ اند - و ایں متابعت ہمچو برابری نعل بالنعل خواہد بود و ازیں حدیث آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایں ارادہ فرمودہ است

یشابھونھم فی جمیع انواع الدجل والجعل - و قال لتأخذن مثل

کہ ہر چہ پیشینیاں از جعل و دجل و فسق و فجور کردہ اند شما نیز ہم آں ہمہ خواہید کرد - و فرمود شما خواہید گرفت در اعمال

اخذھم ان شبرًا فشبرًا و ان ذراعًا فذراعًا - وان باعًا

و اقوال و مذہب مانند گرفتن ایشاں اگر یک بالشت بود - پس شما ہم بالشت و اگر بقدر درازی دست بود پس شما ہم بقدر

فباعًا - حتّی لو دخلوا جُحْرَ ضب لدخلتموہ معھم ولا یخفی

درازی دست تجاوز خواہید کرد بحدے کہ اگر ایشاں در سوراخ سوسمار خزیدہ باشند شما ہم خواہید خزید - و بر عالماں

علی العالمین ان بنی اسرائیل قد افترقوا علی احدی وسبعین فرقة

پوشیدہ نیست کہ بنی اسرائیل بر یک و ہفتاد فرقہ تقسیم شدہ بودند

فاوجب منطوق ھذا الحدیث ان تکون کمثلھا فرق امة

پس منطوق ایں حدیث واجب کرد کہ فرقہا ئے سیدنا جناب خاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم

سیدنا خاتم النبیین عدة - و ھذا الافتراق لم یکن فی القرون

ہم بریں مقدار باشند و ایں اختلاف فرقہا در قرون

الثلثة من قرن النبوة الی قرن تبع التابعین - بل ظھر بعد نفاد

ثلاثہ کہ تا زمانہ تبع تابعین ست نبود بلکہ بعد از گذشتن

الاعوام والسنین - ثم ازداد یومًا فیومًا حتی کمل فی ھذا الزمان -

سالہا پدید آمد بعض روز بروز زیادہ شد بحدے کہ دریں زمانہ بکمال رسید

بما زاد الغلّ و نزع العلم من صدور الرجال والنسوان - و اتخذ

چراکہ کینہ زیادہ شدہ وعلم از سینہ ہائے مردان و زنان کشیدہ شد و مردم

الناس ائمتهم جهالا - الذين ما أُعطوا علما ولا كاهل القلوب

آنان را امام خود گرفتند کہ علم وعقل نمی داشتند و نہ اوشان ہمچو اہل دل حال می داشتند

حالا - فضلّوا و اشاعوا ضلالا - و نرى انّ شوكة الدين وصيت

وگمراہ شدند وگمراہی را شائع کردند و می بینیم کہ شوکت دین و آوازۂ بزرگی

جَدِّ ربنا قد ارزت الى الحجاز - كما تارز الحية الى جحرها عند

ربّ ما بازپس آمد سوئے مکہ و مدینہ و نواح آن چنانکہ مار باز سوئے سوراخ بوقت سختی و بادبیں

الاوشاز - ما بقى عظمة الدين وعزة حدوده الا فى مكة و المدينة

می آید باقی نماندہ است عظمت دین وعزت حدود او مگر در مکہ و مدینہ

وترى فيهما اطلال هذه العمارة كعقيان قليل من الخزينة -

و درین ہر دو شہر آثار باقیہ این عمارت خواہی دید مانند زر قلیل یا ند خزینہ

وان كنا نرى بعض بدعات ايضا فى هذه الديار فى قليل من العباد

واگرچہ ما بعض بدعات درین ملک ہم در بعض مردم مے بینیم در اندک مردم

ولكن قد طرء اضعافُ ذالك على غيرها من البلاد - ثم مع ذالك

مگر در دیگر بلاد چند درچند ازان زیادہ این بدعات را مے یابیم - باز با این ہمہ

لا نجد ريح قوة الاسلام وعرضه الا فى تلك الارض المقدسة -

خوشبوئے قوتِ اسلام و رائحہ طیبہ آن در ہمیں زمین پاک مے یابیم -

و اما الارضون الاخرى فلا نراها الا كالاماكن المنجسة - فالحاصل

و زمین ہائے دیگر کہ ہستند می بینیم کہ ہمچو مکان ہائے نجس نمودار شدہ اند پس حاصل کلام این است

ان الذنوب كثرت فى هذا الزمان مع ترك الحياء - بل هى اذخلت

کہ درین زمانہ گناہان بسیار شدند و ترک حیا علاوہ بران بلکہ این گناہان

فی العقائد و الآراء - و جاھر الناس بھا و صار الزمن کاللیلۃ

در عقائد و رائے ہا داخل کردہ شدند - و مردم علانیہ ارتکاب آں می کنند - پس ایں زمانہ چناں شدہ است

اللیلاء - و علیٰ ذالک تری القسوس یضلّون الناس باغلوطات

کہ شب تاریک کہ دراں ہیچ نورے نباشد - و بالائے ایں ہمہ می بینی کہ پادریاں گمراہ مے کنند مردم را بہ مغالطہ ہا

فی تحریر و بیان - و یعرضون علی الناس اموالھم و بناتاً من

در تحریر و بیان و پیش می کنند بر مردم مال ہائے ایشاں را و دختران عیسائیاں

اھل صلبان - و یرغّبونھم فی ملتھم بعقار و عقیان - و یزینون

و در مذہب خود ایشاں را بزر و زمین می دہند و زینت می دہند

حُرّیتھم فی اعینھم و یسقونھم من الطف مدامۃ - فیری

در چشم ایشاں آزادی و بے قیدی خود را و لطیف تر شراب ایشاں را می نوشانند - پس می بینند

المرتدون ان الصوم و الصلوۃ و العفۃ کانت علیھم کغرامۃ -

مرتداں کہ صوم و صلوۃ و پرہیزگاری بر ایشاں ہمچو تاوانے بود -

فالملخّص ان الکفر یحارب کمثل ھذا و الحرب سجال - و

پس حاصل کلام ایں ست کہ از طرف مخالفاں ایں قسم جنگ شروع است و در جنگہا ہمیں اصول است کہ ہیچ فریق

اللہ غیور لدینہ فکیف یصدر منہ اعتزال - و

فارغ نمی نشیند بلکہ ہر حملہ را بمناسب آں جواب می دہد - و خدا بر آئین خود غیرت می دارد - پس چگونہ از و کنارہ کشی صادر شود

ما ینقضی یوم الا و البدعات تتجدّد - و العدوّ

و ہیچ روزے نمی گذرد مگر بدعات تازہ می شوند و دشمن تحریف

یُحرّف الکلم و یتزیّد - و افترقت الامۃ الاسلامیۃ و رکب

می کند و از پیش خود زیادتی ہا می تراشد و فرقہ فرقہ شد گروہ مسلماناں و ہر یکے در

کل احد جُدّۃً من الامر - فذھب رجال الی قوانین القدرۃ

امر دین راہ دیگر اختیار کرد پس بعض مردم از گروہ ہا بر مذہب نیچریہ

والفطرة من الزمر - وقالوا لن نقبل معجزات الانبياء والكرامات. فانها

رفتند وگفتند کہ ما معجزات انبیاء وکرامات ہرگز قبول نے کنیم چراکہ این ہمہ

قصص لا یصدقها قانون الفطرة ولا نجد نموذجًا منها فی سلسلة

قصہا ہستند وقانون فطرت آنرا تصدیق نے کند و ہیچ نمونہ آنہا درسلسلہ مشاہدات نمی یابیم

المشاهدات - واختار قوم سوادًا اعظم ولو جمع الاشرار - و

وقومے دیگر گروہ عظیم را اختیار کردند گو آں گروہ از مردم شریر پُر باشد - و

قالوا من سلك الجَدَدَ اَمِنَ العِثار + ولا یعلمون

گفتند ہرکہ طریق مستوی را اختیار کرد یعنی پنجہ باجماع زد او از لغزشہا در امن بماند ونمی دانند

انّ الاجماع قد کان الی زمن الصحابة - ثم حدث الفیج الاعوج

کہ اجماع تا زمانۂ صحابہ رضی اللہ عنہم بود باز فیج اعوج پیدا شدہ

وانحرف کثیر منهم من الجادة - ولذالك اشتدت

وبسیار کس از صراط مستقیم منحرف شدند - واز ہمیں سبب ضرورت

+ هذا مثل من امثال الجاهلية یضرب حثًا علی الاتباع - والغرض منه مدح الاجماع -

این مثالے است از مثلہائے زمانہ جاہلیت کہ می زنند تا رغبت عمل آں دہند - وغرض ازاں ستائش اجماع است - و

قالوا من شذّ وانفرد عن الجمهور - فمثله کمثل رجل نزل بتلعة وما نزل بنجد من

گفتند کہ ہرکہ منفرد ماند واز جمہور علیحدہ ماند پس مثال او مثال آں کسے است کہ در زمینے نازل شد کہ آنجا سیلاب از بالا کرہ

الحسور - فجاء السیل وجرف به مع جمیع ما کان من المتاع - فالغرض ان المرء علی خطر

می آید و نا منگی بر زمین بلند فرود کش شد - پس سیلاب آمد و او را و ہمہ متاع او را یکبار گی ببرد - پس غرض ازین مثل این است کہ

فی الانفراد وفی التلاع - هذا وانا اقول ان هذه الامثال لیست فی کل محلّ واجبة الاتباع - وانهم

انسان در حالت تنہائی و در حالت نزول در مکان نشیب دلوی و سیلاب گاہ جبال در خطرہ می باشد - این حق است گر من میگویم کہ

ما فهموا مواردها وما نطقوا الّا کالشاع - وما امنوا بالنبیین الصادقین المنفردین وصالوا علیهم کالسباع

ہمچو این امثال در ہر جا واجب العمل نیستند ندانستند کہ موردہائے این مثالہا چیست وہمچو نادانے سخن گفتند - وانبیاء منفرد

الضرورة الى بعث الحكم من الرحمان - وكان ذالك وعدا من الله

شد کہ خدا تعالیٰ برائے رفع اختلافات حکم کنندہ را بفرستد - وایں از طرف خدا تعالیٰ وعدہ بود

المنّان - فانّ القوم جعلوا القرآن عضين - وادّعى بعضهم انهم من

چرا کہ قوم مسلماناں قرآن را پارہ پارہ کردند - وقومے دعوی کرد کہ ایشاں از محدثان

المحدّثين - و شمّروا عن ذراعيهم لتخطية المقلدين - وقوم

ہستند وبرائے خطا وار قرار دادن مقلدین آستین از ہر دو دست خود برچیدند و قومے

أخرون يقولون ان الاسلام قد بطل فى هذا الزمان شرعه -

دیگر پیدا شدہ اند کہ میگویند کہ شرع اسلام در ایں زمانہ باطل شدہ است -

وتجدّد ضوءه - وقالوا ما هو الّا كسمر البارحة - وليس كمرهم

دور لیستان او ہیچ شیر نماندہ - وگفتند کہ شریعت ہمچو افسانہ شب گذشتہ است و ہمچو مرہم زخمہا

القروح بل كالاشياء القارحة - وقد بثّوا تلك الأراء - ونثّوا

نیست بلکہ خود زخم پیدا کنندہ است وفوشاں ایں رائے ہارا در مردم شہرت دادہ اند - وایں

هذه الهواء - فانظر كيف تمادى اعتياص المسير - وسرت

ہوائے نفس را فاش کردہ اند - پس بہ بیں کہ چگونہ پیچیدگی راہ و دشواری آں دراز شد - و

هذه العقيدة فى اكثر الناس من الفقير والامير - وصارت

ایں عقیدہ در اکثر مردم از فقیر و امیر سرایت کردہ است - و

الشريعة كبئر معطلة وقصر حصيدا فى اعين الحكام -

شریعت ہمچو چاہ بیکار و شہر ویران گردید در نظر حکام -

فلا يُحرز جنى عودها كما هو حقّها من دُوَل الاسلام - وما

و حاصل نے شود میوہ شاخ او از دولتہائے اسلام چنانکہ حق اوست و

نرى ملكا من ملوك ملتنا عند الاثام - ان يراعى

ہیچ شاہے از شاہان اسلام بوقت سزائے گناہ نمی بینیم کہ بروقت

حدود الشریعۃ عند تنفیذ الاحکام - بل یتوغّرون غضبا

صادر کردن احکام رعایت حدود شریعت کنند بلکہ از غضب افروختہ مے شوند

اذا وعظوا لھذہ السبیل - ولا یخافون قھر الرب الجلیل -

چوں برائے ایں راہ وعظ کردہ شود و از قہر خدا تعالیٰ نمے ترسند -

یقطعون الانوف و یفقئون العیون - ویحرقون بادنی جرم و

بینی ہا مے برند و چشم ہا کور مے کنند و بادنیٰ جرم میسوزانند و

یغرقون - ومع ذالک لا یستقرون الیقین و یتبعون الظنون -

غرق میکنند - و باایں ہمہ یقین را نمی جویند و پیروی ظن می کنند -

یُذبح کثیر من الناس عند اشتعالھم - و قلّ من غُمِر بنوالھم

بسیار مردم وقت غضب شاں ذبح مے شوند وکمتر است آنکہ از عطیۂ شاں بہرہ داشتہ

یقتلون الناس بقصاصۃ - ولو کانوا من ذوی خصاصۃ - و اذا

باشد - مردم را برائے اندک چیز قتل می کنند اگرچہ از ناداراں و مفلساں باشند ہرگاہ

اعترتھم شبھۃ فی خیانۃ رجل من الرجال - فلیس عندھم

اوشاں را بہ خیانت کسے شبہ پیدا می شود پس نزد شاں

جزاءہ من غیر سفک الدم والاغتیال - یُسْلِمُونَ البراء للکُرَبِ مہ -

سزائے آں شخص بجز خون ریختن و کشتن ہیچ نیست مردماں بے گناہ و پاک را بہ اندوہ ہا می سپرند

ولا یخافون اللّٰہ و یوم نزول النُّوَب - لا یراعون العدل عند

و از خدا و از روز فرود آمدن مصیبت نمی ترسند - در وقت پاداش رعایت عدل

المکافات - ولا یمیلون من المصافّ الی المُصافات - لا یعلمون

نمی کنند و از جنگ سوئے صفائی محبت میل نمی کنند نمی دانند کہ

شرائط ارباب الامر والسیاسۃ - وما اُعطوا حظا من الفراسۃ -

اہل حکومت و سیاست را بر کدام شرائط پایند باید بود و ہیچ بہرہ از دانست ایشاں را نہ دادہ شد

یقولون انا نحن المسلمون - و یعملون علی رغم وصایا الاسلام ولا

می گویند کہ ما مسلمان ہستیم و برعکس وصیتہائے اسلام عمل مے کنند و

یخافون - یداومون علی السیر التی تبائن الورع والتقاۃ - ولا

نمی ترسند بران سیرتہا مداومت می کنند کہ مخالف تقوی و پرہیزگاری ہستند و

یاتون الصوم ولا یقربون الصلوۃ - لا یاخذون سبل العدل عند

حاضر مسجد ہا نمی شوند و نماز را قریب نمی آیند بروقت دیدن لغزشہائے مردم

رؤیۃ عثرات الناس - ولا یحزمون عند تطلب المثالب و

راہ عدل نمی گیرند - و در جستن عیب ہا ہمہ زور خود می افگنند و در وقت عیب جوئی طریق احتیاط نگاہ نمی دارند

یتکئون علی السعاۃ الذین ہم کالخناس - وکثیر منہم ینفدون

و بر بدگویان تکیہ می کنند کہ ہمچو شیطان اند و بسیار از ایشان مال ہائے

اموال الرعایا فی الشہوات - و یاخذون بالظلم ثم ینفقونہا

فراہم آمدہ از رعیت را در شہوات خرچ میکنند و بظلم مے گیرند باز در جاہائے بدی

فی مواضع الہنات - ولا یراعون مواقع البر و یتمایلون علی

خرچ مے نمایند و محل نیکی را رعایت نمی کنند و بر اسراف

الاسراف - وما تراہم الا فی مواضع اللعب واللہو لا علی سرر

زور مے دہند و ایشان را نخواہی دید مگر بر در مکان ہائے لہو و لعب نہ بر تخت ہائے

الانصاف - ولا شک ان سیئات الملوک ملوک السیئات

انصاف پس ہیچ شک نیست کہ بدیٔ بادشاہان بادشاہ بدی ہاست

لما یبلغ اثرہا الی العجائز والایتام والصالحین والصالحات -

چراکہ اثر آن بدی ہا تا بیوہ زنان و یتیمان و نیک مردان و نیک زنان مے رسد

وکم من رجال یخملون بظلمہم بعد النباہۃ - و یزدرون

و بسیار مردم اند کہ بباعث ظلم ایشان پس از ناموری و بزرگی گمنام می شوند و بوجہ ردکردی ایشان

لردهم بعد الوجاهة - و ترىٰ هم يُضيقون على الناس سبيل

بعد از وجاہت حقیر شمرده می شوند   و بر مردم راه ملاقات بدربانان تنگ مے کنند

لقاءهم بالبوابين - فيجد الى السعاية طريقاً كثيرٌ من

پس غمازان   موقع غمازی مے یابند

الساعين - و ياتون ابوابهم و يَدّعون ثبوتا و تحقيقا - ليطلبوا

و بر در اوشاں آں غمازاں مے آیند و مے گویند کہ ما فلاں امر را ثبوت رسانیدیم تا کاروبار

لِشَمْل غريب تفريقا - و يختلقون اضاليل و يُلفّقون اباطيل

و سلسلہ مظلومی را برہم زنند   و سخنانے دور از راستی می تراشند و امور باطلہ را باہم پیوند می دہند

فيُجهزون بها الضعفاء المجروحين - و يولمون المتالمّين - و

پس بداں افتراہا مردمان ضعیف خستہ حال را مے کشند و دردمنداں را دردے رسانند

يُعقّبون الازواج على ازواج - و لا يراعون حقوقهن و يذبحونهن

و زنہا بر زنہا مے کنند   و رعایت حقوق شاں نمی کنند و ہمچو میش ہا

كنعاج - لا ينظرون الى البلاد كيف خربت و تشعّثت - والى الرعايا

ذبح می نمایند   سوئے ملک نمی بینند کہ چگونہ خراب شد و پراگندہ شد و نمی بینند سوئے رعایا

كيف تعكّست و تعلّثت - و الى الاجناد كيف نصبت و وصبت

چساں برجائے خود خشک شدند و امر شاں مختلط گردید - و سوئے لشکرہا کہ چگونہ در رنج و تکلیف اند

و الى الجياد كيف عطلت و عطبت - و لا يتركون درهما ممّا

و سوئے گردتہا چگونہ معطل شدند   و در رنج افتادند   و نمی گذارند یک درہم ازاں مال

وظفوا على ضياع الرعيّةِ ولو هلكت دوابهم و ضاعت

کہ بر آب و زمین رعیت مقرر کرده اند   و اگرچہ مویشی ایشاں مرده باشند   و زراعتہا

زروعهم من الأفات السماوية او الارضية - و يعاقبون للخراج

ضائع شده باشند   از آفات سماوی یا ارضی   - و در شکنجہ می کشند برائے خراج

و لو لم یتعهّد الارضَ العهادُ - و امحل الملك و ذابت من

و اگرچہ بر وقت باراں نباریدہ باشد و گرچہ خشک سال عام بودہ باشد و جگرہا

الجوع الاکباد - و لو أعوزت العلوفات - و عزّت الاقوات - و

از گرسنگی گداز شدہ باشند - و اگرچہ چارۂ مواشی نایاب گردیدہ باشد و قوت مردم عزیز الوجود گردیدہ

لا یبالون حتی تهلك الرعایا او تلفظهم ارض الی ارض لشدائد

و ہیچ پروا نمی دارند تا بدیں نوبت رعیت مے میرد - یا از زمینے سوئے زمینے افگندہ می شود برائے

امتراء المیرة - و یتیهون مع صبیانهم سائلین علی ضعف

سختی ہائے حاصل کردن رزق - و بر درہا مع بچگان خود سوال کنندگان مے گردند باوجود ضعف

من المریرة - ولا یملکون فتیلا - ولا یجدون الیه سبیلا -

و ناتوانی از قوت نفس و مالک نمی باشند خستہ خرما را و نہ بداں راہ مے یابند -

لا یبقی لهم متاع لیستظهروا به علی الایام - ولا ضیاع

باقی نمے ماند ایشاں را متاعے تا بداں بر روزہائے گردش خود مدد جویند و نہ زمین باقی ماند

لما ینهبه سنة جماد و جوع صائل کالضرغام - و عدم الریف

چراکہ سال بے باراں او را غارت میکند و گرسنگی ہمچو شیر حملہ میکند و نیز زمین بے کشت مے باشد

و منع بیع الارض من الحکام - و تشتدّ البلیة - حتی تسقط

علاوہ براں از فروختنِ زمین ممانعت می کنند و بلا درجہ غایت سخت می گردد تا بحدیکہ زنان

النساء الاجنّة - و یعْوِل الابناء و لا یجدون المیرة - و مع ذالك

بچگاں را می افگنند و فرزنداں فریاد مے کنند و رزق نمے یابند و با ایں ہمہ

یستقریهم الشرطون لخراج الملك و یأخذونهم اخذة رابیة -

ایشاں را سپاہیاں خراج گیر تلاش می کنند و می گیرند ایشاں را سخت گرفتنی -

و یحاقبون و یقولون این تفرّون و علیکم هذه باقیة -

و در شکنجہ مے کشند و میگویند کجا مے گریزید و بر شما اینقدر بقیہ باقی است -

فیبکون ویقولون یالیت المنیۃ کانت القاضیۃ۔ و لا

پس این بیچارگان گریہ می کنند ومیگویند کاش امروز موت فیصلہ این زندگی ما کردے و فریاد ایشاں

یسمعون زفیرھم۔ ولو القوا معاذیرھم۔ھذہ عیشۃ رعایاھم

نے شنوند اگرچہ از ہرگونہ عذرہا کنند ۔ این زندگی رعیت ایشاں

وھم علی الارائک یضحکون۔ ویشربون الخمر ویتمھرون۔

وایشاں بر تخت ہا مے خندند۔ و شراب مے نوشند واز خوشی مے جنبند

وبالجواری یلعبون۔ وفی اللیالی یزنون۔ وفی النھر یظلمون۔

وبا زنان بازی مے کنند ودر شب ہا بدفعل می کنند ودر روزہا ظلم مے کنند

واذا جاءھم احد من الذین اصابتھم مصیبۃ واخذتھم

واگر یکے از آناں نزد ایشاں بیاید کہ مصیبت زدہ و حوادث رسیدہ اند

داھیۃ فیشتمون ویدعون۔ واذا عرض علیھم قصۃ مصیبتھم

پس دشنام مے دہند و دفع کنند وچوں قصہ مصیبت خود را بہ تضرع

تضرعاً وادباً۔ فیعرضون ساکتین ولا یردون علیھم جواباً۔ و

وادب عرض میکنند پس خاموش مے مانند و جواب شاں نہ مے دہند و

لا یعبئون بمقالھم ولا یبالون تضرعھم وما نزل لھم من

ہیچ پروائے گفتگوئے شاں نمی کنند ونہ پروائے تضرع ومصیبت شاں مے نمایند

اھوالھم۔ ولم یزل امر الظلم یزداد۔ والنفوس تصاد۔ حتی

وہمچنیں ظلم زیادہ مے گردد وجان ہا شکار مے شوند تا آنکہ

یبور الرعایا وتخرب البلاد۔ وانھم من ملوک المسلمین۔

ہلاک میشود رعیت وخراب میشوند شہرہا وایشاں از بادشاہان اسلام اند

ولا نقص علیکم قصۃ الاٰخرین۔ فندعوک یا قدر السماء۔

وقصہ دیگراں بر تو نے خوانیم پس اے قدیر آسمان ترا می خوانیم

این انت من هذه الامراء- الرعایا یصلحون الارض بشق الانفس

ازیں امیراں کجا دور می مانی مردم رعیت زمین را بعد مشقت قابل زراعت

للزراعة والغراسة- واذا استخرجت فیکتبون الخراج علیهم

و نصب درختاں می کنند و چوں قابل زراعت شد پس ایں امراء بعد خراج خود مقرر

ولا یؤدون شرائط السیاسة- ومن المعلوم ان الرعیة تؤدی

میکنند بغیر اینکه شرائط رعیت بجا آرند و ایں معلوم است که رعیت خراج حاکماں

الخراج الی الولاة- لکونهم من الحماة- واذا فاتت شرائط

ازیں وجہ مے دہد که ایشاں حامیاں و حافظان ایشاں ہستند پس چوں شرائط حمایت

التعهد والتکفل والحمایة- فزال الحق کأن الرعایا خرجت

و ذمہ داری و نگہبانی محفوظ نماند پس حق زائل شد گویا مردم رعیت ازیں

من تلك الولایة- بل الخراج ما بقی خراجاً الذی یوظف علی

ولایت نماندند بلکه دریں صورت آں خراج نماند که بر مردم زمینداراں مقرر

الفلاحین- وصار کالجزیة التی تضرب علی رقاب اهل الذمة

کرده میشود ہمچو آں جزیہ شد که بر گردن ہائے اہل ذمہ مقرر کرده مے شود

المغلوبین- فالحاصل انهم یاخذون خراجهم ان اصاب المطر

پس حاصل ایں است که اوشاں خراج خود از زمینداراں مے گیرند اگر بارش شود

ارض الفلاحین او لم یصب- وهذا عدلهم فانظر واعجب-

یا نشود وایں عدل ایشاں است پس بہ بیں و تعجب کن

وکذالك لهم عادات اخری لا یمکن شرحها- ولا یوسی جرحها-

و ہمچنیں ایشاں عادت ہائے دیگر نیز دارند که شرح آں ممکن نیست و نه زخم آنہا قابل علاج

تمر لیالیهم بالخمر والزمر- ونهرهم فی النرد والقمر- و

شب ہائے اوشاں در خمر و مزمار زدن می رود و روز ہائے شاں در نرد و قمار میکنند و

معذالک یتمنّی کل منهم ان یکون مهیبا فی اعین الناس - و

بلوجود ایں ہریکے ازایشاں آرزو مے دارد کہ درچشم مردم باہیبت باشد و

مظفرا عند الباس - و تجدهم عظیمة النهمة فی شهوات الدنیا

در وقتہائے جنگ مظفر ومنصور بود - وتو ایشاں را در شہوات دنیا ولذتہائے آں شدید الحرص

و لذاتها - و مستغرقین فی ملاهیها و جهلاتها - لا یفارقون

خواہی یافت و در لہو ولعب دنیا و کارہائے جہالت آں غرق خواہی دید - واز جام ہائے شراب

کأس الصهباء - و لا ادناس الندماء - لا یطیقون ان یسمعوا

جدا نمی شوند واز ناپاکی صحبت ہم نشیناں دہم کاسہ شراب دوری واحتراز نمی کنند طاقت نمی دارند

نصیحة - او یحتملوا من الوعظ کلمة - فیاخذهم عزة - و

کہ نصیحتے را بشنوند یا برداشت یک کلمہ وعظ کنند پس خیال بزرگی خود ایشاں را می گیرد و

یتوغرون غضبا و غیرة - و یکون اکرم الناس علیهم من

سینہ شاں از غضب و غیرت پُر می گردد و بزرگتر نزد ایشاں کسے است کہ

زیّن لهم حالهم و حمدهم و اعمالهم - یجدون الامارة والدولة

حالات بد ایشاں را نزد شاں نیک نماید و تعریف ایشاں و کارہائے ایشاں کند - فرمانروائی و دولت را

فی حداثة السن و عنفوان الشباب - فیجرّهم اهواءهم و

در اوائل جوانی خود مے یابند پس خواہش ہائے نفسانی شاں و دوستان

ندماءهم الی طرق التباب - لا یکون لهم معرفة بتدبیر الناس

ہم پیالہ شاں ایشاں را سوئے راہ ہلاکت می کشند - نمی باشد ایشاں را معرفت و تدبیر مردم و نہ ایں عقل

وضبط امورهم - و لا یطلعون علی ضمائرهم و مستورهم و لا

کہ چساں امور رعیت منضبط می باید کرد و بر خیالات پوشیدہ شاں اطلاع نمی دارند و

یعطی لهم دهاء یحفظ به اقتصاد و توسط و اعتدال -

آں عقل ایشاں را نمی دہند کہ بداں طریق اعتدال را رعایت کردہ باشند -

فيسرفون وتكون ذخائر الدنيا وخزائنها عليهم وبال - وان اصابهم

پس اسراف می کنند وذخیرہ ہائے دنیا و مال ہا بر ایشاں وبال می گردد واگر ایشاں را

غم فلا يكون لهم صبر و استقلال - و ربما يذهبون الى نهاير

غمے رسد پس صبر و استقلال از دست مے دہند وبسا اوقات دیدہ ودانستہ در ہلاکتہائے

باقدامهم فيحل عليهم غضب الله و يلقى زوال - لا يرضون

افتند پس غضب الٰہی بر ایشاں نازل مے شود وزوال مے آید از دانشمندے

عن نحرير اتقن امور السلطنة - و يتخذون الرعاع اخدانا

راضی نمے شوند کہ امور سلطنت را بر ضبط آوردہ است - وہمچو زنان مردم کمینہ را دوست

كالنسوة - فيكون آخر امرهم الانتحار - او الجنون او الفضيحة

مے گیرند پس آخر امر ایشاں خودکشی مے باشد وجنون یا رسوائی

والتبار - لا يعطون فراسة صحيحة - ولا كالعقلاء قريحة -

وتباہی ایشاں را فراست صحیحہ نہ مے دہند ونہ طبیعتے ہمچو دانشمنداں

و تعلم ان من شرائط الوالى ذى المعالى - ان يحلى له من

ومے دانی کہ از شرائط فرمانروا این ست کہ دماغ او بلند باشد

دماغ على - و عقل يبلغ الى الاعماق والعوالى - و نور يحيط

و او عقلے دارد کہ تا عمیق در عمیق وگرد اگرد برسد - و نورے دارد کہ

الاسافل والاعالى - و ان يعرف ضمير المتكلم - و يفرق بين

احاطہ اسفل واعلیٰ کند وانکہ نیت پوشیدہ کلام کنندہ را بشناسد ودر متکلف و

المتكلف و المتألم - و يكون على بصيرة كانه نوجي بذات

دردمنداں حقیقی فرق تواند کرد و او را چناں بصیرۃ دادہ باشند کہ گویا اورا از راز دل

الصدور - او تكهن بما كان من السر المستور - ومن شرائط

آگہی دادہ شد یا بکہانت دانست آنچہ راز پوشیدہ بود واز شرطہائے

لامارةِ ان یُفرِّق الامیر بین الورم و الوثارةِ - وان یفهم دقائق

فرماں روائی این است کہ فرق کند امیر در آماس و فربہ شدن بکثرت پیہ و باریکی ہائے

الامور السیاسیة - و یفوق رایہ آراء جمیع ارکان الوزارة -

امور رعیت پروری بفہمد و بر رائے ہمہ وزیراں رائے او غالب باشد

و ان یعظم رعبہ وتنفذ احکامہ بالاشارة - و ان یقدر

و رعب او عظیم باشد و بیک اشارہ احکام او نافذ شوند و انکہ قادر بود

علی ضبط الامور و الاخذ فیھا بالثقة - وان یودیھا بالتروی

بر ضبط امور و باعتقاد تمام کارہائے سلطنت تواند کرد و انکہ امور سیاسیہ را بخیال ادا کند

و المضاء فیھا علی وجہ البصیرة الصادقة - وان تکون لہ انوار

کہ اندوہ آن بجزد دو در آنہا بوجہ بصیرت فرو رود و انکہ ہمچو خضر نورہائے دانش

درایة القلب کالخضر عند اعتیاص المسیر - وعند التقحم

دل او در راہ ہائے پیچیدہ و در وقت داخل شدن

فی السبل المخوفة من دقائق التدابیر - ولکن کیف یدرکون

در راہ ہائے خطرناک از قسم تدبیرہائے باریک یاور بو باشند مگر این مردم چگونہ این مقام را

ھذا المقام - ولا یخافون ربھم العلام - ولا یتکلمون بوجہ طلیق

بیابند و ایشان از خدائے دانندہ غیب نمی ترسند و بروئے کشادہ گفتگو نمی کنند

ولا ینطقون الّا بعبس و لسان ذلیق - فلذالک یلتبس علیھم

کلام نمے کنند مگر چیں بر جبیں و بزبان تیز پس ازبہر ہمیں راز مردم بر ایشاں

سرّ النّاس - ولا یطیقون ان یزنوا الناس وزن القسطاس -

پوشیدہ می ماند و نمی توانند کہ ہمچو وزن ترازو مردم را وزن کنند

فیتوغرون غضبا علی من یستحق الرحم ویرحمون من ھو

پس پر میشود سینہ شان از غضب بر کسے کہ مورد رحم است و رحم مے کنند بر کسے کہ

كالخناس - يُودِعُون المستحقين لهباً - ويُعطون البطّالين ذهبًا -

همچو شیطان است - می سپارند اہل استحقاق را گرمی آتش و بے کاراں و بدروشاں را زر می دہند

يحارب الله قلوبهم و يسرّ الشياطين ذنوبهم - و الذين يتخيّرون

جنگ می کنند با خدا تعالیٰ دلہائے شاں خوش می کنند شیطان ہا را گناہ ہائے شاں و آناں کہ در حالت کودکی شاں

لتاديبهم و تهذيبهم في عهد الصبا - فهم يُرغّبونهم في الخمر

برائے تادیب و تہذیب ایشاں منتخب می شوند پس ایشاں برائے شراب و مزامیر ایشاں را

و الزمر و على مُنادمة على الرُّبى - ويستقرون حِيلاً لذالك

رغبت می دہند کہ تا بر بلندی کوہ و پشتہ ہا باہم شراب نوشند - و برائے ایں کار در وقت

في اوقات المطر وعند هزيز نسيم الصباء - فيتوحّون من

بارش و وزیدن نسیم صبا حیلہ ہا مے جویند پس اندک اندک از شراب

الشراب في بعض الاوقات - ثم يزيدون و يداومون وينشأون

در بعض اوقات می نوشند باز زیادہ مے شوند و بران ہمیشگی می کنند و در ہمیں عادات

في مثل هذه العادات - ويقولون هل من مزيد عند المنادمات -

نشو و نما مے یابند و در مجلسہائے شراب میگویند کہ اگر زیادہ است آں ہم بیارید

و يحفدون الى استيفاء اللذات - و كذالك يسوّدون كتاب اعمالهم

و سوئے کامل کردن لذات مے شتابند و ہمچنیں نامہ اعمال خود را سیاہ می کنند

قبل ان يخضرّ ازارهم - و يبقل عذارهم - و يتعوّدونه يوماً فيوماً -

قبل ازینکہ سیاہ شود یا جامہ ایشاں یعنی موئے زہار بر آید و سبز گردد بروت ایشاں - و ہر روز عادت خمر مے کنند

ولا يبالون لعنا ولا لوما - و يزعمون ان الخمر يقوّي ابدانهم

و از لعن کسے پروا ندارند و گمان مے کنند کہ شراب بدن ہائے ایشاں را تقویت می بخشد

و يوقظ ثعبانهم - و يُغري على البغايا شيطانهم - و يظنون

و مار ایشاں را بیدار می کند - و شیطان ایشاں را بر زنان فاسقہ می انگیزد و گمان مے کنند

ان الخمر تحط عنهم ثقل الهموم۔ وتضع عنهم عباء الغوم۔
کہ شراب از ایشاں بار غمہا دور می کند وبارگراں غمہا را از سرشاں فروے آرد
و يقولون انها تفرح البال۔ و تزيل اللغوب و الاضمحلال۔
و میگویند کہ شراب دل را قوت می دہد وماندگی و نیستی را دور ے کند
و اذا شربوا فيهذون طول النهار۔ و يعتدون على من لم
وچوں نوشیدند پس ہمہ روز بیہودگی ے کنند و ہر کہ گاہے نہ نوشیدہ است
يُذق من الاحباب و الانصار۔ و يُقدّمون اليهم كأسا بأيديهم
از دوستاں و مددگاراں برو اصرار ے کنند کہ او ہم بنوشد و پیالہ ہائے شراب بدست خود
و يسقون بالاصرار۔ فيشربون ما اُحضر كراهةً او بالانقياد۔
پیش ے آرند و بہ اصرار ے نوشانند۔ پس می نوشند و ہر کہ حاضر کردہ باشد بکراہت یا باطاعت
ثم يتعوّدونها فتدور الكأس كل ليل حتى يسقطوا كالجراد۔
باز عادت میکنند اورا وہر شب دور شراب میشود تا بوقتے کہ ہمچو ملخ می افتند
و يجعلون النهار للزينة و اللباس۔ و الليل للكأس۔ و قد
و روز را برائے زینت و لباس خاص ے کنند و شب را برائے خوردن شراب و گاہے
تجتمع اليهم في بعض لياليهم بغايا السوق۔ و يكرّمن
در بعض شب زنان بازاری ے آیند پس باعزت نشانیدہ می شوند
و يُحظمن و تُقدَّمُ اليهن كئوس من الغبوق۔ فلا يزالون
و تواضع می کنند ایشاں را بشراب شب انگاہی پس ہمیشہ
يتعاطون الاقداح۔ و لا يفارقون الراح۔ و يُظهرون بالقهقهة
جام شراب ے نوشند وجدائے شوند شراب را وبقہقہہ خوشی خود ظاہر ے کنند
المراح و يتذاكرون في مدح الملاهي و انواع اللذات۔ فقد
و باہم ذکرے کنند در مدح اسباب لہو و انواع لذات۔ پس گاہے

يجرى الكلام فى الطعن نوع الخمر وقد يدور القول فى مدح

کلام مدبلیغ تر قسم شراب جاری میشود وگاہے سخن در وصف زنان سرود گویان

المغنيات - ويقول احد انى آليتُ ان لا اتزوج الّا هذه

باہم میکنند ویکے از ایشاں میگوید کہ من سوگند خوردہ ام کہ ہمیں زن فاحشہ را بنکاح در آرم

البغى - ويقول الآخر ان فزتَ فقد وجدتَ الكوكب الدرّي

دیگرے میگوید کہ اگر دریں کامیاب شدی پس ستارهٔ درخشاں را بدست آوردی

ويتزوجون البغايا فيسرى سِيَرهنّ فى وُلدهن ويصدر

و در نکاح خود مے آرند زنهای بازاری را - پس سیرت آں زناں در بچہ ہائے شاں سرایت می کند. و طبعًا

منهم الرزائل طبعا لا من الارادة - ولا يوجد فيهم كامهاتهم

کمینگی ہا از ایشاں صادر میشوند نہ ارادتًا ہمچو مادر ہائے شاں در اوشاں خلق نیکو یافتہ

خلق حسن ولا رائحة من العفة والزهادة - نعم يوجد

نمے شود ونہ بوئے از عفت و زہادت ہاں ہمچو زنان بازاری

كالبغايا نوعٌ من الجلادة - مع القرائح الوقّادة - وحبّ

قسمے از چالاکی در ایشاں یافتہ مے شود با طبیعتہائے تیز وخواہش

الزينة - وهوى السيادة والسيادة - فيتكبرون ويهلكون

زینت و سرداری پس تکبر مے کنند وہلاک می شوند

وقل ان يُختم لهم بالسعادة - ويبرز اكثرهم على عادة

وکمتر مے افتد کہ خاتمہ اوشاں بر سعادت گردد واکثر ایشاں بر عادت

الغمازين والنمّامين - وكالجوارى الزانيات معجبين - متوغرين

غمازاں ونماماں ظاہر مے شوند وہمچو دختراں زانیہ عادت خود بینی وخشم

مستشيطين - وبالكبر رقّاصين - لا يوجد فى بطونهم الّا

واشتعال دارند و از کبر مے جنبند یافتہ نمی شود در دلہائے شاں مگر

صدید البخل و الغلّ و العناد - و لا یرضون الّا بالتفرقة و الفساد
ریم بخل و کینہ و عناد و راضی نہ می شوند مگر بتفرقہ و فساد
لا یصنعون بعباد اللّٰہ الّا شرًّا - و لا یضمرون الّا ضرًّا - یتباھون
نمی کنند با بندگان خدا مگر شرارت و در دل نمی دارند مگر بدی را - فخر می کنند
بفوز الدنیا الدنیة - مع دعاوی الرھبانیة - یعادون الصدق
بمراد یابی دنیائے ناکارہ باوجود دعوی ہائے قطع تعلق از دنیا - دشمن میدارند صدق را
و بنیه - و یلحقون بمن یناویه - ینتبھون علی خطاءھم - ثم
و اہل آنرا و می پیوندند بکسانیکہ دشمن می دارند صدق را - متنبہ کردہ میشوند بہ خطا ایشاں باز
لا یندمون علی بادرة ازراءھم - و من تصدّی لاستیراء زندھم
پشیماں نمی شوند بر شتابی نکوہیدن خود و ہر کہ برائے آوردن آتش چقماق شاں پیش آید
و استشفاف فرندھم - فلا یجدھم الّا سقطا خالیا من خیر
و بتامل نگریستن خواہد در جوہر شمشیر شاں پس ایشاں را از خیر دنیا و آخرت خالی خواہد یافت
الدنیا و الاٰخرة - و من اوتم الناس و من اساری الخناس و من
و از حقیر تر مردم و از قیدیان شیطان و از
الفرقة المفسدة - وکیف کان علی رشد من خرج من رحم الزانیة -
گروہ فساد کنندگان باشد و چگونہ کسے رشید باشد کہ ولد الزنا است
فلا شك ان البغایا قد خرّبن بلداننا - و اضللن شبّاننا - و
پس ہیچ شک نیست کہ زنان فاحشہ ملک مارا خراب کردہ اند و جوانان مارا گمراہ کردہ و
بھنّ و باولادھن حق قول نبینا المصطفیٰ - کما تعلم و تری -
برایں زنان و بر اولاد شاں منطوق حدیث نبوی بظہور آمدہ چنانکہ می بینی و مے دانی -
وصدق ما قال سیدنا و نبینا فی علامات اٰخر الزمان -
و راست شد آنچہ گفت سیدنا و پیغمبر ما در علامات آخری زمانہ -

فان نطفة البغايا قد خامر اكثر ولد وتملأ منه اكثر البلدان - وما

چراکہ نطفہ زنان بازاری باکثر بچگان مخلوط شدہ و این زنان بازاری

نقصن بل يزددن كما و كيفا و خبثا و ضرا - و هل يوم

کم نشدہ اند بلکہ از روئے کیف و کم و خبث و ضرر در زیادت اند و ہر روز حال شان

هلم جرا - وهذا ما قدر الله لهذا الزمان و اتاح -

سوئے کثرت و خندِ نجرات و این آن امر است کہ خدا تعالے برائے این زمانہ مقدر کردہ است

وطوبى لمن اعرض عنهن و راح - وويل للذين تمايلوا

و خوش قسمت کسے کہ ازین زنان اعراض کرد و رفت پس واویلا بران کسان کہ بر رغوبات شہوت

على رغائب الشهوة - و مالوا الى هذه الفئة الفاسقة - بدون

خود را افگندہ و سوئے این فرقہ فاسقہ میل کردہ

نظر الى العاقبة - يموتون لاستيفاء اللذة - ويتلون تلو البغايا

برائے حظ کامل لذت مے میرند و پس زنان فاسقہ

كسكارى الحانة - و ينهضون على اثرهن كجدايا الظبية و

ہمچو مستان شراب خانہ می روند و پس ایشان برے خیزند ہمچو بچگان آہو مادہ۔ پس آہو مادہ ہمچو

اجرية الكلبة - و يدورون بهن كما يدرن فى اهواء

بچگان سگ مادہ پس سگ مادہ و ہمچو یکہ این زنان گردش میکنند در خواہشہائے

النفس الامارة - و قد سماهن رسولنا صلى الله عليه وسلم

نفس امارہ و جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نام این زنان ظبیۃ الدجال

ظبية الدجال - وقال قد قدر خروجهن قدامه هذا المحتال -

نہادہ است و فرمودہ است کہ خدا تعالیٰ مقدر فرمودہ است این زنان فاسقہ ہمچو آہو مادہ

لينذرن بظهوره كدلالة كثرة الفار على الطاعون الاكال -

خود را آئندہ پیش از دجال ظہور خواہند کرد - و ہمچو کثرت موشان کہ بر طاعون دلالت مے کند

و السرّ فیه ان البغایا حزب نجس فی الحقیقة - و یُظهرن علی

و راز دریں این است کہ زنان فاحشہ در حقیقت پلید اند و بر مردم پاکی و

الناس طهارتهن و نظافتهن بانواع الزینة و الالبسة و التهاب

نظافت خود را بزینت لباس و سرخی رخسار

الخد و النعومة - و هذه دجل منهن کالدجال و شابهنه باتم

و نازکی مے نمایند و ایں دجل ایشاں است ہمچو دجّال و ایں زنان بدحال

المشابهة - فجُعلن کارهاص له علامة لهذه المماثلة - ثم ان

شابهت تام دارند - پس دجال را بطور پیش خیمہ قرار داده شدند بوجہ ایں مماثلت کہ

الدجال لیست افعاله کالرجال - بل یستر وجهه الکاذب

درمیاں است - باز ایں ہم سر است کہ کارہائے دجال ہمچو مرداں نیست بلکہ دجال ہمچو زناں روئے دروغ خود را

کالنساء و یُری نفسه کالصادقین لصید الجهال - و یخفی

مے پوشد و ہمچو صادقان برائے شکار جاہلاں خویشتن را می نماید و فریب ہائے خود را

مکائده کقحبة یخفی شیبها بالادهان و الخضاب و انواع

ہمچو آں زن پوشیده مے دارد کہ پیرانہ سالی خود را بمالش دہن و خضاب وغیره اعمال می پوشد

الاعمال - ففی هذه اشارة الی ان للدجال و البغایا لسیرة

و دریں مثال اشارت است کہ زنان فاحشہ دجال را

واحدة و هذه الفرقتان تتشابهان فی الحیل و الافعال - و

در حیلہ جوئی و کارسازی مشابہت مے دارند و نیز

تماثلان فی الافتعال و جذب القلوب بلین المقال - و تری

بدروغگوئی و بہتان تراشی و کشیدن دلہا بنرم گفتگو مشابہت شاں باہم واقع است و می بینی

بعض البغایا العجائز تظهر وجهها بالتدهینات و التسویلات

بعض پیره زنان فاحشہ را کہ می نمایند روئے خود را بہ روغن مالیدن و خود را آراستن

والتزیینات کالشبان - فیحسب الجاهل وجهها الدمیم کالبدر

و زینت دادن ہمچو جواناں - پس نادانے روئے زشت او را ہمچو ماہ تابان مے انگارد

فی اللمعان - فکل ما تفعل البغی بالمکیدة - و ترٰی جلادته

پس آں ہمہ کارہا کہ زن فاحشہ بمکر و فریب و ہمچو آہو مادہ چالاکی

کالظبیة - کذالک یفعل الدجال و یظهر زینة التقوٰی و

و سبکی خود مے نماید ہمچنیں دجال زینت تقوی و عفت ظاہر مے کند

العفة - فی بطنه یغلی الرحیق - والوجه کانه الصدیق -

و در شکم او شراب جوش مے زند و رو چناں مے نماید گویا مرد راست بازا

و یحجب طوائف الانام - بزینة تملق اللسان و اراءة

و مے پوشد و نابینا میکند طوائف انام را بچرب زبانی و نمودن تواضع

التواضع فی الکلام - فقد وقع هذه و هذا کالمرایا المتقابلة

در کلام پس زنان فاحشہ و دجال ہمچو آئینہ ہائے باہم متقابل اند

و فی هذا اشارة اخرٰی من الحضرة النبویة - و هی ان

و دریں اشارت دیگر نیز است از درگاہ نبوت کہ چوں

السیئة اذا کثرت و کملت و طغت و تموجت فهی تحدث

یک بدی بکمال مے رسد و زیادہ مے شود و موج می زند پس آں بدی

سیئة اخرٰی بالخاصیة - التی تحاکی الاولٰی فی الوان الکیفیة

کہ دیگر را مشابہ اوست پیدا مے کند انکہ بدی اول را در رنگہائے کیفیت مشابہ می باشد

و قد جرّبنا غیر مرّة ان نساء دار ان کنّ بغایا فیکون

و ما بارہا آزمودیم کہ اگر در خانۂ زنانِ آں خانہ فاسقہ باشند پس

رجالها دیوثین دجالین - و هکذا وجد تلازمها من

مردان آں خانہ دیوث و دجال مے باشند و ہمچنیں تلازم ایں ہر دو

الاولین الی الاخرین - ففکّر ان کنت من العالمین -
از اولین تا آخرین ہمیشہ موجود ماندہ - پس اگر عقلمند ہستی دریں فکر کو -
ثُم نرجع الی ذکر الملوك و الامراء - فنقول ما بقی علی
باز ما سوئے ذکر ملوک و امراء رجوع مے کنیم پس میگوئیم کہ بر راز امرائے
امراء ھذا الزمان ختم ولا حاجۃ الی الازراء - و انھم انقسموا
ایں زمانہ ہیچ مہرے نماندہ و ہیچ حاجت عیب گیری نیست واایشاں در زمانۂ ما
فی زماننا ھذا الی اقسام - و تنافوا فی فسق واجرام - فتجد
بسوئے چند قسم منقسم شدہ اند و در بدکاری و ارتکاب مختلف افتادہ اند - پس
بعضھم مشغوفین بنساءٍ و مدام - وبعضھم بالوان طعام - و
بعض را تو فریفتہ زنان و شراب خواری یافت بعض را سوئے طعامہائے رنگارنگ و
تشاھد بعضھم مفتونین برنّات المثانی - و مطّلعین الی
بعض را فریفتہ آواز تارہائے چنگ و قصد کنندہ سوئے

هذا ما رئینا فی بعض ملوك الاسلام - و امراء هذه الملة الذین
ایں آں امور اند کہ در بعض ملوک اسلام دیدہ ایم - و نیز در امیران ایں ملت کہ
صاروا کالانعام - قصروا ھممھم علی اللذات - و ترکوا حمی الخلافۃ
ہمچو چارپایان شدہ اند ہمت خود را بر لذات بستہ اند وگذاشتند مرغزار پادشاہی را
کالفلوات - ما بقی شغلھم من دون الاصطباح - ولا ذریعۃ
ہمچو بیابان شغل ایشاں بجز شراب خوردن ہیچ نماندہ و نہ ذریعہ
راحتھم من غیر الراح - یشربون الکمیت الشموس اذا حجب
آرام شان بجز شراب - مے نوشند شراب تند را چوں ابر از ظہور
الشمس المواطر - و تراءی السحب و سُرّت بشیمھا الخواطر -
باز دارد آفتاب را وظاہر شوند ابرہا و بدیدن آنہا دلہا مسرور شدند

اغاريد الغوانى و الاغانى - و مستهلكين على صوت برُهْرهة

آوازہائے زنان خوبصورت و سرودہا و ہلاک شوندگان بر آواز زن دخشندہ از صفائی جلد

من الادانى - و منهم الذين يستعذبون السفر الذى هو قطعة

از کمینہ و کم نژاد زنان - و بعض ایشاں را سفر خوش مے افتد آں سفر کہ درحقیقت پارہ

و قد فسدت بلادهم من انواع الفتن - و نزلت على الرعايا

و ملک شاں از گوناگوں فتنہ ہا تباہ شدہ و بر رعیت شاں

الوان المصائب والمحن - المسالك شاغرة و القبائل متشاجرة -

گوناگوں مصیبت ہا و محنت ہا نازل شدند - راہ ہا ترسناک اند و قبائل باہم اختلاف دارند

ما كان لاحد ان يسافر فى بلادهم بالانفراد - فيُنْهب او يُقْتل

طاقت کسے نیست کہ در ملک شاں تنہا سفر کند پس غارت کردہ میشود یا قتل کردہ میشود

ولا يُدْرِكه احد للامداد - لا يرون هؤلاء الى نظام حكام الدولة

و ہیچ کس مدد او نتواند کرد ایں مردم نمے بینند کہ چگونہ حکام دولت انگریزیہ

البرطانية و حسن صفاتهم و رزانة حصاتهم - و اساليب سياستهم

انتظام کردہ اند و چگونہ بطور ثقہ منشی و آہستگی کارہا می کنند و طریقہ ہائے رعیت پروری شاں

و اعاجيب فراستهم - عالجوا كل عليل و ما تركوا من داء دخيل

و کارہائے عجیب فراست او شاں ہر بیمار را علاج کردند و ہیچ مرض اندرونی را نگذاشتند -

يدركون كل مستغيث و مُعْوِل - و يسعون الى كل معضل - و

تدارک می کنند ہر مستغیث و گریہ کنندہ را و سوئے ہر کار مشکل مے دوند و

يُسوّون كل اَوَدٍ بايديهم - و يرحمون كل مظلوم باياديهم -

برابر میکنند ہر کجی را بدست خود و رحم مے کنند ہر مظلوم را بنعمت ہائے خود

يبدؤن بعائدة - ثم ينتفعون بفائدة - ينفقون فى امور

اول خود بعطیہ آغاز کنند باز فائدہ آں مے بردارند در امور

من العذاب - ليصطبحوا بنساء المغرب و ينضّوا بهن
از عذاب است تا بزنان یورپ شراب خورند و بر ایشان چشم ہائے خود
نواظرهم و يستوفوا مرح الشباب - فتارةً يغرّبون و
تازه کنند و خوشی جوانی را بکمال رسانند پس گاہے سوئے یورپ مے روند و

السياسة كثيرًا من المال - ثم ترجع اليهم اموالهم في المآل -
آبادی رعیت بسیار مال خرچ می کنند باز آخر کار مال ہائے شان سوئے شان باز مے گردند یعنی
يملكون بغرس عودٍ بستانا - و باستمالة جنانٍ جنانا -
فائده بردارند - مالک میشوند بہ نشانیدن شاخے بستان را - و بخوش کردن دلے باغے را
انظروا كيف اهراقوا المال عند دواهي الطاعون - مع اساءة
بہ بینید کہ چگونہ بروقت حادثہ طاعون مال خرچ کردند باوجود بدظنی
الظن من الجهلاء وكثرة الظنون - فما كانوا ان يبالوا نفسا
جاہلان وکثرت ظن ہا پس چنان نبودند کہ پروائے ہیچ
ابيّة - حتى يكمّلوا رايا و روية - و كذالك اجد طريق
سرکش کنند تا وقتیکہ رائے و حاجت خود را بتکمیل رسانیدند - وہمچنیں من طریق
سلطان الروم باقاصيه وادانيه - وارجوا ان لا يتخلّف ظنّي
سلطان روم بر رعایا اعلیٰ وادنیٰ می یابم - وامید دارم کہ سلطان موافق ظن من باشد
فيه - و لا شك ان اذكار خيره في العرب سائرة - ومحامده
ومخالف آن نباشد - وشک نیست کہ ذکر خیر او در عرب مشہور ومتعارف است - وتعریفہائے او
على الالسن دائرة - فندعو له و نظن فيه ظنّ الخير - فانّ
بر زبان جاری است پس برائے او دعا می کنیم وظن نیک داریم چراکہ
بلاده محفوظة من الضير - وهو على خير كما نسمع من الروايات
ملک او از گزند محفوظ است - و او بر خیر است مطابق آن روایات کہ رسیده اند

اخری یُشرّقون کالغراب۔ وینسون ممالکھم لفرط اللھج بالشھوات۔

گاہے سوئے ہندوستان ہمچو غراب۔ واز زیادت حرص در شہوات ملک ہائے خود را فراموش میکنند۔

واذا دعتھم وزراءھم لفصل بعض المھمات۔ فیتعلّلون بعلی

وچون وزراء ایشاں ایشاں را برائے فیصلہ بعض مہمات بخوانند۔ پس از روئے لاپروائی بلیت ولعل

ولعلّ لعدم المبالات۔ ویعیشون کالسکاریٰ لاطلع لھم

دفع مے کنند وہمچو مستاں زندگی مے کنند۔ از نیک و بد ملک ہیچ

وما لا نفھمہ من امورہ فنؤوّل وانما الاعمال بالنیّات۔ وعلیھا

وآنچہ حقیقت بعض امور او نہ می فہمیم پس تاویل آں می کنیم۔ واعمال وابستہ نیتہا ہستند۔ وبراں

مدار الجزاء والمکافات۔ ونری انہ تجری علی یدہ حسنات کثیرۃ

مدار پاداش وسزا ست ومی بینیم کہ بر دست او بسیار نیکی ہا جاری مے شوند

وھو خادم الحرمین۔ ونوّر اللہ عیناہ ببرکۃ ھذہ العینین۔

واو خادم حرمین است وخدا ہر دو چشم او روشن کرد ببرکت ایں دو چشم۔

وللدین وحماتہ وظائف مستکثرۃ فی حضرۃ دولتہ فھذا ھو

وبرائے دین وحامیان دین در دولت عالیہ او وظیفہ ہا بے شمار اند۔ وہمیں سبب

السبب لاقبالہ وعظمتہ وعزتہ۔ بیدن انا رئینا وشاھدنا ان

اقبال وعزت اوست مگر ما دیدیم ومشاہدہ کردیم کہ

بعض ارکان دولتہ قوم خائنون وما بقی الارتیاب۔ وکلما جری

بعض ارکان دولت او خیانت پیشہ اند وہیچ شک باقی نماند وہر مصیبت کہ

علیہ من المصائب فاقوی اسبابھا ھذہ الاحزاب۔ فالحاصل انا

بر سلطان آمد پس از قوی تر اسباب آں ہمیں مردم خائن اند پس حاصل کلام ایں است

لانری السلطان بلائمۃ۔ ولا نذکرہ الا بمدائح ومحمدۃ۔

کہ ما سلطان را نشانۂ ملامت نمی کنیم۔ واو را بجز حمد وثنا یاد نہ می کنیم۔

عمّا شان و زان - ولا یبالوْن امور الحلّ و العقد و لا
خبر ندارند و ہیچ پروائے امور حل و عقد نمی دارند و از
یفارقون النسوان - ولا یخرجون من مغارة و ان اغتالھم
زناں جدا نمی شوند و از غار بیروں نمے آیند اگرچہ دشمن
عدوٌّ علی غرارة - وما اھلکھم الا البغایا - و الغبوق مع
ایشاں را غافل یافتہ بکشد و ہلاک نکرد ایشاں را مگر زنانِ فاحشہ و شراب شب

و ندعو ان یھب اللہ لہ ازید من ھذا علم دقائق السلطنة.
و دعا مےکنیم کہ ازیں ہم زیادہ خداتعالیٰ علم باریکی ہائے سلطنت او را عطا فرماید
و یقطع مادة التغافل من ارکانہ وینفخ فیھم روح
و مادہ تغافل از ارکان او برد و رُوح ہشیاری و چستی
التیقظ والجلادة - ویھب لہ عزمًا وھمّتًا کما یلیق لھذہ
در ایشاں بدمد و سلطان المعظم را آں عظم و ہمت بہ بخشد کہ لائق ایں
المرتبة - التی ھی ظلّ الحضرة - وقد جرت عادة اللہ بان
مرتبہ است کہ ظلّ حضرت خداوند است - و عادت خداوندی چنیں رفتہ است
غضبہ یحلّ علی الغافلین کما یحلّ علی المجرمین - ویُسقون
کہ غضب او ہمچناں بر غافلاں فرود آید کہ بر مجرماں فرود آید و از یک جام
من کأس واحدة من رب العالمین - ولا نرید ان نتکلّم اکثر
ہر دو را مے نوشانند و نمے خواہیم کہ ازیں زیادہ تر
من ھذا فی ھذا السلطان - وقد بلغتنا اخبار فی بعض عمائد
در بارہ ایں سلطان بگوئیم و در بارہ بعض ارکان سلطان بما خبرہا رسیدہ
دولتہ فنخفیھا تحت ذیل الکتمان - منہ
پس آنہا را بدامن پوشیدگی پوشیدہ مے داریم - منہ

التغذی بقلایا الھدایا - لا یتوجھون الی الرعایا و فصل القضایا ۔
ولازمہ آں کہ کباب بزغالہ است سوئے رعیت وفیصل کردن مقدمات متوجہ نمی شوند
و قد کثرت البغایا لشقوۃ الناس فی ھذا الزمان - و رُفِعَ رسم
و برائے بدبختی مردم زنان فاحشہ دریں زمانہ بسیار شدہ اند و رسم پردہ
الحجاب فصرن وبالا للشبان فامطن من الوجوہ لثامھن - و
نماند پس برائے جواناں وبال شدند پس از روہا برقع برداشتند و
من الافواہ لجامھن - و تری الناس ینادمونھن علی الشراب فی
از دہن ہا لگام را دمے بینی کہ مردم بہمراہ ایشاں در بازارہا شراب
الاسواق - و یتعاطون کالعشاق - و ربما تسقط بغی من کثرۃ
مے خورند و ہمچو عاشقان بایکدگر تواضع پیالہ می کنند - وبسا اوقات زن فاحشہ از کثرت
الخمر فی وسط السوق و ممر الزمر - فیحملھا من عشق علیھا
شرابخوری در وسط بازار و گذر مردم بیہوش میشود - پس عاشق آں زن اورا ہمچو خراں
کالحُمر - و یمشی حاملا فی السوق کالخادمین - و الناس ینظرون
بردارد پس اورا برداشتہ ہمچو نوکراں در بازار می رود - و مردم سوئے او می نگرند
الیہ ضاحکین ولاعنین - و ھو لا یبالی لوم اللائمین - فیمر
و می خندند ولعنت می فرستند و ایں پروائے ملامت کسے نمی کند و
بکل سکۃ - بھیئۃ معجبۃ وکیفیۃ مخزیۃ - العجوز فی البطن
ہر کوچہ بصورت عجیبہ وکیفیت رسوا کنندہ می رود شراب در شکم
والشابۃ علی المتن - و یبذل فی مداوات بغی جھد اسیّ و
و زن جوان بر پشت دخرچ میکند در علاج زن فاحشہ کوشش طبیب و
تشغفہ حبًا فیکون اسرھا - و تجذب الیھا قواہ بأسرھا - و
آں زن بدل او فرو مے رود و او از روئے محبت اسیر او می گردد - وکشیدہ می شوند سوئے آں زن قوتہائے او

یستعذب تعذیبها لالتهاب عذارها۔ و یُصدّق زورها مخافة

تمام وکمال - وشیریں می پندارد عذاب کردن آنرا بوجہ سُرخی وافروختگی رخسار آں فاحشہ وباور می کند دروغ

ازورارها - یقرب بها وشك الردی - و لا ینتهج سبل الهدی۔

آنرا ازیں خوف کہ مبادا جدائی اختیار کند - از و قریب بہلاکت می رسد - و نمی گیرد راہ ہائے ہدایت را وصحت

ویتلاشی الصحة - و یختل البنیة - و یترك عقیلته لها - و

درہم برہم می شود و در بنیہ اختلال پدید می آید و برائے آں فاحشہ زن گرامی اصل خود را میگذارد

ان التهبت احشاءها بالطوی - و من علامات القیامة کثرة

اگرچہ رودہ آں از گرسنگی افروختہ شود واز علامات قیامت کثرت زنان بدکار

العاهرات و قلة الصالحات - و اعلان الفسق و الفجور و عدم

وکمی زنان نیکوکار است وفسق و فجور را آشکار کردن و ہیچ پروا

المبالات - فلا شك ان هذا الزمان زمان هذه السیئات - و لا

نہ داشتن پس ہیچ شک نیست کہ ایں زمانہ زمانۂ ایں آفتہا ست و ہیچ کس

یتعظ احد بما ناب الناس من الوباء و القحط و غیرهما من

پند نمی گیرد بدانچہ فرود آمد مردم را از وباء و قحط و دیگر آفات

الأفات - ولا یتذکرون ما دهمهم من انواع المصائب و

و ہیچ کس یاد نمی گیرد آنچہ فرو گرفت ایشاں را از اقسام مصیبتہا و

الوان النوائب - و تجلّت لهم العبر فلا یعتبرون فهذا من

رنگا رنگ حادثہا وظاہر شدند برائے ایشاں نشانہائے ترسانندہ پس نترسیدند - پس ایں

العجائب - یحاربون الله و لا یجنحون للسلم - ولا یتخذون

عادت شاں از عجائبات است - با خدا جنگ میکنند وسوئے آشتی نمی خمند - و طریقہائے صلاحیت

سبیل الصلاح و التؤدة و الحلم - و السرّ فی صدور هذه المعاصی

و آہستگی و حلم را اختیار نمی کنند و راز در صادر شدن ایں معصیت ہا

والخطیات۔ ان الناس قد غفلوا عن اللّٰہ جلیل الصفات۔ و
وخطا ہا این امت کہ مردم از خدائے بزرگ صفات خود غافل شدہ اند و
نسوا یوم المکافات۔ و کفرت القلوب بوجود رب الکائنات۔
روز مکافات را فراموش کردند و دل شان از وجود باری تعالیٰ منکر شدند ۔
ثم اختلفت الذنوب باختلاف الدواعی و الاسباب۔ و حدث
باز گناہان از وجہ اختلاف اسباب مختلف شدند و پیدا شد
کل ذنب بمناسبۃ المحرّک والجذّاب۔ فمَن اُبتلیَ ببلیۃ
ہر گناہ بمناسبت حرکت دہندہ و کشندہ پس ہر کہ ببلاء گرسنگی
مجاعۃ۔ اضطر الی طرّ و سرقۃ۔ و من ثقل حاذہ بعیالٍ و
گرفتار شد او سوئے کیسہ بری و دزدی مضطر گردید۔ و ہر کہ پشت او بوجہ عیال و قرض
دَیْنٍ اضطر الی تخلف وعد و احتیال و مَیْنٍ ۔ و من اصبا
گران گردید او سوئے وعدہ خلافی و حیلہ گری و دروغ مضطر شد و ہر کہ
قلبہ حُسن جاریۃ من الغید۔ اضطر الی خائنۃ الاعین و تنجیس
دل او خوبصورتی دخترے از زنان نرم اندام برد او سوئے خیانت چشم ہا و پلید کردن چشم
العَین بالتعوید ۔ونقض التوبۃ والعہد والمواعید۔ فکذالک فرط
بعادت گنانیدن و شکستن توبہ و عہد ہا و وعدہ ہا مضطر شد پس ہمچنیں کوتاہی کرد
فی جنب اللّٰہ کل احدٍ من الفاسقین والفاسقات۔ بتحریک
در امر الٰہی ہر یکے از مردان بدکار و زنان بدکار بہ تحریکے
من التحریکات۔ ثم ان للصحبۃ والمقانات تاثیرات۔ و فی مجالس
از تحریکات باز صحبت و آمیزش را تاثیر ہاست و در مجلسہائے
السوء سموم و آفات۔ و من استحکم شرہ من المخالطات۔ فلا
بدی زہرہا و آفت ہاست و ہر کہ شر او از مخالطت مستحکم گردد پس

يُرجٰى برءه الى وقت الوفات - ومن ضعف وهرم في الشرّ

تا بردن امید بہتری او نیست و ہر کہ کمزور و کلان سال در بدی ہا شد

فشرّه قويٌّ وشيبه عصيٌّ - ولا يُصلح قلبه اسيٌّ و

پس بدی او قوی است و پیرانہ سالی او سخت نافرمان است - و ہیچ طبیب و حکیم اصلاح دل او

لا فلسفي - ويموت على الخبث ولا ينزع عن الغيّ - و

نتواند کرد و بر خبث خواہد مرد واز گمراہی باز نخواہد آمد و

لا يفيئ منشره الى الطيّ - فانه وافاه الشيب المعكس فما

نامۂ اعمال بد او پیچیدہ نمی شود چراکہ بدو پیری نگونسار کنندہ آمد پس

كان له نذيرا - وولّى العيش النضير فما خافت تافها نزيرًا

او را نہ ترسانید و عیش تازہ رو تافت پس اندک حقیر کہ باقی ماندہ است نہ ترسید

بل زاد ميلانًا الى اموال الدنيا وعقارها - وضياعها ونظارها -

بلکہ رغبت او در مال دنیا و زمین آں و جائداد آں وزر آں

وحدائقها وثمارها - وسكنها وسكينتها - وزهرها وزينتها -

و باغ آں و برآں و چیزہائے آرام دہندہ آں و آرام آں - و گلہائے آں و آرائش آں زیادہ

والموت وقف على رأسه - وقرب وقت نعاسه - ومع ذالك

شد - موت بر سر او ایستاد و نزدیک شد وقت خواب او یعنی وقت مردن - با وصف آں

يودّ ان يكون له كل ما في الارض من الخزائن والدفائن

دوست میدارد کہ ہرچہ در زمین است ہمہ او را حاصل شود چہ از قسم خزائن چہ از قسم دفائن

والعلوم والفنون - والبلاد والحصون - والبحار والعيون -

و ہر قسم علم و فن و چہ از قسم شہرہا و چہ از قسم قلعہا و چہ از قسم دریاہا و چہ از قسم چشمہ ہا

والافراس والدواب - والمحامد والالقاب - وتدابير الدنيا و

و چہ از قسم اسپ ہا و چہ از قسم چارپایہ ہا و چہ از قسم محامد و القاب و چہ از قسم تدبیرہائے دنیا و

علم بواطنها - وحكم الصنايع واسرارها ومواطنها - وفتوح

علم باریکیهائے تدابیر و چه از قسم صنعتها و اسرار آن و محل آن و چه از قسم فتوح غیب

الغيب - وعلاج الشيب - ونسخة الكيمياء والعزائم المهلكة

و چه از قسم علاج پیرانه سالی و چه از قسم نسخهٔ کیمیا و چه از قسم عزائم که هلاک کننده

للاعداء - والادوية المطوّلة للحيات - واعمال الحبّ والتسخيرات

دشمن باشند و چه از قسم دواها که عمر را بیفزایند و چه از قسم عملهائے حب و تسخیر جن و غیره

ثم انّ بعض العقائد مُولّدة للسيئات - ومؤكدة لخبث

باز بعض عقائد پیدا کننده بدی می باشند و خبث عادت را مستحکم می کنند

العادات - كما ان مُشركي الهند جوّزوا النيك على سبيل الحرام

چنانکه مشرکان جماع حرام کاری را روا داشته اند در وقتیکه بچه نر

عند عدم الولد الذكر والطمع في هذا المرام - فيرغّبون نساءهم

نزاید و امید بود که بطریق حرامکاری زن بچه تواند شد پس زنان خود را رغبت

في اتخاذ الاخدان - لعلّ ولدا يحصل به ولو بنيوك كثيرة

حرام کاری می دهند تا که بچه حاصل شود و اگرچه بعد از بدکاری هائے کثیر

الى برهة من الزمان - ويسمّون هذا العمل نيوگا + و

و زمانه دراز پیدا گردد و ایشان این عمل حرامکاری را نیوگ نام نهند و

كان بالحريّ ان يسمّى بوگا - وقد أكّد في هذا الزمان

و حق این است که این عمل را بوگ نام نهاده شود که بمعنی برجستن خر بر ماده است - و درین زمانه برائے این عمل بد

+ اعلم انّ لفظ النيوك قد اخذ من النَيْك اشارة الى كثرة الجماع -

بدان که لفظ نیوگ از لفظ نیک اخذ کرده شده است و این اشاره است سوئے کثرت جماع -

فان النيوك جمع للنَيْك - والجمع يدل على الكثرة والاجتماع - منه

چراکه نیوگ جمع نیک است و جمع بر کثرت دلالت مے کند - منه

لهذا العمل القبيح. وحثّوا عليه و رغّبوا فيه بالتصريح. و بما

هندوآں را بسیار تاکید کردہ اند و مردم را براں انگیختند و علانیہ دراں ترغیب دادہ و چوں ایشاں

ادخلوا هذه الاباطيل فى الاعتقاد. اضطروا الى ان يروّجوها

ایں امور باطلہ را داخلِ اعتقاد خود کردہ اند سوئے ایں مضطر شدند کہ آں را رواج دہند

و يرقبوا مواقعها رقبة اهلة الاعياد. وكذالك شاع فى

و انتظار کنند موقع ہائے ایں عمل را ہمچو ہلال عید و ہم چنیں در بعض فرقہ ہائے

بعض المسلمين بعض العقائد الفاسدة. و روّجت كرواج

مسلماناں بعض عقائد فاسدہ شائع شدہ اند و ہمچو رواج یافتن چیزہائے کمنام

الامتعة الكاسدة. فمنها انهم يقولون ان المهدى يخرج على

دریں زمانہ رواج یافتہ اند پس ازاں یکے ایں است کہ ایشاں مے گویند کہ مہدی از غارے

الناس من المغارة. و يأخذ المنكرين على الغرارة. والمسيح ينزل

بر مردم ظاہر خواہد شد. و منکراں خود را در حالت غفلت شاں خواہد گرفت و مسیح

من السماء. ومعه ملائكة حضرة الكبرياء. ثم يحيي الشيخان

از آسمان بیاید و با وے فرشتگان خدا تعالیٰ خواہند بود باز حضرت ابوبکر و حضرت عمر رضی اللہ عنہما

والآخرين من الاعداء. فيقتلهما المسيح والمهدى باشدّ الايذاء.

و دیگر دشمناں اہل بیت را (بزعم روافض) زندہ خواہند کرد پس مسیح و مہدی ایشاں را بسخت عذاب قتل خواہند کرد

ويومئذ يُعطى لكلّ من كان من الفرق الامامية الجناحان

دراں روز ہر یک را از شیعان علی دو بازو ہمچو بازو ہائے صقر عطا خواہند کرد

كجناحى الصقر بما اكلوا لحم صحب النبيّ بالغيبة. فيطيرون

بپاداش ایں نیکی کہ گوشت صحابہ رضی اللہ عنہم بغیبت می خوردند پس ایشاں برائے استقبال

الى السماء لاستقبال المسيح كالملائكة. ثم يبتكون اعناق كل

مسیح ہمچو ملائک پرواز خواہند کرد باز ہر یک را کہ اہل سنت والجماعت باشد

من كان من اهل السنّة ـ بما كانوا يكرهون صحابة خير البرية.

گردن خواہند زد　ازین جرم کہ چرا صحابہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را بزرگ می دانستند

وبما كانوا يعادون الشيعة ولا يدخلون فى هذه الفرقة المعصومة

وہم ازین جرم کہ چرا بشیعان عداوت می داشتند　و دریں فرقہ پاک داخل نشدند

المطهرة ـ ويومئذ لا يسلم من ايديهم ولا يبقىٰ حيا على ظهر

و دراں روز از دست ایشاں نہ سلامت خواہد ماند و نہ بر زمین زندہ باقی ماند

الارض إلّا من فضّل على جميع الناس عليًّا و حسبه وصيا.

مگر کسے کہ علی را از ہمہ بزرگتر دانستہ باشد　و اورا وصی اعتقاد کردہ

ولامراض الناس اسيا ـ وآمن بخلافته الحقة من غير فاصلة.

وبرائے مرض ہائے مردم طبیب انگاشتہ　و بر خلافت حقہ او کہ بغیر فاصلہ است ایمان آوردہ باشد

ولعن الصحابة كلهم إلّا قليلاً الذين كانوا زهاء خمسة　و

و نیز ہمہ صحابہ را لعنت کردہ باشد بجز قلیل کہ بقدر پنج مردم اند　و

كذالك انتصب اهل الحديث لازراء الحنفية والشافعية

ہمچنیں اہل حدیث برائے ایں کار برپا شدہ اند کہ حنفی و شافعی و مالکی و حنبلی را

والمالكية والحنبلية ـ وجهّل بعضهم بعضًا وقاموا للتخطية ـ و

عیب گیری کنند ـ　و بعض بعض را جاہل　و خطا کار قرار دادند　و

قال النصارىٰ انا نحن على الحق الصريح ـ ولا تنجو نفس إلّا

نصاری گفتند　کہ ما بر حق واضح ہستیم　و ہیچ جانے بجز خون مسیح

بدم المسيح ـ وسينزل المسيح مع الملائكة المقربين ـ فهنالك

نجات نخواہد یافت　و عنقریب مسیح ـ ہمراہ فرشتگان مقرب فرود خواہد آمد پس دراں وقت

ياخذ المسيح كل من كفر بالوهيته و يذبحه كالقصّابين ـ و

منکرین خدائی خود را ہمچو قصاباں خواہد کشت.　و

یومئذ لا یخلص احد الّا من اٰمن بالکفّارة - و من اٰمن فنجا

ودر آں روز ہیچ کس از دست او نتواند رست بجز کسے کہ بر کفارہ ایمان آوردہ باشد - وہر کہ ایمان آوردہ

ولو کان عبد اللنفس الامّارة - وقال الذین اشرکوا من براھمة

پس نجات یافت اگرچہ نفس امارہ را غلام باشد - وہندوان ایں دیار کہ مشرک اند مے گویند

ھذہ الدیار - ان الدین دیننا و الباقون کلھم وقود النار - فالحاصل

کہ دین دین ماست و باقی ہمہ ہیزم دوزخ اند پس حاصل کلام ایں است

ان الناس یمتحنون عیدانھم لقعض - و یموج بعضھم فی بعض -

کہ مردم شاخہائے خود را امتحان می کنند تاکدام شاخ خمیدہ می شود وباہم کشتی مے کنند

ویصارعون ویتجاذبون ویرعلون فی کل رفع وخفض - و قد

ودیگر دیگر را ضرب شدید نیزہ در وقت پستی و بلندی مے رسانند و برائے

شمروا عن ذراعیھم لھش و نفض - و ترای طوفان لم یر مثله

فشاندن درخت بر حریف آستینہائے خود برچیدہ اند - وطوفانے ظاہر شد کہ مثلش از

من اٰدم الی ھذا الزمان - و تریٰ الناس کمصارعین فی ذالک

آدم تا ایندم یافتہ نمی شود و می بینی کہ مردم ہمچو کشتی گیران دریں میدان

المیدان - و کتبوا رسائل وکتبا لا تعد ولا تحصیٰ - وجاءت کقطرات

حاضر اند وکتاب ہا و رسالہ ہا نوشتہ اند کہ خارج از حساب اند وہمچو قطرہ ہائے

البحر وحصات البرّ والحصا - و قد اجتمع جمیعھم صائلین علی

دریا وسنگریزہ ہائے بیابان اندازہ آنہا رسیدہ - و آں ہمہ بر اسلام حملہ کنندگاں جمع شدہ اند

الاسلام - و اجمروا علی استیصاله بالجھد التام - ورموا من

وبر بیخ کنی آں بکوشش تمامتر اتفاق کردند و برائے زخمی کردن

قوس واحد لجرح دین خیر الانام - فانه ناوا دینھم فی سائر العقائد

دین نبوی ہمہ از یک کمان تیرہا مے گذرانند چرا کہ دین اسلام در ہمہ عقائد مخالف عقائد ایشاں

والاحکام۔ وما بقی لدیننا حمایۃ الا حمایۃ الکریم العلّام۔ وضاقت
وبرائے دین ما بجز حمایت خداوند کریم ہیچ حمایت نماندہ است و زمین برما
علینا الارض لتضایق الایام۔ فاقتضت غیرۃ اللّٰہ ان یحکم بینھم
بوجہ تنگی ایام تنگ شدہ است پس غیرت الٰہی تقاضا کرد کہ درین فرقہا فیصلہ فرماید
وینزل امرہ بالحق۔ ویری آیۃ لالتیام القمر المنشق۔ و یضع
و امر خود براستی نازل فرماید و برائے التیام ماہ شگافتہ شدہ نشانے ظاہر فرماید۔ و از
الحرب و یؤید دینہ بالنور۔ ویجمّر جیش آیاتہ بالثغور۔
جہاد دست بدارد و بانور مدد دین خود فرماید ولشکر نشانہائے خود بر سر سرحدہا جمع کند
فان الاقوام جاءوا جُماریٰ۔ وتراھم من النھمۃ کسکاری وماھم
چرا کہ ہمہ قوم ہا باتفاق از برائے مقابلہ آمدند و می بینی کہ ایشان از شدت حرص ہمچو مستان ہستند گو
بسکاریٰ۔ وصار الدین فی ایدیھم کاُساریٰ۔ وان اللّٰہ ریٰ اعداءہ
از شراب مستان نیست۔ و دین در دستہائے شان ہمچو قیدیان است و خدا دید کہ دشمنان دین
اھل منعۃ و شدۃ۔ وتظاھر وجمرۃ۔ وجدۃ و ثروۃ۔ و
خوب مضبوط و در مزاحمت قوی اند و پناہ یکدیگر اند و در حملہ سخت اند۔ وصاحبان مال و دولت و
مکر وحیلۃ۔ وجلادۃ وھمۃ۔ وایجاد وصنعۃ۔ و تجربۃ
صاحبان کر و حیلہ وصاحبان چالاکی و ہمت وصاحبان ایجاد و صناعت کاری و تجربہ
فی المراء و معرفۃ۔ واستقلال و تؤدۃ۔ و تیقظ فی الحیل
در خصومت و معرفت وصاحبان استقلال و آہستگی و بیداری در حیلہ ہا و
وبصیرۃ۔ و وجد المسلمین غافلین و وجد فیھم رخوۃ وضعفا
بصیرت و دید مسلمانان را غافل و در ایشان سستی و ضعف
وقلۃ المعلومات۔ والانھماک فی الدنیا وعدم المبالات۔ وقصور
و کمی معلومات مشاہدہ کرد و دید کہ مسلمانان در دنیا غرق اند و ہیچ پروائے دین ندارند و

الهمم واختلال النيات - ورئی الدين منفردًا كالغرباء - فاعدّ

ہمت ہا قاصر شدہ و نیتہا خلل پذیرفتہ - و دین را دید کہ ہمچو غریبان تنہا است پس او در

ما يمكّنه من العلوم والآيات فی السماء - كما اُعِدّت الحيل و

آسمان آن علوم و نشانہا طیار کرد کہ دین را تقویت بخشد ہمچو آن حیلہ ہا کہ در زمین

المكائد فی الغبراء - مخلوطة بالاهواء - وبعث رجلا من عنده و

طیار شدہ بودند کہ بہ ہوائے نفس مخلوط بودند و شخصے را از نزد خود فرستاد و

اصطفاه من عرشه ونفخ فيه من روحه ترحّمًا على الضعفاء

و در و از روح خود بدمید و رحم بر ضعیفان کرد

اتعجبون ولا تشكرون - والى هيئة الزمان لا تنظرون - وفی

آیا تعجب می کنید و شکر نمے کنید و طرف صورت زمانہ نمے بینید و در

قول الله و رسوله لا تفكرون - وتضحكون ولا تخافون - و ترون

قول خدا و رسول او فکر نمے کنید و مے خندید و خوف نمے کنید و

اٰيات الله ثم تمرّون كانّكم لا توانسون - اما خسف القمر

نشانہائے خدا تعالیٰ مے بینید باز چناں مے گذرید کہ گویا ہیچ ندیدہ اید آیا آفتاب و ماہتاب

والشمس وجمِعًا فی رمضان - اما مضت على رأس المائة مدّة

ہر دو در رمضان منکسف نشدہ اند و آیا در رمضان خسوف و کسوف واقع نشد - آیا گذشتہ است بر صدی

قريبًا من خمسها وصدق رسول الله وما مان - فاروني مجددا

یک مدت قریب خمس آن و رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم دروغ نگفتہ بود پس بجز من اگر مجددے آمدہ

من دونی ان كان - اتكذّبون قول الله ورسوله ولا تصدقون

باشد مرا بنمائید آیا گفتۂ خدا و رسول او را تکذیب می کنید و قبول نمی کنید بیان خدا

البيان - ولا تخافون المقتدر الدّيّان - ايها الاعزة ان الزمان

و رسول را و از خدا نمے ترسید کہ قادر و جزا دہندہ است اے عزیزان زمانہ از ہر جہت

قد فسد من كلّ جهة وجنب - واحاط الناس كل نوع جرم و
واز ہر پہلو خراب شدہ است و مردم را ہر گونہ گناہ ہا گرفتہ اند و
ذنب - قد كثرت البدعات و الرزائل و قلّت الاخلاق الفاضلة و
بدعت ہا و کارہائے رزیلہ بسیار شدہ و اخلاق فاضلہ و صفاتِ حمیدہ
الشمائل - وصار صدق الحديث كالكبريت الاحمر - والاخلاص فى
کم گردیدہ و راست گوئی ہمچو کبریت احمر گردیدہ و اخلاص در
التذكير اشق السير - و تعوّد الناس تتبّعَ العثرات وكتمان المكارم
نصیحت دادن مشکل ترین سیرتہا گردیدہ - و مردم عادت گرفتہ اند کہ لغزشہا را مے جویند و خوبی ہا را
والحسنات - وكفران الصنيعة و ادحاض المودّات - وعقوق الوالدين
پوشیدہ می دارند و کفران احسان مے کنند و دوستی را باطل مے گردانند و نافرمانی پدر و مادر
و الوالدات و مال الخواطر الى المصاف من المصافات - ونسخوا عهود
سیرت شان شدہ و دلہا از دوستی سوئے جنگ میل کردہ اند و عہدہائے محبت
المحبة والمواخات - واختاروا ما يباين الورع وسير التقاة -
و برادری را شکستہ اند و چیزے اختیار کردہ اند کہ مخالف ورع و سیرۃ پرہیزگاری است
يتمايلون على النساء مكلافين - ولا يحبّون الله احسن المحبوبين
مے افتند بر زنان و شدت دوستی ایشاں در دل می دارند و با خدا محبت نمی کنند کہ از ہمہ محبوبان نکوتر
كلفوا بجوار زانيات - و اولعوا باغانى و مغنيات -
است - دختران بدکار را دل دادہ اند و شیفتہ زنان خوبرو سرود گو شدہ اند
وترى المساجد خالية من ذاكرين و ذاكرات - وطلبوا فى
و مسجد ہا را می بینی کہ از ذکر کنندگان چہ مرد و چہ زن خالی افتادہ اند - و در روئے
وجوه الغلمان لذّة و سرورًا - وتركوا ربنا مهجورا - يتكلفون
کودکاں لذت و خوشی جستند و پروردگار ما را بگذاشتند از بہر دنیا

الكلف للدنيا الدنية و امور الرياء - ويسنّى لهم بذلَ الاموال قصد

وکارہائے دنیا و ریاکاری اقسام مشقت ہا می بردارند و آسان ے کند برئے اوشان خرچ کردن مالہا را

الاهواء - وتجد كثيرا منهم ضاقت صدورهم وكثر كبرهم و

قصد آرزوہا و بسیارے را از ایشان تنگ سینہ خواہی یافت و غرور و تکبر بسیار خواہی دید

غرورهم - يضربون نساءهم وحفدتهم على ادنى ذنب من

زنان و نوکران را بر ادنیٰ قصور زیادہ شدن نمک

التمليح والامراخ - وكادوا ان يشدّخوهم على ان لم ياتوا

یا طعام نرم شدن خمیر می زنند و نزدیک ے باشد کہ سرایشان بشکنند بریں گناہ کہ

عند الطعام بالنقاخ - وربما يلطمونهم على ان المباءة ما

وقت طعام آب خنک و خوش مزہ نیاوردہ اند - و بسا اوقات بریں گناہ طمانچہ می زنند کہ

كُسِحَتْ - او الزرابي ما بُثِّثَتْ - او النمارق ما صُفِّفت - و

جائے سکونت نرُفتہ اند یا بریں گناہ کہ مسندہا گستردہ نشدہ و

يكلحون ويعبسون ويصلقون - ويصرخون كانهم يموتون -

چیں بر جبیں می شوند یا آنکہ بالین ہا ترتیب نہادہ نشدہ و رو ترش ے کنند و آواز بلند ے بردارند

ويرفعون الاصوات ومن الغضب يرتعدون - ويدّعون

و فریاد می کنند گویا ے میرند - و آوازہا بلند ے کنند و از غضب ے لرزند و دوّ و دوُر می کنند

المساكين وكالكلاب يخسئون - واذا اضطروا اليهم لغرض فيخلبون

مساکین را و ہمچو سگاں دفع ے کنند و چوں برائے غرض محتاج ایشاں شوند پس بزبان

ولا يخلصون - وان بطأ خادم في مجيئه فيضربون حتى يقرب

می فریبند و اخلاص نمی کنند و اگر خادمے دیر کردہ آید پس می زنند تا بجائے کہ نزدیک بموت

الحين - ويحاقبون بلمَ و ايّن - وياكلون الخدام ان لم

می رسد و شکنجہ کنند بریں سوال کہ کجا ماندی و کدام سو رفتہ بودی - و می خورند نوکراں را اگر

يحضروا الطعام على اوقاته - ويمتحنون اللحم ويجنبون على ايهاته

طعام بروقت خود حاضر نکنند و امتحان گوشت می کنند واگر بوگرفته باشد پس پہلو شکنند

ويبذءون خادما عاقلا ان كان لايتعود الظلم والجور - ويستأنسون

و ناخوش مے بینند حال نوکرے را کہ ظلم و جور عادت او نباشد و انس میگیرند

بظالم وان كان يشابه الثور - يظلمون ارامل وان كن قريبا

بظالم اگرچہ بگاؤ مشابہ باشد ظلم مے کنند بیوہ زنان را اگرچہ آنہا ہمسایہ

منهم ومن جيرانهم - او قريبة ومن بنات اخوانهم - وان كان

اوشاں باشند یا آں زن ہا کہ برشتہ قریب باشند و از دختران برادران

لاحد منهم اخ او اخان جائعين - فلا يلقمها لقمة كالاخوان -

باشند و اگر یکے را از ایشاں برادرے باشد یا دو برادر کہ گرسنہ باشند پس یک لقمہ اوشاں ہمچو برادران

وان يراهما قريبان من الموت ولدغهما الجوع كالثعبان - وان

نمی دہد اگرچہ بیند کہ ایشاں از گرسنگی قریب بموت اند و مار گرسنگی ایشاں را گزیدہ است

جاءت عاهرة فيبتدر فتح الباب ويتلقاها بالترحاب - و

واگر زن زانیہ بیاید پس زودی میکنند کشادن در را و پیش آمد اورا بمرحبا گفتن و

ما كان لجار ان يحل ذراه ويتلمظ بقراه - وان قطعه الجوع

مجال ہمسایہ نیست کہ بہ پناہ او در آید و چشد ضیافت اورا اگرچہ گرسنگی باکاردہائے خود

بمداه - يتجشم لاجل الاكابر اكلا - ويهيأ لهم كلما يوكل

اورا پارہ پارہ کردہ باشد - تکلف میکنند از بہر اکابر از روئے خوردنی و از بہر شاں ہر قسم طعام

ولا يراهم على نفسه كلا - بل يجمع لهم من جميع الالوان

طیار مے کنند و نمی بینند ایشاں را برائے نفس خود گراں بلکہ برائے شاں از ہمہ قسم طعام ہا طیار

ماكل - وان هاضت الاكل - ويسوم التكليف فى سبل الرياء

مے سازد اگرچہ خورندہ را ازاں ہیضہ شود و بر خود تکلیف برداشتن روا می دارد در راہ ہائے ریا

ولا یُعطی السائل ما حضر من العشاء - ولا ینظر بخُلق سبطٍ الی
و سوال کنندہ را آنچہ از طعام شب حاضر باشد نمی دہد و ہرچہ گرسنگی دارد بخلق نرم سوئے او
ذی مجاعة - ویسبّ السائل ویضرب ان وقف الی ساعة - و
نمی نگرد و سائل را دشنام مے دہد و مے زند اگر تا ساعتے توقف کردہ باشد و
لا یری ان السائل جاءہ فی لیل دجی - وقصدہ علی ما بہ من
نمی بیند کہ سائل نزد او در شب تاریک آمدہ است و قصد کرد او را باوجودیکہ پائے او
الوجی - وظنہ مُضیفا یعطی رغیفا - ویخاف ربا لطیفا -
درد میکرد - وگمان برد کہ او آن مہمانے است کہ نان مے دہد و از خدا تعالےٰ می ترسد
فیدّعہ من بیتہ ولا یرحمہ مع علمہ علی عدم موئل - و
پس دُور و دفع میکند اورا از خانہ خود و برو رحم نمی کند باوجود این علم کہ او را پناہے نیست
ان کان ما ذاق مُذ یومین طعم مَاکل - وما یُفکّر فی
واگرچنیں باشد کہ از دو روز ذائقہ طعام نچشیدہ باشد و دریں فکر نمی کند کہ
ان الغریب این یذھب فی ظلام مُسْبل - وما یفعل عند تالّم
آن غریب در شب تاریک کجا خواہد رفت و در وقت درد و اضطراب
و تمَلمُل - فالحاصل ان المواساة قد قلّت - و مصائب الضعفاء
چہ خواہد کرد پس حاصل کلام این است کہ ہمدردی کم شدہ است - ومصیبت ہائے کمزوران
جلّت - ونسی المودة وصلة الرحم کل من کان فی المشارق
بزرگ شدند وفراموش کرد دوستی وصلہ رحم را ہرکہ در مشرق یا در مغرب است
والمغارب - وصارت الاقارب کالعقارب - ولاجل ذالک یترك
واقارب ہمچو کژدم ہا شدہ اند واز بہر ہمیں سبب ترک میکند
من ساقہ السغب الاھلَ و الدار - ویذھب این یُذھبہ
کسے کہ کشد او را گرسنگی کسان خانہ و خانہ را و مے رود ہر کجا کہ محتاجگی

الفقر ويدور كيف ادار - ويفصل عن القربى بكبد مرضوضة

اورا مے برد و گردش مے کند بر وجہیکہ گردش مے دہد وجدا می شود از اقارب بجگر پارہ پارہ

ودموع مفضوضة - حتى لا يُعرف احيٌّ فيُتوقع - ام اودع

واشک ہائے ریختہ شدہ تا آنکہ شناختہ نمی شود کہ آیا زندہ است تا انتظارش کردہ آید یا

اللحد البلقع - ويصرخ في الغربة قائلا اين انت يا زوجي يا ولدي -

نہادہ شد در لحد خالی وفریاد مے کند در حالت سفر بدیں قول کہ کجا ہستی اے زن من اے پسر من ۔

واني اهلكني الهجر ولكن كيف اصل اليكم بصفر يدي - ويقول

و مرا ہجر شما ہلاک کردہ است مگر چگونہ بدست خالی سوئے شما برسم ومے گوید

يا اسفىٰ على وطني ويفنجر قلبه وهو يخرد - ولا يكون له احد

اے افسوس من بر وطن من وتنگدل مے شود دل او واو از شرم گفتگو نتواند کرد - ولو را کسے نبود

ان يرقش حكايته على ما يسود - ثم يسعى بخيره الى وطنه

کہ قصہ او مسلسل بنویسد باز خبر او گرفتہ سوئے وطن او شتابد

كما يسعى الاجرد - ولا يستبطنه احد عن مُرْتاه - ولا يُعينه

ہمچو اسپے کہ مے دود وہیچکس او را از رائے او کہ پوشیدہ است دریافت نمے کند و مدد نمی دہد

في استضمام زوجه وفتاه - ولا يُعطى له نصاب من المال -

اورا در جمع آوردن زن وپسر او وکسے او را بقدر ضرورت مال نمی دہد

ليكفل زوجه وابنه في الحال - وقد تكون له بنت جاوزت

تا زن وپسر خود را ہماں وقت فراہم آرد وگاہے او را دخترے مے باشد کہ از حد

الإعصار - هي كعانس في بيته وكادت ان لا تجانس الابكار -

بلوغ تجاوز کردہ باشد - واو ہمچو کسے در خانہ او باشد کہ در خانہ مادر وپدر از حد جوانی گزشتہ باشد

فيكون هٰذا الرجل صيدًا لهذه الافكار - ويموت قبل وقت

وتزویج اوست کہ زنان بکر را شبیہ نماند - پس ایں شخص ایں فکرہا را شکار می گردد وقبل از وقت جان کندن

الاحتضار ۔ ویمُرّ فی حلقه ماء عذب ویتقضی علیه عذاب ۔

می میرد   وتلخ می شود در حلق او آب شیریں   وفرود می آید برو عذاب

فیمشی مبهوتا ۔ کانّه مصاب   ویستدین فلا یعطون من

پس حواس باختہ می رود گویا او دیوانہ است و قرض مے خواہد پس ہیچکس او را از مال خود

المال قسطا ۔ وان یکتب لهم به قطا ۔ ویستقری الحیل ولا

حصہ نمی دہد   اگرچہ برائے شاں دربارہ آں قرض تمسکے نوشتہ دہد ومیجوید حیلہ ہا را و

یجد اقواتا ۔ کانّه ورد ارضا قاطا ۔ ولا یری مرجزب الصنع و

قوت لایموت خود نہ می یابد گویا او بر زمینے فرود آمدہ کہ در آنجا سخت قحط افتادہ است   و

ان یستنفد فی ثناءهم الوسع ۔ ولا یشاهد الطول ۔ ولو اطال

از گروہے سلوک احسان نہ می بیند اگرچہ بہ ہمہ طاقت ثنائے آنہا کند ونمی بیند احسان را

القول ۔ ولا یجد منهم دواء الطوی ۔ وان نشر من وشی

واگرچہ سخن را دراز کشیدہ باشد و نہ مے یابد از ایشاں دوائے گرسنگی و اگرچہ جامہ رنگین افسانہ خود را

سمره او طوی ۔ وکذالك یمتد لیله المبیر ۔ ولا یجشو الصبح المنیر ۔

بگسترد یا در نوردد   وہمچناں شب ہلاک کنندہ او دراز می گردد   وصبح روشن ظاہر نمے شود

وتبسط علیه لیله جناحا لا تغیب شوائبها ۔ ولا تشیب ذوائبها

و بر وے آں شبے پر خود می گسترد کہ گروہات آں پنہاں نمی شوند   سفید نمی شوند گیسوہائے آں

هذا حاله واخوه المترف یطمر طمور الغزالة ۔ وینوم الی طلوع الغزالة

ایں حال اوست و برادر او کہ از نعمت و ناز گمراہ شدہ است ہمچو آہوے جہد تا طلوع آفتاب می خسپد

لا ترفع یده للصلات ۔ ولا یحنو صلبه للصلوٰة ۔ یسعی کالبابورة

او برائے عطائے بخششہا بلند نمی شود   ونہ پشت او برائے نماز خم می گردد ہمچو مرکب ریل در تجاوز خود

فی غلوائه ویستر جهلاته بثوب خیلاءه ۔ لا یعلم کیف تستطیر

می دود   وامور باطلہ خود را بجامہ پندار خود می پوشد   نمی داند کہ چگونہ پراگندہ می شوند

صدوع الكبد عند غلبة الحنين الى الوطن و الولد - يحرز العَيْنَ فى

پاره‌هائے جگر وقت غلبه آرزوئے وطن و پسر جمع مے کند زر را در

صرّته - وبها يبرق اسارير مسرّته - وكذالك يسنّى ابتلاءً نجاحه

کیسه خود و بائے می درخشد خطوط و علامات خوشی او - و همچنیں بطور آزمایش حاجت او آسان کرده شد

ويبسط جناحه - فيعمى عليه طريق الاهتداء - ويجره شقوته

و بازوئے او فراخ کرده می شود پس پوشیده کرده می شود بروے راه هدایت یافتن و کشد اورا بدبختی او

الى العماية و العمياء - و يظن ان دولته من عمله و دهائه

سوئے بے راهی و گمراهی و گمان میکند که دولت او از علم و زیرکی اوست

لا من قسّام آلائه و نعمائه - ويمدح عقله ويقول انى به

نه از طرف قسمت کننده نعمتهائے ظاهر و باطن - و عقل خود را تعریف میکند و میگوید که بدو

حزتُ ما اشتهيتُ - وما حوى اخوانى ما حويتُ - و انّى ما

هر مراد خود یافتم و برادران من آں مال جمع نکردند که من جمع کردم - و من

آمنتُ بالرسل وتعانيتُ - فلم ما عُذّبتُ ان اجرمت

بر پیغمبراں ایمان نیاورده ام و ایں کار را نکرده داشتم - پس چرا معذب نشدم اگر گناه گار شدم

او جنيتُ - ومن الجرائم التى كثرت فى المسلمين - كبر

یا گناه کردم و از جمله گناه ها که در مسلمانان بکثرت شده اند تکبّر

ونخوة كالشياطين - فمن كان يحسب نفسه من العلماء - يُرى

و نخوت است که همچو شیاطین میدارند - پس آنکس که خود را از علماء مے پندارند ظاهر مے کند

مزايا علمه بانواع الخيلاء - ويذكر الاخرين كالمحقرين المزدرين -

فضیلتهائے علم خود باقسام ناز و تکبّر - و یاد میکند دیگراں را مثل تحقیر کنندگان

ويتوغر غضبًا اذا قيل انهم من العالمين - ويشمخ بانفه

و از غضب افروخته میشود چوں گفته آید که ایشاں از عالماں هستند و بینی خود بلند میکند

انفا عند ذکر الغیر - ویقول دعوا ذکرہٗ فانه کالحمار او العیر - ثم

از ننگ داشتن وقت ذکر غیر و میگوید کہ ہیچ ذکر او مکنید چراکہ او مثل خر است یا مثل گورخر باز

یمد نفسه صلفا کالمستکبرین - لیعتلق به الناس اعتلاق العاشقین

خودستائی مے کند ہمچو متکبراں از راہ لاف زنی تا بیاویزند بدو مردم ہمچو آویختن عاشقان

و یتقلب فی اقالیب ویخبط فی اسالیب - فیدعی تارة انه من

و میگردد در کالبدہا و کج مج مے رود در راہ ہا پس دعوی میکند بارے کہ او از

الادباء - ولا یبلغ شأنه احد من البلغاء و یسئل الاقران

ادیبان است - و ہیچ کس از اہل بلاغت بشان او نمی رسد و سوال مے کند ہمجنسان خود را

کالصبیان عن التراکیب النحویة والصیغة - ویقطع علی الناس

از ترکیب ہائے نحویہ و از صیغہ و برائے خطا گرفتن

کلامهم التخطیة - ویبدی ناجذیه علی لفظ کالکلاب - و

قطع کلام مردم میکند و مے نماید دندان پشین خود را از خشم برخلاف یک لفظ ہمچو سگان

یزعم نفسه علی الصحة و الصواب - وکذالك یزعم هذا

و گمان میکند کہ او برحق و بر صواب است و بارے این گمان میکند کہ

الرجل مرّة انه من الاطبّاء - و فاق الکل فی تشخیص الداء

او از طبیبان است و فائق شد ہمہ را در تشخص مرض

و تجویز الدواء - ویبرز طورًا فی زیّ الفقهاء - ویشیر حینًا

و تجویز دوا و گاہے ظاہر می شود در لباس فقیہاں و گاہے سوئے این اشارہ

الی انه ظفر بنسخة الکیمیاء - ثم اذا فتن فی موطن

میکند کہ او بر نسخہ کیمیا کامیاب شدہ است باز چون امتحان کردہ شود در میدان

فرسان الیراعة - وارباب البراعة - فثبت انه لا یقدر علی ان

سواران قلم و صاحبان زیادت در فضل و ہنر - پس ثابت می شود کہ او برین قادر نیست

يُنقّح الانشاء - ويتصرف فيه كيف شاء - بل يظهر انه اعجم

کہ سخن پاکیزہ تواند گفت و تصرف کند در انشا بہر طور یکہ خواہد - و ظاہر مے شود کہ او ژولیدہ زبان

و يضاهي العجماء - ولا يعلم ما الادب و لا يدري هذه الطريقة

است و ہمچو چارپایان است و نہ می داند کہ ادب چہ باشد ازیں طریقہ روشن بے خبرے باشد

الغرّاء - ثم اذا عُرض عليه المرضى للمداوات كما ادّعى في

باز چوں بیماران بروپیش میکنند برائے علاج بمطابق آں کہ در بعض اوقات دعوی

بعض الاوقات - فما كان ان يفرّق بين السكتة والسبات - و

کردہ بود پس ایں قدر تمیز او را نمی باشد کہ در سکتہ و سُبات فرق تواند کرد و

ربّما يحسب الدقّ لثقة - و انطباق المرى ذبحةً - ويسمّي

بسا اوقات تپ دق را تپ لثقہ گمان می کند - و انطباق مری را ذبحہ نام می نہد و بیماری

السبل سلاقا - و ضيق النفس خناقا - ويستعمل في مواضع

سبل را کہ خارش و سیلان رطوبت و ضعف بصر باشد سلاق نام می نہد و سلاق آں بیماری است کہ غلظت و سرخی جفن

التسخين كلما هو مطفئ للحرارة - و مبرّد

و سقوط مژہ درد لازم است و نام ضیق النفس خناق می نہد و در محل ہائے گرم کردن بدن آں دوا ہا استعمال میکند کہ

للمعدة - و يامر بان يوتى المريض كثيرا من الخسّ و

حرارت را فرونشاند و معدہ را سرد میکند - و حکم میکند کہ مریض را کاہو و کافور و کشنیز بسیار

الكافور والكزبرة - ويحسب له كشك الشعير اجود الاغذية.

دادہ شود و گمان میکند آب جو برائے مریض بہترین غذا ہا

ويامر ان يتجنب اللحم و الابازير الحارة ولا يقرب شيئا

و حکم میکند کہ بیمار از گوشت و مصالح ہائے گرم و ہر چیزے کہ گرم باشد

من الاشياء المسخّنة - فيكون اٰخر امر العليل - ان الاورام الباردة

پرہیز کند پس آخر امر بیمار ایں مے گردد کہ ورم ہائے سرد

تحدث فی بدنه من الرأس الی الاحلیل - و فی بعض الطبائع تزید

از سر تا احلیل درد پیدا مے شود و در بعض طبیعتہا نفخ زیادہ

النفخ او یهلك المریض من شدّة السعال - او تسکن حرکة

مے گردد یا مریض بشدت سعال مے میرد یا دل از حرکت خود

القلب فیموت السقیم فی الحال - فبمثل تلك الاطباء یکثر القبور

باز مے ماند و بیمار فی الفور مے میرد پس بہ ہمچو ایں طبیباں قبرہا زیادہ می شوند

و یقل رونق العمارات - و من طال المکث تحت علاجهم فلا بد

و حسن آبادی کم می گردد و ہر کہ تا دیر زیر علاج ایشاں بماند ایں ضرور است

من الممات - و کم من اعین فقئوها - و کم من ارجل اعرجوها

کہ بمیرد - و بسیار چشم ہستند کہ ایں طبیباں آنہا را کور کردند و بسیار پاہا ہستند کہ ایں طبیباں آنہا را لنگ کردند

و کم من صبیان بُدِءُوا فدفنوهم بخطئهم - و نجوا من

و بسیار کودکان اند کہ ایشاں را چیچک و حصبہ ظاہر شد پس بوجہ خطاء ایں طبیباں دفن کردہ شدند

ایدیهم بفنائهم - یتمأهم المرضی و ان یجبوا الزرع - و

و باعث مردن از دست ایشاں رہائی یافتند - چرب میخورانند ایشاں را بیماراں اگرچہ بحالت خامی بفروشند

یشربون لبن کل لبون من غنمهم و بقرهم حتی تبکأ الدرّ

زراعت را - و می نوشند شیر ہر شیردار از گوسپند و گاو تا بحدّے کہ کم شیر مے گردد و بسیار شیردار

و تخلی الضرع - ثم یاتیهم الموت بالحسرات - و یلعنونهم

خالی میکند پستان را - باز آں مریضاں را بحسرت موت می آید و آں طبیباں را در وقت رخصت

عند فراق الابناء و البنات - و قد یدعی هؤلاء الکذابون بانهم

شدن از پسران و دختران لعنت ہا می فرستند - و گاہے دعوی میکنند ایں دروغ گویاں کہ او شاں

یجعلون العاقر ضانئا - و الکادئ نامیا زانئا - و یوتون الناس

زن عقیمہ را بسیار بچہ دہندہ میگردانند و گیاہے را کہ از گوالیدن باز ماندہ باشد نموی دہندہ بکوہ رسندہ میکنند

بنات وبنين - وان زنئوا الثمانين - ويَرى الصبيُ بدوائهم

می دہند مردم را دختران وپسران - اگرچہ تا ہشتاد سال رسیدہ باشند وکودک بعلاج شان برادران می بیند

اخوةً - بعد ما كان عجزةً - وكذالك يقولون انا نكفأ المرض

بعد زانکہ آخری بچہ پدر خود بود وہمچنیں ایں طبیبان مے گویند کہ ما باز میداریم مرض را

من اعتدائه - ونجعل العليل كنخيل بعد انحنائه - ومن اراد

از زیادت ومریض را بعد خم شدن پشت ہمچو درخت خرما میگردانیم وہر کہ می خواہد

ان يمرءه الطعامُ ويتقوى العظام - فليأكل معجوننا الكبيرَ - و

کہ او را طعام ہضم شود واستخوان ہا قوی شوند پس می باید کہ معجون کبیر ما بخورد و

سينظر فى اسبوع التاثير - واذا استعمل الناس دواءه وما رؤا

در یک ہفتہ تاثیر خواہد دید وچون مردم دوائی او استعمال کردند و ندیدند

الّا النقصان - فعلموا ان الرجل قد مان - واَتبعوه اللعان -

مگر نقصان پس دانستند کہ دروغ گفتہ است - و درپے او می فرستند لعنتہا را

وكذالك يكذبون ولا يحسبونه سُبّة - وبالدجل يجعلون

وہمچنیں دروغ میگویند و او را محل دشنام نمی دانند وبدجل خود دروغ را ہمچو بنا سے می نمایند

الكذب قُبّة - وكذالك اذا ادعى احد منهم انه فقيه ومن

گرداگرد او دیوار کشیدہ باشند - وہمچنیں چون دعوی کند یکے ازیناں کہ من فقیہم و از

المحدثين - فتثبت فى آخر الامر انه جاهل ولا يعلم الدين -

محدثان ہستم - پس آخر ثابت می شود کہ او جاہل است و دین را نمے شناسد

ولا يخفى عالم وجهول - ولا صحيح ومسلول - وانى فى هذه

وپوشیدہ نمی ماند دانا وجاہل وتندرست ومسلول ومن دریں حقیقت

صاحب التجربة - وانتقدتهم فوجدتهم كالميتة - انهم

صاحب تجربہ ہستم وایشان را آزمودم پس ہمچو مردہ یافتم ایشان

تفردوا فی الدقاریر - و اغتدوا کالبعیر - یاکلون حتی ینقلب علیهم

در دروغہا یگانہ ہستند و ہمچو شتر بر بدن غدود ہائے طاعون می دارند - می خورند تا وقتیکہ معدہ بر ایشان

المعدۃ و ینفضوا علی الفراش - و بعدوا عن الحق و طلبہ

نگون شود و بر فرش قے کنند و از حق و از جستن حق دور شدہ اند

فلیسوا الیوم کالشمع ولا کالفراش - ترکوا الملۃ و ما قالہ النبیّ

پس امروز نہ ہمچو شمع ہستند و نہ ہمچو پروانہ ہا ملت اسلام و گفتہ نبی خوبصورت را

الصبیحُ و سقطوا کاذبّۃ تسقط علی جُرْحٍ یقیحُ - و

ترک کردند و ہمچو مگس ہا بر زخم ریمناک افتادند - و

اذا غاب عنهم قذرهم فضاقوا لها ذرعاً - و ما ملکوا صبرًا

چوں پلیدی شاں از ایشاں جدا مے گردد - پس برائے آں تنگدل مے شوند و صبر و پرہیزگاری ہمہ

ولا ورعاً - و اللّٰہ انهم قد اطاعوا النفس و سلطانها - و

از دست می دہند - و بخدا کہ ایشاں نفس و تسلّط ہائے نفس را تن در دادہ اند و

تعودوا الشهوات و شیطانها یدورون علی ابواب اهل الثروۃ

و بہ شہوات و شیطان شہوات عادت گرفتہ اند بر دروازہ ہائے دولت منداں و توانگراں و

والیسار - و الجدۃ و العقار - و کم منهم مالوا من صلوۃ الصبح

زمینداراں مے گردند و بسیارے از ایشاں از نماز فجر سوئے شراب

الی الصبوح - و من العشاء الی الغبوق فی الصُروح - و اشتغلوا من شرح*

رُخ کردہ اند و از نماز شب سوئے شراب در کوشک ہا و از شرح وقایہ

*	کان فی دیارنا رجل من الواعظین - و کان الناس یحسبونه من الصالحین
	در ملک ما شخصے بود از واعظین و مردم او را نیک و مُوَحّد می دانستند
	الموحدین - فاتفق ان رجلا دخل علیه مفاجئًا کالزائرین - فوجدہ یشرب
	پس چناں اتفاق افتاد کہ شخصے بطور ناگہ برو گذر کرد ہمچو زیارت کنندگان - پس دید کہ او

الوقایة والهدایه - الی العواهر والبغایا - والی الرحیق مع التغذی بالقلایا

وہدایہ و رو تافتہ سوئے زنان بدکار سوئے شراب بکباب بزغالہ مشغول شدند

من الجدایا - ومالوا الی السماع من المحسنات الحذاق - والموصوفات

ورغبت کردند سوئے شنیدن سرود از زنان خوبرو و ماہر در فن سرود میل کردہ اند و

فی الآفاق - و اذا قلّ البضاع - وخف المتاع - وفر الرعاع

آن زنان در دنیا قابل تعریف شمار کردہ شدہ اند - وچون متاع کم شد وسرمایہ سبک شد - وہم صحبتان سفلہ بگریختند

و فرغ الجراب - وغلّق الابواب - نهضوا للوعظ و النصیحة

وکیسہ خالی شد و درہا بستہ شد برائے وعظ ونصیحت برخاستند

مع حبالةٍ من اشعار الصوفیة لتعود الیهم ایام الثروة و

با دامے از شعرہائے صوفیان تا ایام توانگری بر ایشان باز آیند

والجدة - وتراهم فی مجالس الوعظ یتصرّخون ویرغون کبعیر

ومی بینی ایشان را در مجالس وعظ می گریند وفریاد می کنند ہمچو شترے کہ بر جسم او

اَغدّ - وفی القلب یذکرون الجدّ - والدموع قرّحت الخدّ -

غدہ طاعون برآید وایام توانگری را در دل یاد می کنند و اشک ہا رخسار را ریش مے کنند

الخمر مع ندماء من الفاسقین - فقال یا لعین عملك هذا وقولك ذالك - فاجاب

باچند فاسقان شراب مے نوشد پس گفت اے شیطان این کردار تست وآن گفتار تو - پس جواب داد

وارى العجاب - قال ارونی عالما لا یشرب الخمر - او یتجنّب الزنا والزمر - وكذالك كان عالم

وامر عجیب نمود - گفت آن مولوی مرا بنمائید کہ شراب نے نوشد یا از زنا وسرود اجتناب می کند - وہمچنیں یکے دیگر مولوی

آخر قریبا من قریتی - وكان ینكر بُرتبتی - فشرب الخمر فی مجلس كافر یهوی الاسلام -

بود کہ از قریہ من نزدیک بود واز منکران من بود - پس در مجلس کافرے شراب نوشید کہ رغبت اسلام می داشت - پس آن کافر

فلعنه الكافر ولام - وقال ان كان هؤلاء هم ائمة الاسلام فكفری خیر لدنیای من ان الحق بهذه اللئام -

او را لعنت کرد وملامت نمود وگفت اگر ایناں پیشوایان اسلام اند پس کفر من از اختلاط ایشان برائے دنیائے من بہتر است

فالعامة يزعمون انهم يبكون مخافة يوم المكافات۔ كما هو

د مردم عام ایں خیال مے کنند کہ ایشاں از خوف قیامت میگریند چنانکہ

من سير اهل التقاة۔ مع انهم لا يبكون الا بفراق الصهباء.

عادت پرہیزگاراں است باوجود اینکہ اوشاں از جدائی شراب و زنان خوبرو

والغيد من الندماء۔ وبما قل المراح۔ وكانت كالرويا

مے گریند و بدیں سبب کہ خوشی کم گردید و شراب ہمچو خواب

الراح۔ فهيّج لهم البكاء ما عندهم من الوحشة۔ لفقد

شد پس ازیں گریہ آمد کہ اسباب وحشت جمع شدند برائے گم شدن

اسباب العيشة۔ وبما فقدوا رفقة ايام الرخاء۔ و ندماء

اسباب معیشت و نیز ازیں سبب می گریند کہ رفیقان ایام فراخی را گم کردند و

حلقة الصهباء۔ و مع ذالك يحسبون انفسهم كالبدر۔ و

ہمنشینان حلقہ شراب بگریختند و باوجود ایں خود را چوں ماہ چہار دہم میدانند و

يحبّون ان يُقعدوا من المجلس في الصدر۔ ويسمّون انفسهم

مے خواہند کہ مردم اوشاں را در صدر مجلس بنشانند و خود را بنام

مولويين۔ او فقهاء ومحدثين۔ ومن لم ينادهم بهذه الاسماء

مولوی و فقیہہ و محدث مشہور می کنند و ہر کہ اوشاں را بدیں نام ہا یاد نکند

فيغضبون عليه سابّين۔ مع انّه لم يبق لهم طبع عربي

پس بر وخشم مے گیرند و دشنام می دہند۔ باوجود اینکہ ایشاں را طبیعت مشابہ اہل عرب نماندہ

ولا ذوق ادبيّ۔ واني دعوتهم مرارًا وجرّبتهم اطوارا۔ و

و نہ ذوقے از ادب ماندہ۔ و من بارہا برائے معارضہ ایشاں را خواندم و بارہا تجربہ ایشاں

عرضت عليهم كلامي۔ واريتهم غُرري وحسن نظامي۔ و

کردہ ام۔ و بر ایشاں کلام خود عرض کردم و فصاحت و حسن نظام خود ایشاں را نمودم و

قلتُ هذه اٰیة صدقی وحجتی وحسامی ۔ فاتوا من مثله ان
گفتم ایں نشان صدق من است وحجت من است وشمشیر من است پس مثل آں بیارید اگر از مقام من
کنتم تنکرون بمقامی ۔ ففرّوا فرار الحیواة ۔ من اسلحة الکماة
انکار دارید پس چناں گریختند کہ ماراں از سلاح ہائے سواراں میگریزند
وتعودوا کالنساء اکتحال العین ۔ والطیب والمشط والحیل
وعادت گرفتند ہمچو زناں سرمہ کردن درچشم وخوشبو را و شانہ کردن را وحیلہ را برائے
لجمع العین ۔ وبعضهم یرغبون فی الضفر والاجمار کالنسوة ۔
جمع کردن زر وبعض ایشاں رغبت می کنند در بافتن موہا وجمع کردن مرغولہ آنہا ہمچو زناں
ویُدهّنون خصلتهم ویعطفون کل وقت شعور الجمیرة ۔
وتدہین مے کنند مرغولہ موہا را وخم مے دہند ہر وقت موہائے آں مرغولہ را
ویفرّون فرار الاٰبق من مجالس العلم ۔ ومعذالك لا تری
وہمچو غلام گریزپا از مجلس ہائے علمی مے گریزند وباوجود ایں نخواہی دید
فیهم اثرًا من الحلم ۔ واذا دخل مسجدهم احد من الغرباء
در ایشاں نشانے از حلم وچوں در مسجد ایشاں کسے از غریباں داخل شود
وکان یخضب اشعاره مثلًا ویسوّدها بشئ من الاشیاء ۔
کہ موئے خود را خضاب مے کرد وسیاہ مے کرد
فصالوا علیه کالکلاب ۔ او ککفار غزاة الاحزاب ۔ و
پس برو ہمچو سگاں حملہ می کنند یا ہمچو آں کافراں کہ در جنگ احزاب حملہ کردہ بودند
ناشوه کالسباع ۔ اللّٰهمّ الّا ان یُهدی الیهم شیئًا من
ومی گزند او را ہمچو درندگاں بارخدایا مگر اینکہ بطور ہدیہ دہد او شاں را چیزے از
المتاع ۔ او یمد الباع بحذاء الباع ۔ انهم قوم یاکلون
متاع یا بمقابلہ دست دست دراز کردہ شود ایں قومے است کہ

الضعفاء باللسان - ويفرون من الاقوياء كالجبان - واذا اجْرَمَ

کمزوراں را بزبان خود مے تورند واز زور آوراں ہمچو بزدلاں مے گریزند - وچوں کسے خود را

احدٌ ليبَاعَ - واری الکنائن والسهام والباع - فنفروا ولا کنفور

بریں جمع کرد کہ بادشاں مباحثہ کند ونمود کیسہ ہا را وتیر ہا را ودست را - پس مے رمند ونہ ہمچو رمیدن

الحمر - وغلب مَنْ مِيْلَ عليه على الزمر - فحاصل البيان انهم

خرہا وغالب میشود شخصے کہ بروی حملہ کردہ شد برگروہ ہا پس حاصل کلام ایں است کہ ایشاں

يُهرعون الى الغرباء كالطوفان - ولا يَهْتَالُ صِلّهم الّا بمشاهدة

مے دوند سوئے غریباں مثل طوفان ونہ مے ترسد مار خورد ایشاں مگر بدیدن

الثعبان - ولا يدارون الّا برغيف اوصفيف يعظمون العظام

اژدہا ومدارات نمی کنند مگر بنانے یا کباب کہ بر سیخ کشیدہ باشند - بزرگ میدارند

الرُفات - ويكفرون بالذى بُعِثَ و احيا الاموات - الا يعلمون

استخوانہائے بوسیدہ را - ومنکر کسے مے گردند کہ از خدا مبعوث شد و مردگاں را زندہ کرد - آیا نمی دانند

ان الوقت وقت نصر الدين ودفع اللئام - وقد دنفت شمس

کہ ایں وقت وقت مدد دین و دفع لئیماں است وبہ تحقیق آفتاب اسلام قریب بغروب

الاسلام - بل عادوا الحق لحب الاقارب واللذات - و آثروا

شدہ است دشمن داشتند حق را ازیں سبب کہ اقارب وعزیزاں را محبت کردند واختیار کردند

هذه الدنيا وما انعقدت من المودات - يبغون عرض هذه الدنيا

ایں دنیا را وآنچہ بستہ شد از دوستی ہا میخواہند مال ایں

وخطارتها - ويحبّون ان ينالوا خشارتها - فالاسف كل الاسف

وبلندی مرتبہ آں - ومی خواہند کہ باقیماندہ طعام اوکہ برخوان باشد ایشاں را رسد - پس سخت افسوس

انهم بقوا بعد موت الاكابر كالجلف - ولا خلف بعد السلف

است کہ ایں مردم بعد اکابر اسلام ہمچو خم تہی ماندہ اند ونیست پس ماندہ بعد از گذشتگان

يدّعون انهم فاقوا الكل فى الفقه والحديث و الادب - و
دعوٰی می کنند کہ اوشاں در فقہ وحدیث و ادب از ہمہ فائق تر اند و
نسلوا من كل انواع الحدب - وليس لهم خبر من حقائق
بر ہر بلندی کمال ودویدہ اند حالانکہ ہیچ خبر از حقیقت ہائے دین ایشاں را
الدين - ولا نظر فى حدائق الشرع المتين - وما اعطى لهم قدرة
نیست - ونہ نظر بر باغہائے شرع متین است ونہ اوشاں را قوت دادہ شد
على ان يكتبوا عبارة غرّاء - ولا قوة ليفترعوا رسالة عذراء -
کہ عبارتے روشن بنویسند ونہ قوت کہ تا بکارت برند رسالہ دوشیزہ را
وما اجد احدا منهم يعارضنى فى الاملاء - ويبارزنى فى تنقيح
وہیچ کس را ازیشاں نمی بینم کہ بامن در املاء ودر تنقیح انشاء باہم معارضہ کند
الانشاء - وقد قلت لهم مرارًا اِنّنى انا المفلق الوحيد من
ومن بارہا ایشاں را گفتم کہ من از نویسندگان ایں زمانہ ماہر یگانہ ہستم
كتّاب هذه الاوان - والمنفرد بعلم معارف القرآن - ولى غلبة
ویکتا در علم معارف قرآن ومرا بر اولین
على الاواخر والاوائل - ولو جاءنى سحبان وائل كالسائل *
وآخرین غلبہ است - واگرچہ سحبان وائل مثل سوال کنندہ نزد من بیاید

* حاشیہ

كلّما قلت من كمال بلاغتى فى البيان - فهو بعد كتاب الله
ہرآنچہ در بارہ بلاغت خود گفتم پس آں بعد کتاب اللہ قرآن شریف
القرآن - وانه معجزة جليل الشان عظيم اللمعان قوى البرهان - و
است - وآں معجزہ بزرگ شان دارد وبزرگ روشنی دارد وزبردست برہان دارد
انه فاق الكل ببيان لطيف ومعنى شريف - والتزام البروقين
چراکہ او از روئے بیان لطیف ومعنی بزرگ برہمہ فوقیت میدارد وہمچو آں برق کہ

فاذا طلبت منهم مبارزاً فی هذا المیدان - فما بارزنی احد و

پس چوں درین میدان ازیشاں مقابلہ کنندہ طلب کردم پس ہیچکس بامن بمقابلہ بیروں نیامد و

فی جمیع مواضعہ کبرق ولیف - شاجر الناس فیہ فما اروا کمثلہ

در ہر بار دو مرتبہ می درخشد در ہمہ مواضع خود دو گونہ خوبی حسن بیان و مضار نویسی التزام کردہ - اختلاف کردند مردم در

من شجرۃ - لہ حلاوۃ و علیہ طلاوۃ ولا یبلغ زھفہ نبت و لو

پس نتوانستند کہ مثل او درختے بنمایند - برائے او شیرینی است و بروی خوشنمائی است و ہیچ روئیدگی تازگی و سرسبزی

کمل فی اھتزاز و خضرۃ - و الذی یطلب لمعانہ من کلام غیرہ من

او را نمی رسد اگرچہ در تازگی و سرسبزی بحد کمال رسیدہ باشد - و آنکہ درخشنی او از کلام غیرے کہ از مخلوقات است

الکائنات - فلیس ھو الا کرجل یرید ان یلغو اللحم من العظام المقبورۃ

می طلبد پس او مثل آں کسے است کہ او از استخوانہا گوشت برآوردن میخواہد کہ در قبر کردہ شدند

الرفات - فالحق والحق اقول انہ لا یوجد کتاب بین الدفتین کمثل

و پوشیدند - پس راست میگویم کہ ہیچ کتاب در دو طبقہ موجود نیست کہ مانند باشد کتاب پروردگار

کتاب ربنا رب الکونین - فکما ان الکمال من کل جھۃ مخصوص بحضرۃ

ما را کہ پروردگار دو جہان است پس چنانکہ کمال از ہر جہت بحضرت باری تعالیٰ مخصوص است

الکبریاء - فکذالک الحسن من جمیع الانحاء مختص بھذہ الصحف الغراء

پس ہمچنیں خوبصورتی از ہمہ سو خاص بدیں کتاب روشن است

واما الذی ھو دونہ فھو لا یخلو من عیب ونقصان - و ان کان کلام النابغۃ

مگر آنچہ سوائے اوست پس آں از عیب و نقصان خالی نیست اگرچہ کلام نابغہ یا سحبان

او سحبان - فان وجدت مثلا فقرۃ من کلمات احد منھم کخد ابرق و

باشد پس اگر مثلاً کلام کسے ہمچو رخسار تاباں باشد پس فقرۂ دیگر را ہمچو بینی خورد و پہن

املس - فتجد فقرۃ اخری کانف اصغر وافطس وان وجدت لفظا کعین

خواہی یافت و اگر لفظے را ہمچو چشم خوب سیاہ در محل سیاہ و خوب سفید در محل سفیدی

اختفوا کالنسوان۔ وما کان لہم ان یُظھروا من شوْطھم۔ او

ہمچو زنان پوشیدہ شدند وایشاں را مجال نماند کہ چیزے از تگ خود نمایند یا

ینثروا عجوۃ او نجوۃ من نوطھم۔ فحاصل الکلام انھم صاروا فی

پراگندہ کنند خرمائے جیّد یا خرمائے ردّی را از ظرف خود۔ پس حاصل کلام ایں است کہ ایشاں در بدی

الشر للشیطان کفیئ۔ ولیسوا من الخیر فی شیئ۔ لا یعلمون من دون

شیطان را ہمچو سایہ شدہ اند وبہ امور خیر ہیچ مناسبت نمے دارند۔ نمی دانند بجز

حوراء۔ فتجد اٰخر کناقۃ عشواء۔ وان وجدت مثلا قافیتین متوازیتین

یافتی۔ پس نفقوۂ آخر را ہمچو ناقہ کور خواہی یافت۔ واگر دو قافیہ برابر یابی ہمچو دو سرین زن

کعجیزتی النساء۔ فتجد ردیفھا کاٰلیۃ اختل ترکیبھا وتحرکت وما بقیت علی

پس ردیفے را ہمچو بند سرین خواہی یافت کہ از جائے خود جنبیدہ باشد ودر حالت صحت

الاستواء۔ وان القراٰن یشابہ الوجوہ الحسان لا تجد ثنایاہ الا مزیّنۃ بالشنب

نماندہ باشد۔ وقرآن مشابہت دارد بروہائے خوب نخواہی یافت دندانِ پیشین اورا مگر زینت یافتہ وبخوش آبی

ولا خدودہ الا مُصْبیۃ باللھب۔ ولا بنانہ الا لامعۃ من الترف۔ ولا

ونہ رخسارہائے او مگر دل کشندہ بسرخی ونہ سر انگشتان اورا مگر درخشندہ از نازکی دزی ونہ

خصرہ الا منطقۃ بالھیف۔ ولا حواجبہ الا بالجۃ بالبلج۔ ولا مباسمہ

کمرہائے او مگر ازار پوشندہ از باریکی۔ ونہ ابروان او مگر درخشے یافتہ بکشادگی ونہ آں دندان او کہ

الا زاھرۃ بالفلج۔ ولا جفونہ الا مسکرۃ بالسقم۔ ولا انفہ الا مُعْتَبِدًا

بخندہ ظاہر میشوند مگر روشن بکشادن میان آں۔ ونہ پردہہائے چشم او مگر مست کنندہ بہ بیماری خود۔ ونہ بینی او مگر بہ بندگی گیرندہ

بالشمم۔ ولا جبھہ الا آسرۃ بالطرر۔ ولا عینہ الا معبّدۃ بالحور۔ فھذہ

از بلندی ونہ پیشانی او مگر اسیر کنندہ با طرّہا۔ ونہ چشم او مگر غلام گیرندہ است بسیاہی وسفیدی۔ پس

عشوۃ آراب۔ یوجد حسنھا فی القراٰن من غیر ارتیاب۔ منہ

ایں دہ عضو ہستند یافتہ میشود حسن آنہا در قرآن بغیر شکے وشبہتے۔ منہ

الجہلات - ویشابہون السباع فی العادات - وقد اضاعوا مادۃ المواسات

امور باطل ودر عادات مشابہ درندگان ہستند وضائع کردہ اند مادہ ہمدردی وآمیزش را

والمقانات - کانہم استوطنوا الفلوات - واذا رؤا احدًا صدر منہ قیل من

گویا ایشان وطن گرفتہ اند بیابان ہارا اگر بینند کسے از کسے اندکے کار جہالت صادر شدہ

الجہالۃ - فقل ان یسعفوا بالاقالۃ - بل یشتمونہ علی ذالک العثار -

است پس کم تر است کہ اورا عفو کنند - بلکہ او را بران لغزش دشنام می دہند

او یدخلونہ فی الکفر - وکما ان الفلاحین یقاتلون علی قریً وجفان -

یا در کافران داخل مے کنند وچنانکہ زمینداران بر دیہات وشاخہائے انگور مقاتلہ مے کنند

یحارب ہذہ العلماء علی قریً وجفان - یترکون الحُبّ للحَبّ - و

محاربہ می کنند این علماء بر ضیافت ہا وکاسہ ہائے شوربا - میگذارند دوستی را برائے دانہ و

یؤثرون الرُبّ علی الرَبّ - یتنازعون علی الاموات - ویاخذون اثواب

اختیار میکنند عصارہ دوائی را بر پروردگار مقدم بر مردگان نزاع ہا مے کنند واز خبث نیت پارچہ میت

المیّت من خبث النیات - وکل منہم یُری اللسان حریفہ کالعضب

مے گیرند وہریک از ایشان زبان خود ہمچو شمشیر بنماید ہم پیشہ را

ویبدی ناجذیہ ویحرق نابہ من الغضب - ومعذالک قد حُورِفَ

وفرا نماید دندان پسین خود را ولبساید از خشم دندان را وباوجود این سخت نامبارک است

کسبہم ولا یفارقہم قطوب الخطوب - وھروب الکرب - ویلازمہم

کسب ایشان واز ایشان جدا نے شود ترشی ناکامی کارہا وکار زار اندوہ ہا ودر ہمہ عمر ایشان

فی جمیع عمرہم صفر الراحۃ - وفراغ الساحۃ - وکما ان الفلاح یتوغر

تہیدستی وخالی بودن صحن خانہ لازم حال ایشان مے باشد وچنان کہ زمیندار بوقت برکندن

غضبًا علی نبش بُری من الریف - ویاخذ النابش ویکسر بعض

یک نیشکر از زراعت آن بغضب افروختہ مے گردد ومے گیرد برکندہ را ومی شکند بعض

الخضاریف فکذالک ان لم یحسبهم احدٌ بریئین من جریمة فعلوها

استخوانها را پس ہمچنیں اگر کسے ایشاں را از گناہے کہ بظلم کردہ اند بری نداند

عدوانًا۔ ویشهد علیهم ایمانًا۔ ویخالفهم بیانًا۔ فیضربونه ویسقطون

وازایمان بر ایشاں گواہی دہد ودربیان با ایشاں مخالفت ورزد پس می زنند اورا و می افتند

علیه زرافات و وُحدانا۔ وان غلبوا عند هذه المحاربات۔ فیندبون

برو بہ ہیئت مجموعی یا یک یک می افتند۔ واگر در وقت ایں جنگہا مغلوب شوند پس شیاطین خود را

شیاطینهم فی النائبات۔ وقد عُلّموا ان یجزوا من الظلم غفرانا۔

برائے مدد طلبند وتعلیم دادہ شدہ اند کہ جزاء ظلم مغفرت دہند

ومن الاساءة احسانا. فانهم قوم اُمروا باراءة نموذج الاخلاق۔ فما

وبپاداش بدی احسان کنند۔ چراکہ ایں قومے ہست کہ برائے نمودن نمونہ اخلاق پس ننمودند

اروا الّا سیر الشرور والشقاق۔ فهم الذین سعوا لایذائی وجاوزوا حد

مگر خصلتہائے بدی و دشمنی پس ایشاں ہمہ مردم اند کہ برائے اذیت دادن من دویدند واز حد

الاهطاع۔ فلیت لی بهم اعداء من السباع۔ یاکلون لحم الغائب ولا

تیز دویدن تجاوز کردند۔ پس کاش مرا بعوض ایشاں از درندگان دشمناں بودندے۔ گوشت غائب می خورند و

یبارزون للمباراة۔ کانهم ظباء یخافون حد الظباة۔ یاحسرة علی

برائے جنگ بیروں نمے آیند گویا ایشاں آہوان اندے ترسند تیزی تیغہا را اے حسرت بریں

هذا الزمان ان الامراء رغبوا فی الخمر والزمر والنساء والقمر و

زمانہ کہ امرائے ایں زمانہ در شراب و سرود و زناں و قمار بازی رغبت کردند و

العلماء الی الکذب والسمر۔ وترکوا الحکمة الیمانیة ورضوا بالنواة

عالمان ایں زمانہ کذب وافسانہ گوئی را اختیار نمودند وحکمت یمانی را ترک کردند واز خرما بجستہ خرما راضی

من التمر۔ ومابقی فیهم من دون الکبر والتمر۔ والوثب

شدند ودر ایشاں بجز تکبر وخامیدن از ناز و برجستن وجہیدن

والطمر - يبغون صرمة من الجمال - وعرمة من الحنطة والارز والحمص

هیچ هنرے نماند - میخواهند کله شتر مقدار سه صد ویک خرمن از گندم ویک خرمن از ارز ویک خرمن

وفارغ البال - وما بقي لهم رغبة في اعلاء الدين ونبش حشائش

از نخود ودر بلند کردن دین هیچ رغبت ایشان را نماند ونه برائے برکندن بیخ گیاه ہائے گمراہی

الضلال - ادهقت كئوس رؤسهم من الكبر الى اصبارها واصمارها.

جو تصور دل ہا نده پر کرده شد کاسه ہائے سر ایشان از تکبر تا لب ہائے شان

وتقاسموا على حفظ وداد الدنيا وتخيرها واستيثارها - وحسبوني

وباہم قسم خوردند درباره نگه داشتن دوستی دنیا واختیار کردن آن ومرا از دشمنان خدا تعالیٰ

من عدا الله كانهم اطلعوا على ذات صدري - او علموا ما خامر سرّي

پنداشتند گویا اوشان بر راز نہان سینه من مطلع شدند یا رازے را دانستند که بدل من آمیخته است

ورئيت منهم ما عرّفني جهد البلاء - وجرّوني الى الحكام وعكفوا

واز ایشان چیزے دیدم که از آن دانستم که بلا چه چیز است - وسوئے حکام مرا کشیدند وبر آتش

بي على الاصطلاء - فما شتوت وما اصفت الّا وبقدّهم رسفت.

قائم کردند پس نه بر من موسم سرما آمد ونه موسم گرما مگر بدوال ایشان بند برپائے رفتم.

سلّطوا عليّ كل بلغ ملغ للتوهين - ليندغوني وينزغوا في قومي

بر من ہر یک احمق وشنام دہنده را مسلط کردند تا مرا بسخن خسته کنند ومیچو شیطان لعین در

كالشيطان اللعين - ثم مع ذالك لا يعتذرون مما فعلوا - ولا

قوم من تباہی افگنند باز باوجود این عذر نمی خواهند از انچه کردند وظاہر

يظهرون الندم على ما صنعوا - بل زادوا غيًّا وتصدّوا للمجالحة.

نمی کنند ندامت بر کارے که کرده اند بلکه در گمراہی زیاده شدند وبرائے جنگ ودشمنی پیش آمدند

واعرضوا عن السلم والمصالحة - وحقّروني وازدروني وقالوا

واز صلح وآشتی اعراض کردند وتحقیر من کردند وگفتند که

جاهل لا يعلم العربية - بل امّي لا يعرف الصيغة - ثم اذا جلحنا عليهم
جاهلے است کہ عربی را نمی داند بلکہ ناخوانده است کہ صیغہ را نمی شناسد - باز چون بإقدام فرود بر ایشاں
ففرّوا كفرار الحُمر من الضرغام - او الجبان من السهام - و رَدُّا منّي
گند کردیم پس گریختند ہمچو گریختن خراں از شیر یا ہمچو گریختن بزدل از تیرہا وا از من چیزے دیدند
ما يرى صبيّ عند حلول الاهوال - او عصفور من عقاب اذا انقضت
کہ طفلے بروقت فرود آمدن خوف ہا می بیند یا گنجشک از باز چون برو افتد از قلہ کوه ہا
عليه من قنن الجبال - وكانوا حسبوني كشاة جلحاء - فمسّهم منا
دیدند کہ گمان مے داشتند کہ نسبت من گویا ہمچو گوسپندے ہستم کہ بر سر سرون نمی دارد پس
ناطح فقالوا بقرة قرناء - ومن جاءني منهم متسلّحا - جعلته
چون حس کرد ایشاں را از ما مشقت گفتند گاوے است سرون دار - و ہر کہ از ایشاں نزد من سلاح پوشیده بیاید - پس
مجلّحا - بما اغروا كلابهم على لحم البراء - و ابتغوا الدين
پس او را ہمچو تل درخت بدحال کردم کہ او ما چارپایاں چنداں خورند کہ از وے چیزے نماند - چراکہ ایشاں بر گوشت بے گناہاں سگان خود را بگذاشتند
بالافتراء - فكان جزاءهم ان يُفشغوا ويُنسغوا - او يُطعنوا و
ودین را از افترا نقصان رسانیدند - پس جزاء ایشاں این بود کہ زیر فشانہ تازیانہ آورده ایشاں را تازیانہ ہا بزنند - یا بسخنان سخت
يُندغوا - و يريدون ان يخوّفوني وكيف مخافتي - وان هم
مجروح کرده شوند میخواہند کہ مرا بترسانند چگونہ از ایشاں بترسم جز این نیست کہ ایشاں
الا عُوافتي - يفسّقون الناس و انفسهم ينسون ويكذّبون الصادقين
شکارے اند کہ بوقت شب بر ایشاں کامیاب شدم - بہ فسق نسبت می دہند مردم را و خویشتن را فراموش میکنند و تکذیب صادقاں
ولا يخافون - لا يقومون في المضمار - و يُعِدّون لانفسهم سبعين
میکنند و نمی ترسند و در میدان نمی ایستند و طیار میکنند ہفتاد سوراخ ہمچو موش
منفذا كالفار للفرار - وكانوا اشهدوا الله على كفّ اللسان وعاهدوه
برائے گریختن و بودند کہ گواه گردانیده بودند خدا تعالیٰ را بر بستن داشتن زبان و عہد کردند بدو

فما اسرع ما نسوہ ۔ و انّ الکبر قد سری فی عروقہم و عظامہم
پس چہ قدر جلدی در فراموش کردن عہد کردہ اند و بتحقیق تکبر سرایت کردہ است در رگہائے ایشان و
و ملأ الشرائین ۔ فما کان لہم ان یمتنعوا و لو حلفوا
استخوانہائے ایشان و پر کردہ است شرائین را ۔ پس ہر طاقت ایشان نماندہ کہ از کذب باز آیند اگرچہ
مُغلّظین ۔ و انہم جمروا بعوثہم لحرب اہل السماء ۔ و اغلظوا
حلف مغلظ بخورند ۔ و ایشان لشکر ہائے خود را بر سرحد جمع کردند تا باہل آسمان جنگ کنند ۔ و ما را
لنا و تصدوا للاستہزاء ۔ و تجاہلوا بعد العلم و تعاموا بعد
دشنام ہا دادند و باستہزاء پیش آمدند و دانستہ جاہل شدند بعد از علم و کور شدند بعد از بینائیٔ
البصیرۃ ۔ فکانہم قُذفوا من حالق او ماتوا جائعین مع وجود
پس گویا اوشاں از جائے بلند انداختہ شدند یا در حالت گرسنگی مردند باوجودیکہ ثمرہا بسیار
الثمار الکثیرۃ ۔ فلاجل ذالک سمّاہم رعاعا و سقطا خاتم الانبیاء ۔
موجود بودند پس از برائے ہمیں جناب خاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم نام ایشاں روی و فرومایہ نہادہ است
بل قال لا یوجد مثلہم شرّا تحت بناء السماء ۔ انہم قوم اختاروا
بلکہ گفتہ است کہ از روی بدی مانند ایشاں زیر آسمان نخواہید یافت ۔ ایشاں قومے ہستند کہ گناہ ہا را
الذنوب من جمیع الجہات ۔ و ما تری فاسقًا الّا یوجد فیہم نموذجہ
از ہر پہلو اختیار کردہ اند و ہیچ فاسقے را نخواہی دید مگر در ایشاں نمونہ او خواہی یافت
بل یوجد فیہم صفات السباع و العجماوات ۔ یؤثرون البرّ
بلکہ صفات درندگان و چارپایاں در ایشاں خواہی یافت اختیار مے کنند گندم را
علی البرّ ۔ و یترکون حبّ اللہ لحبّ او حلیب کالہرّ ۔ تری فیہم
بر نیکی و ترک میکنند محبت الہٰی را برائے یکدانہ یا شیر ہمچو گربہ خواہی دید در ایشاں
فی مواضع الغضب آثار الجنون ۔ و یموتون للامانی باشتات المنون ۔
در جاہائے غضب نشان ہائے جنون و مے میرند برائے آرزوہا بموت ہائے مختلف ۔

يمضي ليلهم ونهارهم في الغيبة والسبّ والشتم والاثارة - وملئت

مے گذرد شب و روز ایشاں در غیبت و دشنام دہی و غمازی - و پُر کردہ شد

صدورهم من الغلّ والحقد والعداوة - وتجد السنهم كرماح

سینہ ہائے ایشاں از کینہ و بغض و دشمنی و خواہی یافت زبان ایشاں ہمچو نیزہ ہا

أُشرِعت - او سيوف شهرت - او سهام قوّمت - او مُدًى حُدّدت

کہ مے جنبند یا شمشیرہا کہ از نیام بیروں کردہ می شوند - یا کاردہا کہ تیز کردہ می شوند

او آفة من السماء نزلت - يسجدون أمام الامراء - ويأكلون تحت

یا آفتے کہ از آسمان نازل شد - سجدہ مے کنند پیش امیراں و می خورند کاسہ سر

الفقراء - واذا ذُكر عندهم ان فلانا يؤتي العلماء - ويملأ كيس من

فقیراں و اگر نزد ایشاں ذکر کردہ شود کہ فلاں شخص میدہد علماء را و پُر می کند کیسۂ آں را کہ

جاء - وانه من اغنياء القوم وكرام الناس - فسعوا اليه بالعين

نزد او بیاید و او از توانگران قوم و بزرگان است پس مے دوند سوئے او

والرأس - وقالوا يا سيدنا انت خير من بُرء وذُرء فتصدّق علينا

و می گویند اے سردار ما تو بہتر از تمام مخلوق ہستی پس بطور صدقہ چیزے ما را بدہ

واغسلنا من الادناس - واما فقراء القوم فيشربون دماءهم و

و از چرک و ریم افلاس ما را پاک کن مگر محتاجان قوم پس می نوشند خون ہائے ایشاں و لعنت

يلعنون اٰباءهم - واذا اقتدر احد منهم فاذى الجار وجار - و

می کنند بر پدران ایشاں و اگر یکے از ایشاں اقتدار یافت پس ایذا می دہد ہمسایہ را و ظلم می کند - و

مارحم وما اجار - بل اذا افرصته الفرصة فجرّعه من الحميم - و

نہ رحم می کند و نہ در پناہ خود آورد - بلکہ اگر فرصت داد پس نوشانید او را از آب گرم و

لو كان احد كالولي الحميم - وما امتنع من التخليط ولو بالخليط.

اگرچہ دوست قریبی باشد و از آمیزش نفاق و بغض باز نماند اگرچہ با دوست معاملہ باشد

واخرج لهوى النفس فى كل امر طريقاً - ولا غادر شفيقاً ولا شقيقاً

وبرائے آرزوئے نفس در ہر امر طریقے پیدا کرد ونہ دوستے گذاشت ونہ برادرے

ومن احسن اليه بانواع الآلاء - وسقاه كأس الايادى والنعماء - فما

وہر کہ از ہرگونہ نعمتہا بروے احسان کرد ونوشانید اورا پیالہ نعمتہا واحسانہا پس پاداش او

كافأ بالعشير - ولو كان زوجاً او من العشير - وما احسن الى احد

از دہ یک نداد اگرچہ از دوست باشد یا از قرابتیاں وبیک دلو آب بر ہیچ کس

بدلو من الماء - بل استقل جزيل الآخرين من الخيلاء والاستعلاء -

احسان نکرد بلکہ احسان دیگراں را از راہ ناز وتکبر کمتر شمرد

واذا رأى جميلا من الزميل - او وجد نزلا من النزيل - فما شكر له

وچوں نیکی واحسان از رفیق دید یا تحفہ از مہمان یافت پس شکر نکرد او را

كما هو سيرة الصلحاء - بل اخذ عابسا وذهب معرضا كالسفهاء -

چنانچہ سیرت نیکاں است بلکہ قبول کرد بحالت چیں برجبیں بودن باز اعراض کرد وہمچو کمینہ مردم برفت

واذا جاءه ضيفٌ شتاءً كان اوصيفاً فما اكرمه بالخدمة وتواضع

وچوں مہمانے بیاید سرما باشد یا گرما پس بخدمت وتواضع ونرمیٔ گفتگو

الجنان ولين اللسان - وما استفسى اين بات وما اكل بل ضاق ذرعا

اکرام آں ضیف نکرد پس ازو دریافت نکرد کہ کجا خسپید وچہ خورد بلکہ دل تنگ شد

وصار كالشيطان - واذا صار من اغنياء فيخيّب الناس من معارف -

وشیطان گردید وچوں از توانگراں گردید پس مردم را از عطاہائے خود محروم داشت

ولو كانوا من معارف - هذه حالاتهم - وكاد ان تنعدم جهلاتهم - وانى

اگرچہ آں مردم از آشنایاں باشند - ایں حالتہائے اوشاں است - وقریب است کہ امور باطلۂ ایشاں معدوم شوند و

انا موت الزور - وحرز المذعور - وانا حربة المولى الرحمان - وحجة الله

من موت دروغ ہستم وبرائے کسے تعویذ ہستم کہ ترسانیدہ شدہ - ومن حربہ خداوند بخشایندہ ہستم وحجت خدائے

الدیان - وانا النہار والشمس والسبیل - وفی نفسی تحققت الاقاویل - وبی
جزا دہندہ ہستم - ومن روز و آفتاب و راہ ہستم - و در من قول ہا درست شوند وبامن
ابطلت الاباطیل - وانا الواصف والموصوف - وانا ساق اللہ المکشوف - وانا
ہر چہ باطل بود باطل گشت - ومن وصف کنندہ ہستم یعنی تعریف حق کار من است و مرا وصف کردہ شد یعنی در حق من پیشگوئی ہا آمدہ - ومن
قدم الرسول التی تحشر علیہا الاموات - وتمحی بہا الضلالات - کہر الضحٰی
ساق خدا ہستم کہ کشادہ است - ومن از رسول صلی اللہ علیہ وسلم قدمے ہستم - کہ مردگان بر و مبعوث خواہند شد و ضلالت ہا محو خواہد گردید وقت چاشت
فلیر من یرٰی - وان اللہ معنا وظلہ ظلیل - وکل رداء نرتدیہ جمیل - و
پس ہر کہ بینندہ است ببیند - وخدا با ماست و سایۂ او فراخ گستردہ است - وہر چادرے کہ بپوشیم خوبست و
انا موفقون تواتینا الاقلام - کانہا السہام - ومن عارضنا فہو ذلیل ولیس
ما توفیق یافتہ ہستیم و قلم ہا با ما موافقت دارند - گویا آن تیر ہا ہستند - وہر کہ با ما مقابلہ کرد پس او ذلیل است و او را
لہ علی دعواہ دلیل - ولن یزدھی عرضنا فانہ من نور العرفان - ولا یداس
بر دعوی او ہیچ دلیل نیست - وہرگز متاع ما ذلیل شمردہ نخواہد شد کہ آن از نور معرفت است - و آبروے ما پامال
عرضنا فانہ من عرض اللہ وظل عزۃ ربنا المستعان - رُوَید بنی قومی بحض
نتواند شد چرا کہ او از آبروے خدا است و سایہ عزت او سبحانہ است - اے پسران قوم من اندکے از بغض خود
الشحناء - فانکم لا تستطیعون ان تحاربوا حضرۃ الکبریاء - وقد بلجت
کم کنید چرا کہ ہیں طاقت شما نیست کہ بہ حضرت کبریا جنگ کنید وظاہر شدند نشان ہائے
اٰیاتی وظہرت علاماتی - وان اللہ ارغم المعاطس بآی السماء - واقتاد
من - وپیدا شدند نشانی ہائے من وخدا تعالیٰ بخاک چسپانید بینی ہا را بہ نشان ہائے آسمانی - ومطیع کرد
الشوامس بسوط بروق الید البیضاء - وترون خیلنا شلن علی العدا
اسپ ہائے سرکش را بتازیانہ روشنی دست درخشندہ ودیدہ آمد کہ اسپان ما دم برداشتہ بر دشمنان
کالبازی علی العصفور - او الصقر علی الغراب المذعور - فرکنوا الی
چنان افتادند کہ باز بر گنجشکان افتد یا ہمچو صقر کہ بر کلاغ بہیبت خوردہ مے افتد - پس ایشان دم خود را

الاجام ۔ وكفّوا السنهم من استخفاف خير الانام ۔ فسر فى الارض هل ترى من

بستند وسوئے آں میل کردند ۔ وزبانہائے خود از ہتک رسول صلی اللہ علیہ وسلم باز داشتند ۔ پس در زمین سیر کن تا ہیچ پادری می بینی کہ

قسيس يطلب الأيات ۔ اوينكر قائما فى الميدان باعجاز نبينا خير الكائنات ۔ كلا

کہ نشان طلب می کند یا در میدان ایستادہ انکار معجزات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میکند ۔ ہرگز نیست

بل مات المنكرون وقُبر المكذبون ۔ وقد ارى الله اٰياته قريبًا من مائة او تزيد ۔

بلکہ منکران بمردند وتکذیب کنندگان درگورہا داخل شدند ۔ وخدا تعالیٰ قریب بصد نشان ظاہر نمود یا زیادہ ازیں

واعطى المسلمون لفتح حصون الكفر المقاليد ۔ اليوم يئس الذين كانوا يصولون

وبرائے فتح قلعہ ہائے کفر کلیدہا مسلمانان را دادہ شد ۔ امروز از ناکامی خود آں مردم نومید شدند کہ بر اسلام حملہ

على الاسلام ۔ واذاب لحمهم حربة الله فصار عظامهم كالعظام ۔ وكان للقسوس

میکردند ۔ وحربہ خدا تعالیٰ افترا کنندگان را بگداخت پس بزرگان او شان ہمچو استخوانہا شدند ۔ ونزد پادریان

من المال ما يبطرهم ۔ ومن الاحتيال ما يحرّضهم ۔ والقوم احضروا لهم

مال آں قدر بود کہ شادان ومتکبر مے کرد ۔ وحیلہ گری آں قدر بود کہ برائے مجادلہ گرم مے نمود ۔ وقوم عیسائیان ہر چہ در دست شاں

ما فى يدهم ۔ وقدموا لهم ما فى بلدهم ۔ وكان المسلمون قد عجزوا عن الاعتراضات

بود برائے شاں جمع کردند ۔ وہر چہ در شہر شاں بود پیش آوردند ۔ ومسلمانان از اعتراضات فلسفیہ وشبہات طبعیہ ونکتہ چینی

الفلسفية والشبهات الطبعية و وشاية علماء المسيحية ۔ ورغبتهم فى تلويث

پادریان تنگ آمدہ بودند ورغبت شاں در آلودہ کردن

ذيل العصمة النبوية ۔ وتتبع عثرات رسول الله وكسر شان المصحف

دامن پاک نبی علیہ السلام ۔ ورغبت شاں در نکتہ چینی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکسر شان قرآن شریف

الرحمانية ۔ وكان كل ذالك كسيل جراف اهلك كثيرا من الناس ۔ وضنأت

واین ہمہ سیلاب مہلک بود کہ بسیارے از مردم بکشت ودر ہر یک نفس

كل نفس من انواع الوسواس ۔ وارتاعت القلوب ۔ واشتدت الكروب ۔

از انواع وساوس بسیار بچہ ہا پیدا کرد ۔ وبترسیدند دلہا وسخت شد بے قراری ہا

ودار الشیطان حول ایمان المسلمین - واراد ان یخرج من صدورهم نور

وشیطان گرد ایمان مسلمانان بگردید وبخواست که از سینهٔ اوشان نور مومنان بروں آرد

المؤمنین - وقصدهم بغضته وفضیضه - وسمرة وبیضه - وآجله وعاجله

وقصد ایشان کرد بسیم خویش وآب سفید خویش رواں - ونیزه‌ہائے خود وشمشیرہائے خود ومال بعد از دیر آینده

وفارسه وراجله - وصارمه وذابله - ورامحه ونابله - واشتد زحفه

ومال جلد آینده - وسوار او وپیاده او - ومرد پرجلد خود ومرد لاغر خود - ونیزه زننده خود وتیر انداز خود - ولشکر او بر ایشان

علیهم - وکل کمی نهض الیهم - وکاد ان ینأشوا ویمضغوا تحت اسنانهم

سختی ہا کرد - وہر سوار برخاست سوئے شان - وقریب شد که ریزه ریزه کرده شوند وخائیده شوند زیر دندانہائے شان -

ویمزّقوا بسنانهم - وکانوا فی ذالک متردّدین مبهوتین - وعلی شفا حفرة

وپاره پاره کرده شوند بنیزه ہا شان - وبودند دریں حال تردد کنندگان مبهوت صورت - وبرکنار سوراخ

قائمین مرتاعین - فاذا نظر الیهم حضرة العزة - وتدارکهم ید الرحمة

ایستاده وترسندگان پس ناگاه نظر کرد سوئے شان حضرت عزة سبحانه - وتدارک کرد ایشان را دست رحمت

وبُدّلت الارض غیر الارض وجعل سافلها عالیها - وحفدتها موالیها -

و زمین را تبدیل دادند وآنکه زیر بود او را بالا کردند ونوکران را آقا نمودند

وبطل کلما ارجفت الالسنة - وذبحت طیر الکفرة وقُصّت

و باطل شد ہمه آنچه زبان ہا خبرہائے دروغ مشہور کرده بودند - وذبح کرده شد پرنده منکران وبریده شد

الاجنحة - واتممنا علیهم حجة بعد حجة - وبکّتناهم دفعة

پرہائے او وکامل کردیم ما بریشاں حجت بعد حجت ولاجواب کردیم اوشان را

بعد دفعة - حتی صار لنا المضمار - وما بقی للعدا الا الفرار -

بارہا تا بجدے که میدان برائے ما شد - برائے دشمناں بجز گریختن چیزے نماند